

นะ ไม่ได้เป็นคนกำหนดเรื่องวิทยานิพนธ์บริหารนะ เราไม่ใช่ผู้กำหนดเลย แต่เรารู้แล้วก็พูดเกี่ยวกับมัน" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

หนังสือพิมพ์ยังคงเป็นสื่อมวลชนที่กำหนดวาระความคิดให้กับคนในสังคมว่าในสถานการณ์หนึ่ง สังคมควรจะให้ความสำคัญกับเรื่องใดเป็นพิเศษ ถึงแม้ว่าเหตุการณ์อีกหลากหลายประเด็นก็กำลังดำเนินอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่ในเรื่องความสนใจเกี่ยวกับข่าวสารนี้ หนังสือพิมพ์คงไม่สามารถที่จะไปกำหนดให้ผู้อ่านต้องติดตามในประเด็นที่รายงานเสมอไป (How to Think) แต่หนังสือพิมพ์เพียงแค่คงไว้ซึ่งอำนาจที่จะกำหนดหัวข้อตามวาระในแต่ละช่วงเวลา ว่าประชาชนควรสนใจและพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องอะไรในช่วงเวลาดังกล่าว (What to Think about) ตัวอย่างเช่น การที่หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ได้มีการกำหนด "วาระแห่งชาติ" ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับกระแสทางการเมืองในช่วงอภิปรายไม่ไว้วางใจ (24-26 กันยายน 2540) และ การประกาศรับร่างรัฐธรรมนูญ (ตลอดเดือนกันยายน 2540 และมีการลงมติรับร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในวันที่ 27 กันยายน 2540) ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ประชาชนได้หันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอย่างมาก เห็นได้จากการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยรูปแบบต่าง ๆ ของประชาชน เช่น การเดินขบวน การพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง การส่งผลประชามติ ฯลฯ ซึ่งสื่อมวลชนทุกประเภทก็ต่างร่วมกำหนดวาระในหัวข้อดังกล่าวอย่างพร้อมเพรียงกัน

จากเหตุการณ์เหล่านี้จึงเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สื่อมวลชนยังคงมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการเป็นผู้นำเสนอความคิดเห็นและเป็นฝ่ายกระตุ้นให้สังคมเกิดความตระหนักต่อข่าวสาร ถึงแม้ว่าประชาชนบางส่วนอาจไม่ได้คิดไปในแนวทางเดียวกับสื่อมวลชน แต่อย่างน้อยการพูดคุยก็ยังคงวนเวียนและให้ความสำคัญในเรื่องนั้น ๆ ตามที่สื่อมวลชนได้วางแนวทางความสนใจไว้ให้

- การทำหน้าที่ตามวิชาชีพสื่อมวลชน

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงให้ความสำคัญชื่นชมบทบาทและการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในการเป็นปากเป็นเสียงเสนอแนวคิดของประชาชนต่อสังคม ซึ่งการทำหน้าที่นี้จำเป็นที่สื่อจะต้องเป็นองค์กรที่มีความเป็นอิสระ (Autonomy) โดยการเข้าไปร่วมมีบทบาทกับประชาชนเพื่อแสดงความรับผิดชอบร่วมกันกับสังคมเมื่อเห็นสิ่งที่ไม่ชอบมาพากลเกิดขึ้นในสังคม

"เราจำเป็นที่จะต้องมีย่อ เพราะไม่เช่นนั้นเราจะเป็นเหมือนคนตาบอด สื่อมวลชนเขาทำหน้าที่ในการให้ความรู้ ข้อมูลบางอย่างที่บางครั้งเป็นลักษณะของการขุดคุ้ยนำออกมาตีแผ่

หรืออย่างบางเรื่องที่เราไม่มีวันจะรู้เองได้เลย ถ้าสื่อไม่ช่วยนำออกมารายงาน" (โกจิต ปัญญา เศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

"จากโพลวิทยานิพนธ์นายกบริหาร อาจจะมีมองว่าเราเป็นผู้จุดประเด็น คือจริง ๆ แล้วไม่ใช่เรารู้เป็นคนแรกหรอก คือปัญหามันมีคนรู้ แต่มันไม่มีคนเริ่ม คนทำหนังสือพิมพ์โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำกันอยู่ (ไทยโพสต์) เราค่อนข้างที่จะมีอิสระในการทำ เพราะบางกรณีมันเกินกว่าที่จะรับได้ เราก็พิพากษาในส่วนของเราเองจากประสบการณ์ว่า ถ้ามันเป็นอยู่อย่างนี้ มันต้องมีการทำลายระบบแน่ ๆ แล้วเราก็เอาไปถามคนอ่านว่าเรื่องที่เรารายงานไปนี้ เขามีความคิดเห็นอย่างไรบ้าง" (สันติ กรณ์, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

การเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนนั้นถือเป็นบทบาทสำคัญของหนังสือพิมพ์ ที่จะช่วยให้สังคมและประชาชนได้รับ "สิทธิที่จะรู้" (Rights to Know) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของการทำหน้าที่สื่อมวลชน ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีทัศนะเชิงบวกจึงมีความเห็นว่า สิ่งที่หนังสือพิมพ์ได้รายงานข้อมูลข่าวสาร จะเป็นการสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นภายในสังคมที่มีข้อจำกัดทางการสื่อสารกับแหล่งข่าว หรือมีปัญหาในเชิงเทคนิคเกี่ยวกับการปกปิดข้อมูลของทางราชการ

(ข) ทัศนะด้านลบ

- บทบาทความรับผิดชอบต่อสังคม

ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่แล้วมีความเห็นว่า หนังสือพิมพ์ยังทำหน้าที่บกพร่องในแง่ของการรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประเด็นสำคัญที่สุด โดยเฉพาะการเสนอข่าวที่ไม่สร้างสรรค์และส่งผลกระทบต่อคนหรือระบบของสังคม เนื่องจากหนังสือพิมพ์มักจะเสนอเนื้อหาและภาพข่าวที่ไม่เหมาะสมลงตีพิมพ์อยู่เสมอ เช่นที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ประชานิยม ทั้งที่เป็นข่าวด้านอาชญากรรม การรายงานรายละเอียดแบบสองแง่สองง่าม การเสนอข่าวด้านเดียวโดยที่ยังไม่ได้มีการตรวจสอบ การใช้ภาษาพาดหัวข่าวที่รุนแรง ฯลฯ

"ทำไมคดีข่มขืน หนังสือพิมพ์จะต้องรายงานให้มันออกมาสองแง่สองง่าม บอกกันทุกขั้นตอน คือสังคมมันมีความรุนแรงอยู่แล้วกลายเป็นว่าการรายงานข่าวแบบนี้กลับยิ่งเป็นการยั่วยุมากขึ้น แล้วยังไม่ต้องพูดถึงเลยว่า ไม่กี่วันต่อมา เขาก็เอารูปโป๊ดารามาลงหน้าหนึ่ง

เหมือนข้าเดิมกันหน้าตาเฉย โดยส่วนตัวแล้วรู้สึกไม่ชอบมาก ๆ " (ศศิณ พัฒนภิมรณ, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

"พี่เกลียดการพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ แต่ก็ไม่รู้จะบอกใครให้ช่วยแก้ไข คือการพาดหัวข่าวที่หยาบคายมันเป็นการสร้างผลกระทบระยะยาวของสังคม เขาไม่คิดว่าเด็กจะรู้สึกอย่างไร หรือถ้าเด็กถามขึ้นมา เวลาที่ถูกถามก็รู้สึกลำบากใจที่จะอธิบายว่าคำพาดหัวของหนังสือพิมพ์ให้เด็กฟัง มันเป็นปัญหาที่ใหญ่นะ แต่ทำไมไม่มีใครสนใจที่จะแก้ไขเลยหรือ" (วรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

ถึงแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะเน้นไปที่การขาดความรับผิดชอบในการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ประชาชน แต่จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่าขาดความรับผิดชอบ พบว่า หนังสือพิมพ์แทบจะทุกประเภทก็ยังเสนอเนื้อหาที่ส่งผลกระทบต่อสังคม โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ การเสนอข่าวที่ขาดความรับผิดชอบจะยังเป็นการซ้ำเติมสภาพของสังคมที่ย่ำแย่อยู่แล้วให้มีอาการหนักขึ้นอีก

"สื่อมวลชนไทยมีแนวโน้มในการเสนอข่าวเชิงลบค่อนข้างมากเกินไป ทั้งที่ควรจะเสนอข่าวเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น ทั้งด้านหน้าด้านใน อย่างน้อยก็น่าจะมีสักครึ่งหนึ่งของข่าวลบก็ยังดี เราก็รู้ว่าข่าวเชิงลบมันน่าสนใจและดึงดูดกว่า แต่ก็ควรที่จะเสนอโดยเฉพาะข่าวบวกทางด้านเศรษฐกิจ ที่ผ่านมามันเสนอแต่ข่าวเชิงลบ เมื่อเสนอแบบนี้เศรษฐกิจจะดีได้อย่างไร มันเป็นไปได้ไหม หนังสือพิมพ์อาจจะเข้าใจผิดว่าต้องเอาข่าวแรง ๆ นำ คนถึงจะสนใจ ข่าวถึงจะขายได้" (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

จากข้อมูลที่ปรากฏพบว่าเงื่อนไขเกี่ยวกับระบบตลาด และการแข่งขันทางด้านธุรกิจของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เป็นเงื่อนไขแวดล้อมการทำงานของหนังสือพิมพ์ ที่มีส่วนทำให้หนังสือพิมพ์บางฉบับเสนอข่าวที่มีเนื้อหาเชิงลบหรือมีเนื้อหาที่กระตุ้นความสนใจต่อผู้อ่านคือ อิทธิพลทางด้านธุรกิจจึงกลายเป็นหลักการของวิธีการใส่สีลงไปในการนำเสนอเพื่อที่จะเรียกลูกค้าให้มาซื้ออาหารที่มีสีเตะตาล่อใจมาก ๆ และเมื่อขายได้มาก ก็จะทำกำไรมาก โดยไม่ได้พิจารณาว่าสีนั้นจะมีอันตรายต่อร่างกายของผู้บริโภคมากนักน้อยเพียงใด

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยังมีคำถามต่อไปอีกว่า หากเงื่อนไขทางธุรกิจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมและการการถูกยอมรับจากชนชั้นกลาง แล้วเหตุใดหนังสือพิมพ์ยังคงเสนอข่าวภายใต้เงื่อนไขเดิม

อยู่เช่นในปัจจุบัน ผู้ให้สัมภาษณ์เองก็ไม่สามารถหาคำตอบหรือวิธีแก้ไขดังกล่าวได้ (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539) แม้แต่ผู้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์ซึ่งได้จุดประเด็นเกี่ยวกับสื่อมวลชนเอง ก็ยังทำได้เพียงแค่ตั้งคำถามเข้ากับสื่อมวลชนเช่นเดียวกัน

"เชื่อหรือไม่ว่า ในปัจจุบันไม่ได้มี "รัฐ" เจ้าเดียวเท่านั้นที่สามารถจำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชน ปอยครั้งเหลือเกินที่สังคมไทยจะได้ยินประโยคอันยิ่งใหญ่ที่ว่า เสรีภาพของสื่อมวลชนคือเสรีภาพของประชาชน...จนดูเหมือนกับว่าเป็นข้อสรุปไปแล้ว

ก็อาจจะใช่ ถ้าย้อนวันเวลาไปในอดีตเมื่อสังคมไทยยังอยู่ใต้เงารัฐบางเผด็จการ และสื่อมวลชนในวันนั้น โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ยังไม่ได้โลกภิวัตน์ ขนาดเข้าตลาดหลักทรัพย์เชก เช่นทุกวันนี้ หรืออาจจะใช่ในกรณีของปัญหารายการมอต่างมูม หรือเวทีชาวบ้าน หรือช่วงพฤษภาทมิฬ

แต่เป็นไปได้หรือไม่ว่า วันนี้สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ฐานะสื่อมวลชนก็เปลี่ยนแปลงไปมากมาย และสิ่งที่เป็น "ตัวการ" ที่จำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชนก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน

ณ วันนี้ในภาวะสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปตามจังหวะการขยับของทุนนิยมโลก การค้าเสรีมีฐานะคล้าย ๆ พระเจ้าองค์ใหม่และสื่อมวลชนกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง สิ่งที่เป็นตัวเอกที่มีบทบาทในการจำกัดเสรีภาพของสื่อมวลชนอย่างมาก มากกว่ารัฐอีกหลายเท่าคือ "กลไกตลาด"

นั่นคือเหตุผลที่รัฐไม่จำเป็นต้องกำหนดสัดส่วนให้กับรายการประเภทเกมโชว์ ในขณะที่ต้องมีสถานีโทรทัศน์อย่างช่อง 11 ขึ้นมา และกำหนดสัดส่วนให้กับรายการการศึกษา รายการสารคดี โดยมีรับเอาเงินภาษีจุ่มเอาไว้ และนั่นก็คือเหตุผลที่ภาพส่วนโค้งส่วนเว้าของหญิงสาว ภาพอุบัติเหตุของผู้เสียชีวิต หรืออะไรก็ตามที่ "ขาย" ได้ แม้กระทั่งการ "ปั่นข่าว" ไม่ได้ถูกยับยั้งไว้ด้วยจริยธรรม หรือความเหมาะสมใด ๆ

และนั่นคือเหตุผลที่หลายต่อหลายครั้ง เสรีภาพของสื่อมวลชน (ที่ถูกจำกัดโดยกลไกตลาด) จึงเป็นฝ่ายละเมิดเสรีภาพของประชาชนเสียเอง เพราะฉะนั้น ในแง่นี้เสรีภาพของสื่อมวลชนไม่ใช่เสรีภาพของประชาชนอย่างแน่นอน...ดูเหมือนว่าโจทย์เรื่องเสรีภาพสื่อมวลชนในปัจจุบันจะไม่ง่ายและตรงเหมือนเมื่อก่อนเสียแล้ว" (ปราณี ศรีกำเหนิด, 2539)

“ต้องยอมรับว่า องค์การสื่อของภาคเอกชนเป็นธุรกิจ ไม่ใช่มูลนิธิ ไม่ใช่องค์กรสาธารณกุศล หนังสือพิมพ์หรือสื่อจะอยู่ได้หรือไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเลขกำไร-ขาดทุน ยิ่งหนังสือพิมพ์รายวันด้วยแล้ว ปล่อยให้ขาดทุนเมื่อไร เท่ากับฉีกเบ้งค์ทั้งรายวันเลยเดียว

ผมเห็นผู้ประกอบการที่ตั้งใจดีต่อสังคมก็มีมาก ผมเห็นผู้ประกอบการที่ปรารถนาแต่กำไรไม่สนใจผลกระทบของสื่อที่มีต่อสังคมมากก็น้อย ทว่า ไม่ว่านายทุนประเภทไหนก็ตาม ล้วนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดทั้งสิ้น

นั่นเป็นสาเหตุหลักที่ส่งผลให้การพัฒนาของสื่อไปได้ช้ากว่าที่ควร เพราะขึ้นเน้นเนื้อหาสาระมาก ไม่มีสีสัน ขาดชีวิตชีวา หนังสือหรือสื่อนั้น ๆ ย่อมขายไม่ได้ในสังคมแบบนี้

เราจึงเห็นว่าสื่อสิ่งพิมพ์คุณภาพบางฉบับเคยปรับเนื้อหาลงมาให้สอดคล้องกับคุณภาพของผู้เสพด้วยสาระที่ด้อยลง” (สุพจ จรุงจิต, 2539)

จากบทความนี้แสดงให้เห็นว่าข้อจำกัดเกี่ยวกับกลไกตลาดกำลังกลายเป็นข้อจำกัดโดยตรง (Direct) ของหนังสือพิมพ์ จากที่เคยเป็นเพียงข้อจำกัดโดยอ้อม (Indirect) กลไกตลาดจึงกลายเป็นข้อจำกัดตัวใหม่ของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นข้อจำกัด (Constraints) ในการสื่อสารทางการเมืองของสื่อมวลชนและชนชั้นกลางในปัจจุบัน ทำให้บทบาทการรับผิดชอบ รวมไปถึงจรรยาบรรณของสื่อมวลชนถูกลดทอนลงในทัศนะของคนชั้นกลาง

- อิทธิพลทางความคิดในด้านลบที่มีต่อสังคม

อิทธิพลก็คืออำนาจ อำนาจของหนังสือพิมพ์จะปรากฏให้เห็นได้จากบทบาทของต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในบริบททางสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ได้แสดงอำนาจบางอย่างต่อสังคม โดยมีที่มาจากแหล่งอำนาจมาจาก

1. อำนาจจากโครงสร้าง อำนาจนี้เกิดขึ้นจากธรรมชาติของสื่อมวลชนที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนจำนวนมากที่เปิดรับข่าวสาร และมีความหลากหลายทางความคิดมากที่สุด ทำให้หนังสือพิมพ์มีค่าต่อผู้อ่านตามความหมายของอำนาจ ที่จะช่วยสามารถทำให้นุคคกลายเป็นผู้ที่ทันเหตุการณ์จากการรายงานข่าว แต่อย่างไรก็ตาม อำนาจของสื่อมวลชนกลับทำให้เกิดภาวะการต่อสู้ระหว่างหนังสือพิมพ์ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีทัศนะในเชิงลบต่อการเป็นเจ้าของอำนาจนั้นของสื่อมวลชน

"มันเริ่มมีการเอาข้อเท็จจริงมาบิดเบือน มีการเพิ่มหรือลดน้ำหนักของข้อมูล ในขณะที่คนเสพข่าวอย่างเราต้องการข้อเท็จจริง ความคิดเห็นของสื่อมวลชนก็แยกออกไป แล้วยังมีเรื่องของธุรกิจสื่อมวลชนที่มาต่อสู้กันเพื่อแย่งชิงอำนาจเป็นฝักเป็นฝ่าย บางทีสู้กันจนล้ม แย่งคนอ่านกัน ผมเลยรู้สึกว่ามันกลายเป็นเกม การต่อสู้ คือเราตัดเรื่องเนื้อหาออกนะ คือมันเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดของหนังสือพิมพ์ มันนำไปสู่การต่อสู้ที่ไม่บริสุทธิ์นัก ถึงแม้ว่าเนื้อหาข่าวมันยังมีประโยชน์อยู่" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

ทัศนคติที่เห็นว่าการต่อสู้ของหนังสือพิมพ์กลายเป็นการแย่งชิงอำนาจ เป็นอีกด้านหนึ่งของมุมมองที่ชนชั้นกลางมีต่อสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่มีเสรีภาพในการผลิตข่าวสาร เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้ตอบกันเอง ในแง่มุมหนึ่ง อำนาจดังกล่าวอาจหมายถึงการตรวจสอบระหว่างกันของสื่อมวลชน แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการต่อสู้ก็คือ การทำให้ประชาชนเกิดความสับสน ว่าสิ่งใดคือข้อเท็จจริง หรือสิ่งใดคือการต่อสู้กันเองของสื่อมวลชน

"ตอนนั้นมันมีกรณีแปลก ๆ เกิดขึ้นอย่างค่านิยมทำชนสุทธิตายในหน้ารามบุตรี ผมอ่านแล้วไม่สบายใจ มันคนละหัวก็จริงแต่ก็ไม่ควรที่จะ...คือผมไม่แน่ใจในความบริสุทธิ์ใจของสื่อมวลชน ตรวจสอบกันเองได้ก็เป็นเรื่องที่ดี แต่การใช้สื่อมวลชนเพื่อตอบโต้กันเอง พาดพิงกัน เล่นกันบนหน้าหนังสือพิมพ์ อันนี้ผมว่ามันไม่ค่อยจะดูดีเท่าไร เพราะมันไม่เกี่ยวกับเราเลย เป็นการสาธยายอารมณ์ใส่กัน เพราะสื่อเขามีอำนาจ" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

อำนาจจากโครงสร้างของสื่อมวลชนอาจจะกลายเป็นดาบสองคมสำหรับผู้อ่านที่ยังขาดตกบกพร่องในวิธีการเลือกรับข่าวสาร ซึ่งทำให้ผู้อ่านตกเป็นเครื่องมือของสื่อมวลชนในบางโอกาสโดยที่ผู้อ่านเองก็แทบจะไม่รู้ตัว

2. อำนาจทางด้านจิตวิทยา หนังสือพิมพ์ยังคงมีบทบาทสูงในการชี้นำทางความคิดของคนในสังคม เพราะในสายตาของประชาชนโดยทั่วไป สื่อมวลชนยังคงเป็นสถาบันที่น่าไว้วางใจมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันการเมือง แต่ในสังคมที่คนยังขาดคุณภาพในการแบ่งแยกข่าวสาร ภาพของสื่อมวลชนและความที่พอจะไว้วางใจได้ ทำให้ผู้อ่านคล้อยตามข้อมูลและถูกครอบงำจากสื่อได้ไม่ยากนัก

"คนเราถูกครอบงำโดยระบบของสังคม โดยเฉพาะระบบสื่อสารมวลชนซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสอนและซึมซับความคิดให้กับคน ผมค่อนข้างจะเชื่อว่าคนของเราถูกสอนมาให้ไม่

รู้จักคิด ก็เลยค่อนข้างที่จะถูกสื่อชักนำให้คิดเห็นไปตามกันทั้งสังคมได้" (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

"คนในเมืองเองก็ยังไม่แน่วแน่ได้ เพราะคนเมืองเองก็มีความคิดที่เป็นแบบแผนคล้าย ๆ กัน เช่น เกลียดนักการเมืองท้องถิ่น พอมาเจอสื่อก็ยิ่งฝังใจ หนังสือพิมพ์เป็นตัวชี้นำที่ทำได้กว้างขวางมาก เพราะข้อมูลข่าวสารมันเยอะ ดูมีความน่าเชื่อถือ พอมาเป็นแบบนี้เลยทำให้แยกแยะข้อมูลไม่ถูก พอมีมาก ๆ เขาก็จัดการกับข้อมูลไม่ได้ สุดท้ายก็เลยมีแนวโน้มที่จะเชื่อหนังสือพิมพ์ไปเลย" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

จากทัศนะของคนชั้นกลาง อิทธิพลทางความคิดที่สื่อมวลชนมีต่อสังคมเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการไม่รู้ของสังคมไทย และวัฒนธรรมการเสพสื่อของผู้บริโภคโดยทั่วไปยังคงดูเหมือนกับว่าจะยังต่ำกว่ามาตรฐานที่ควรจะเป็น คือการขาดความสามารถในการเลือกรับและแยกแยะเนื้อหาข่าวสารที่เปิดรับอย่างมีเหตุผลและวิจารณ์ญาณ และปรากฏว่า สื่อมวลชนยังคงเข้ามามีอิทธิพลในการชักจูงหรือสร้างกระแสและอารมณ์ทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง เช่นเดียวกับบทบาทที่หนังสือพิมพ์ได้กระทำการไปในการรายงานข่าว ตามที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างไว้ในตอนต้น

3. อำนาจเชิงปทัสสถาน (Normative) หนังสือพิมพ์ถูกจัดว่าเป็นสื่อของประชาชน ทำให้สังคมได้วางปทัสสถานของสื่อมวลชนไว้ว่า สื่อมวลชนจะต้องเป็นกลาง (Impartiality) และต้องมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ แต่ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์กลับมีความเห็นในมุมตรงข้ามเกี่ยวกับความเป็นกลางของสื่อมวลชนว่า

"ความเป็นกลางมันดูยาก อาจจะเปรียบเทียบคำว่าไปไสไปไสสี่ คือที่เชื่อว่าความเป็นกลางมันไม่มี คนที่เป็นกลางคือคนอำมหิต การอยู่เฉยคือการปล่อยให้สิ่งเลวร้ายเติบโตขึ้น ต้องเลือกเอาชกทาง ถ้าหนังสือพิมพ์มีจริยธรรม คุณก็ต้องเลือกที่จะช่วยต่อล้อต่อเถียง ถ้าสื่อมวลชนเป็นกลางจนไม่ได้ต่อสู้เพื่อคนที่เสียเปรียบเลย นั่นมันคือการไม่มีจุดยืน (Objectivity) คนอ่านก็ไม่อ่านของคุณหรอก" (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

"สื่อมวลชนต่างประเทศเขาชัดเจนครับ ระบุไปเลยไม่แหกก็อย่างเมืองไทย ซึ่งเป็นพวกตกขอบ อะไร ๆ ก็สายกลาง ผมไม่เชื่อ ให้มันชัดไปเลยว่าคุณอิงใคร ประกาศไปเลยว่าเป็นเสรีนิยม เดโมแครต คอนเซอร์เวทิฟ หรือเลเบอร์ ประกาศว่าคุณยืนอยู่ตรงไหน คนที่อ่านเขาก็จะรู้และเลือกได้ ไม่ต้องมานั่งบอกว่าฉันเป็นกลาง" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

บางครั้งการแสดงบทบาทที่เป็นกลางของหนังสือพิมพ์กลับกลายเป็นบทบาทที่เรียกว่า “เอาตัวรอดตามสถานการณ์” ซึ่งเป็นสภาพที่ทำให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อหนังสือพิมพ์ของผู้อ่านที่เป็นผู้ติดตามข่าวสารอย่างจริงจัง

“มันเหมือนกับเป็นการดิ้นของหนังสือพิมพ์ ไม่รู้ว่าเป็นศิลปะหรือตัวตนของเขาจริงๆ ที่มักจะพลิกไปพลิกมา ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ ไทยรัฐในช่วง รสช. ที่ตอนแรกออกมา Pro การกระทำของ รสช. จนมาถึงช่วงท้ายที่สุจินดาจะเป็นนายกฯ ฉลามเขียวสนับสนุนว่าควรจะเสียดลมาเป็นนายกฯ Pro ทหารเต็มที่ พอกระแสพลิกกลับ ไทยรัฐเปลี่ยนสถานการณ์ทันที เพื่อที่จะให้อยู่ได้ เพื่อที่จะไม่ต้องทวนกระแส มันเหมือนกับเป็นการ “ก๊าก” เอาไว้ นี่แหละวัฒนธรรมความเป็นกลางของสื่อมวลชน” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

ปทัสสถานของหนังสือพิมพ์ในทัศนะของคนชั้นกลางจึงค่อนข้างจะเปลี่ยนแนวทางจากการให้สื่อมวลชนอยู่เหนือความขัดแย้งของฝ่ายต่าง ๆ ในสังคม โดยเป็นเพียงผู้รายงานตามหน้าที่ ได้กลายมาเป็นผู้ร่วมคลุกฝุ่นเสียด้วยกันในทางการเมืองและผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งในช่วงหลัง มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับที่เริ่มแสดงจุดยืนเข้าข้างฝ่ายที่เสียเปรียบในสังคมเช่นเดียวกับทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์บ้างแล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหนังสือพิมพ์ระดับกลางลงมา เช่น ไทยโพสต์และกรุงเทพธุรกิจ ที่มีจุดยืนและมีบทบาทต่อสังคมอย่างค่อนข้างจะชัดเจน เช่น การประกาศจุดยืนเกี่ยวกับการรับร่างรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

(ค) ความคาดหวังต่อบทบาทของสื่อมวลชน และข้อเสนอแนะ

จากปทัสสถานที่วางไว้ของสังคมต่อสื่อมวลชน ทำให้สังคมเกิดความคาดหวังในบทบาทที่สื่อมวลชนจะมีต่อสังคมอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเล็กหรือใหญ่ หรือแม้แต่หน่วยเล็ก ๆ คือประชาชนในสังคมก็ยังคงคาดหวังบทบาทที่ชัดเจนของสื่อมวลชน จากการรวบรวมทัศนะเกี่ยวกับความคาดหวัง จะทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความคาดหวังอย่างแรกที่สังคมมีต่อสื่อมวลชนก็คือ สื่อมวลชนควรจะเสนอมุมมองและความต้องการของภาคประชาชนให้เป็นที่ตระหนักและมีรูปแบบที่สร้างสรรค์กว่าที่ผ่านมา เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการนำเสนอกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ สูสังคม การนำเสนอเนื้อหาข่าวสารจึงไม่ควรที่จะเป็นไปในลักษณะของการนำเสนอเนื้อหาเพื่อแข่งขันทางด้านธุรกิจ แต่จะต้องเป็นผู้ที่นำเสนอภาพ

ของสังคมจากมุมมองและความต้องการของภาคประชาชนให้เป็นที่ตระหนักของผู้มีอำนาจทางการเมืองให้เกิดการแก้ไขปัญหา

ความคาดหวังต่อมาของบทบาทที่สร้างสรรค์ของสื่อมวลชนยังรวมไปถึง "การติดตามผล" ซึ่งทั้งผู้ให้สัมภาษณ์และทัศนะของนักวิชาการเห็นพ้องต้องกันว่า เป็นจุดอ่อนที่สำคัญของสื่อ ที่เพียงแต่นำเสนอข่าวในช่วงที่อยู่ในกระแสความสนใจแต่ขาดการติดตามเพื่อประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้ขาดพลังที่จะกระตุ้นการทำงานของผู้บริหารให้เข้ามาจัดการกับปัญหานั้นได้เต็มที่

ในขณะเดียวกัน กลุ่มนักวิชาการได้ชี้จุดอ่อนที่สำคัญของสื่อมวลชน ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมากต่อสังคมโดยรวม นั่นคือ ระบบกลไกธุรกิจของสื่อมวลชนนั่นเอง

"ปัญหาหลักก็คือการแข่งขันด้านธุรกิจของสื่อมีรุนแรงและมากเกินไปจนความพอเหมาะที่สำคัญการทำงานของสื่อมวลชนทุกวันนี้ไม่ใช่เรื่องอุดมการณ์แต่มีเหตุผลเบื้องหลังอย่างอื่นมากกว่า ทั้งที่สื่อเกิดขึ้นมากมาย และการแข่งขันน่าจะทำให้คุณภาพดีขึ้น แต่เพราะเหตุผลเบื้องหลังในการลงทุนของสื่อเองที่ทำให้สื่อไม่จำเป็นต้องใส่ใจกับเรื่องคุณภาพมากนัก" (บุญรักษ์ บุญยะเขตมาลา, 2539)

"สังคมเมืองปัจจุบันทำให้จิตสำนึกของคนลดลง รวมทั้งข้อจำกัดของสื่อในแง่ธุรกิจที่ต้องแข่งขัน ทำให้สื่อมวลชนไม่ได้ทำหน้าที่เพื่อประชาชนอย่างเต็มที่" (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2539)

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับกับความคาดหวังต่อบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์มีความเห็นว่า สื่อมวลชนอาจจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ตามที่ประชาชนและนักวิชาการคาดหวังนัก เพราะว่า การเป็นสื่อมวลชน มีหน้าที่ในการรายงานข่าวที่น่าสนใจแต่ไม่สามารถจะทำข่าวให้ครอบคลุมทุกคนทุกชนชั้นได้

"การให้ความสำคัญกับ Media อย่าคิดว่าแก้ปัญหาได้ ข่าวก็คือข่าว นักข่าวต้องวิ่งตามข่าว แต่ไม่ได้วิ่งตามปัญหา ปัญหาพื้นฐาน ที่ไม่ได้เป็นข่าว ก็มี เพราะข่าวมี 100 อย่าง นักข่าวก็ต้องวิ่งตามข่าวบางเรื่องเพราะเราไม่สามารถจะ cover ทุกเรื่องได้ อย่าให้ความสำคัญกับหนังสือพิมพ์มากเกินไปเพราะไม่เช่นนั้นสังคมจะ Make judgment base on news มากกว่าไม่ได้ติดตามความเป็นจริงในมุมมองของตัวเอง ตอนนี้ทุกคนมาความหวังกับหนังสือพิมพ์

มากกว่าเราจะทำสิ่งเหล่านี้ได้ แต่มันทำไม่ได้ใน concept ของตัวเอง พอมีเรื่องใหม่มันก็ทิ้งเรื่องเก่าแล้ว เราต้องไปทำเรื่องใหม่เพราะมันเป็นข่าว ในตัวของมันจะมีกรอบอยู่ว่า จากข่าวแล้วค่อยมาคิด การทำหน้าที่เกินจากการทำข่าวไม่ผิดหรอกนะ แต่มันยาก เพราะว่าผู้รายงานข่าวจะสร้างขึ้นมาได้ก็ต้องรู้ข่าวคืออะไร ก่อนที่จะเริ่ม Judgment สิ่งต่างๆ" (พนา จันทวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

ถึงแม้จะมีเสียงโต้แย้งออกมาเช่นนี้ แต่จากทั้ง 3 หัวข้อที่กล่าวมาของความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม แสดงให้เห็นแล้วว่า คนชั้นกลางยังคงมีทัศนคติที่หลากหลายต่อหนังสือพิมพ์ ถึงแม้ว่าทัศนคติในด้านลบจะเป็นการจับจุดบกพร่องที่หนังสือพิมพ์ได้กระทำต่อสังคมทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่การชี้โพรงเช่นนี้น่าจะเป็นสิ่งที่ดีที่เกิดขึ้นกับคนกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ช่วยสะท้อนบทบาทของหนังสือพิมพ์ต่อสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งสื่อมวลชนและประชาชน

1.2 การเล่นบทเป็นเวทีเสรีทางความคิด

หนังสือพิมพ์ยังคงทำหน้าที่ในการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็นของคนในสังคมอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าโอกาสในการเข้าถึงเพื่อใช้สื่อมวลชนภายในกลุ่มสังคมจะมีความไม่เท่ากันก็ตาม ซึ่งจะทำให้เกิดรูปแบบการใช้เวทีทางความคิดที่แตกต่างกันออกไปด้วย

สำหรับความแตกต่างดังกล่าวจะเกิดขึ้นกับผู้ที่มีบทบาททางสังคมแตกต่างกันนั่นก็คือ กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป กับกลุ่มปัญญาชน และจากโอกาสในการเข้าถึงที่ไม่เท่ากันยังส่งผลต่อทัศนคติและความพึงพอใจในการใช้ประโยชน์จากเวทีสื่อมวลชนด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะขอแยกอธิบายแยกตามสถานะของกลุ่มทั้งสองดังต่อไปนี้

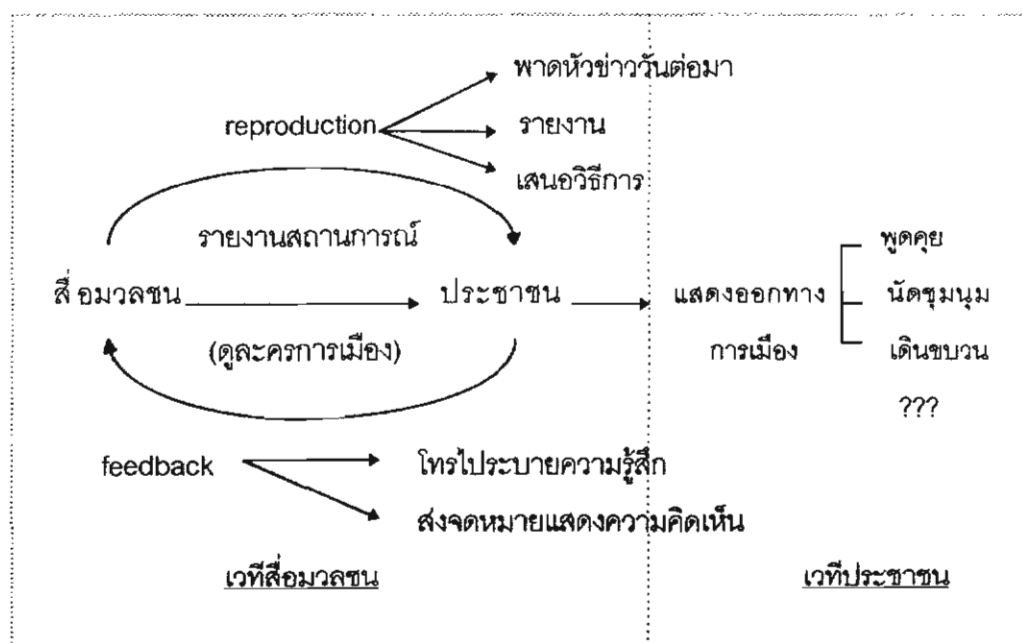
(ก) กลุ่มคนชั้นกลางทั่วไป

นักวิชาการได้วิพากษ์เกี่ยวกับ "เสียง" ของประชาชนในทางการเมืองอย่างน่าสนใจ โดยกล่าวว่า ถึงแม้คนชั้นกลางจะสามารถแสดงออกทางการเมืองสื่อสารผ่านเครื่องมือสื่อสารได้มากมาย แต่การแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างจริงจังของคนชั้นกลางยังคงมีอยู่น้อยมาก ประชาชนสามารถปรากฏตัวตนของพวกเขาได้ในพื้นที่อันจำกัดจำเขี่ยอย่างยิ่ง นั่นก็คืออิมดักบาตรเลือกตั้งและในการชุมนุมทางการเมืองที่หน้าอำเภอ ศาลากลางจังหวัด หรือบนถนนราชดำเนินในโอกาสที่พิเศษจริง ๆ

แต่นั้นออกจะเป็นมุมมองที่คับแคบจนเกินไปและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางการเมืองของประชาชนในปัจจุบันที่ติดตามข่าวสารทุกวันทางหน้าหนังสือพิมพ์ ฟังการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองในรายการวิทยุ โทรทัศน์ และแสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านทางโทรศัพท์ สื่อมวลชนกลายเป็นทางออกสำคัญสำหรับการสะท้อนความคิดเห็นของประชาชน ที่ไม่อาจถูกจำกัดเอาไว้แค่เพียงเฉพาะในการเลือกตั้ง 4 ปีครั้งเท่านั้น (อิสระ ชูศรี, 2539)

จากปรากฏการณ์นี้เองที่ทำให้คนชั้นกลางสามารถเป็นผู้มีส่วนร่วมในการติดตามข่าวสารจากเวทีเสรีทางความคิดของสื่อมวลชนได้ตามแผนภาพต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 4 แสดงกระบวนการเล่นการเมืองบนเวทีสื่อมวลชนและเวทีประชาชน

แนวคิดของแผนภาพนี้ผู้วิจัยได้สรุปมาจากแนวคิดของ เกษียร เตชะพีระ (2539) ในบทความเรื่อง "ปฏิบัติการทางการเมืองบนจอแก้วในรูปลักษณะละคร (น้ำเน่า) ทางโทรทัศน์" ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้กับกระบวนการเล่นการเมืองในหน้าหนังสือพิมพ์ของชนชั้นกลางได้ดังนี้

1. ประชาชนที่รับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ (และสื่อมวลชนประเภทอื่น) โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่สร้างความกดดันให้กับคนชั้นกลางอย่างมาก เช่นในกรณีการอภิปรายในญัตติการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลในแต่ละครั้ง ซึ่งได้มีการถ่ายทอดและฉายภาพทางการเมืองออกสู่

สายตาประชาชนอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวที่จะสนใจและรับฟังข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

2. ประชาชนภายใต้สภาวะกดดันทางการเมือง และต้องการแสดงออกทางความคิดเห็น ส่วนหนึ่งได้แสดงปฏิกิริยาตอบโต้ กลับไปยังสื่อมวลชนในฐานะเวทีเสรีในการแสดงออกทางความคิดเห็น หรือในฐานะของความเป็นฝ่ายเดียวกัน (ที่คอยดูแลและรายงานความเคลื่อนไหวทางการเมือง) โดยมีวิธีอันหลากหลายที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับหนังสือพิมพ์ ตั้งแต่ โทรศัพท์เข้าไประบายความรู้สึก หรือแสดงความคิดเห็น การส่งจดหมายเข้าไปขอคำปรึกษา หรือ โทรสารไปแสดงคำต่อว่ารัฐบาล

3. หนังสือพิมพ์เมื่อได้รับการตอบสนองจากประชาชน จะนำเอาระแวงดังกล่าวมาผลิตซ้ำทางความคิด (Reproduction) โดยเสนอออกมาในรูปของข่าวพาดหัว หรือการรายงานสถานการณ์กระแสความต้องการของประชาชน อาจโดยการจัดทำให้เป็นวิธีการอย่างมีหลักเกณฑ์ เช่น การทำผลประจักษ์ เป็นต้น ในขณะที่บางส่วน คอลัมนิสต์จะเป็นผู้เสนอแนะวิธีการจัดการกับสภาวะทางการเมืองให้กับประชาชนในการปฏิบัติตนภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองหนึ่งๆ เช่น ออกไปรวมตัวเรียกร้อง หรือ ให้ติดตามสถานการณ์ต่อไป ฯลฯ

กระบวนการบนเวทีสื่อมวลชนนั้นจะเห็นได้ว่า ไม่มีฝ่ายใดชี้นำใคร แต่มีการผลักดันชักพาซึ่งกันและกันอย่างมีพลวัต เวทีสื่อมวลชนจึงเป็นเวทีที่สะท้อนความเห็นของประชาชนที่ชัดเจนกว่าเวทีรัฐสภาของผู้แทน และยังช่วยสร้างบทให้ประชาชนได้เล่นการเมืองในพื้นที่ต่างๆ อีกด้วย เช่น การรายงานข่าวเกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์สีเขียวในวันที่รัฐสภามีการอภิปรายเพื่อรับร่างรัฐธรรมนูญ ที่ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งแสดงบทบาทตามกันในการใช้สัญลักษณ์ดังกล่าว และข้อสังเกตอย่างหนึ่งของเวทีสื่อมวลชนก็คือเมื่อถึงจุดหนึ่งในทางการเมือง หนังสือพิมพ์จะยังคงหาทางออกทางการเมืองให้กับประชาชนในแบบเดียวกันทุกยุคทุกสมัย คือ “การไล่รัฐบาล” ด้วยวิธีการและรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งตอนนี้ก็ยังคงปรากฏเป็นเช่นนั้นอยู่เสมอ ตั้งแต่บทบรรณาธิการ บทความ การชุมนุมการเมือง ฯลฯ

4. ประชาชนส่วนหนึ่งยังคงติดตามและเล่นการเมืองอยู่ในเวทีสื่อมวลชนเช่นนี้ต่อไป ในขณะที่ส่วนหนึ่งแสดงบทบาท (ทั้งจากที่สื่อมวลชนเสนอวิธีการ หรือแสดงออกเอง) ทางการเมืองนอกเหนือไปจากขอบเขตของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นการแสดงออกในระดับต่างๆ กัน เช่น การพูดคุยกับกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความเห็นในอินเทอร์เน็ต จนกระทั่งการไปรวมกลุ่มของประชาชนที่สนับสนุน / คัดค้านร่างรัฐธรรมนูญในช่วงการพิจารณารับร่างรัฐธรรมนูญ (4-9 กันยายน 2540) ที่หน้ารัฐสภา ซึ่งวิธีการนี้เป็น

ความพยายามของประชาชนที่จะแสดงความคิดเห็นทางการเมืองให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม โดยเป็นการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรม (และกลายเป็นข่าวในเวลาต่อมา)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวเมื่อเอามาเปรียบเทียบกับทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ในการใช้เวทีทางความคิดเป็นเวทีการแสดงความคิดเห็นจะพบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์น้อยคนที่จะเคยใช้เวทีสื่อมวลชนและรูปแบบที่เคยใช้ก็เป็นวิธีที่ไม่ต้องใส่ใจกับกระบวนการที่สื่อมวลชนจัดขึ้นไว้มากนัก นั่นก็คือ การส่งผลประชาติของผู้ให้สัมภาษณ์ ยกเว้นในกรณีของ โกศิต ปัญญเศรษฐ์ ที่ได้เข้าสู่กระบวนการที่ซับซ้อนขึ้นของการแสดงความคิดเห็น (การส่งจดหมายแสดงความคิดเห็น) อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมีความเห็นพ้องกันว่าเวทีของหนังสือพิมพ์ในการแสดงความคิดเห็นยังคงมีพื้นที่น้อยเกินไปและไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน และได้เสนอแนะว่าควรมีการเพิ่มพื้นที่ให้มากขึ้น

สำหรับทัศนะเกี่ยวกับพื้นที่เวทีความคิดของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์มีว่า หนังสือพิมพ์มีข้อจำกัดประการแรกคือพื้นที่ซึ่งค่อนข้างจะแน่นจนตายตัว และไม่สามารถเพิ่มพื้นที่ได้ เนื่องจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็มีความเหมาะสมดีอยู่แล้ว คือ อาทิตย์ละ 30 ฉบับ ส่วนเหตุผลประการที่สองคือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการตอบจดหมายมีขีดจำกัดในการทำงาน เพราะจดหมายมีเข้ามามาก การอ่านก็ต้องอ่านทุกฉบับ และก็ต้องตอบอย่างระมัดระวัง (ฐาตุร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

(ข) กลุ่มปัญญาชน

สำหรับกลุ่มปัญญาชนแล้ว หนังสือพิมพ์เป็นเวทีที่มีความน่าสนใจและหนังสือพิมพ์เองก็เปิดเวทีต้อนรับการแสดงความคิดเห็นของปัญญาชนอยู่แล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะบทบาทและสถานภาพที่แต่ละฝ่ายมีต่อสังคมไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ในสังกัดของสถาบันหรือองค์กร เช่น การเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย การสังกัดองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ย่อมที่จะได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนในการเข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลเช่นเดียวกับการให้ความสำคัญกับบทความเชิงวิชาการ กลุ่มปัญญาชนจึงมีทัศนะที่แตกต่างไปจากชนชั้นกลางในจุดนี้ และหากจะอธิบายจากแผนภาพแล้ว จะยังปรากฏให้เห็นอีกด้วยว่า ปัญญาชนสามารถที่จะเข้าไปใช้ได้ทั้งเวทีสื่อมวลชนและเวทีประชาชนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งก็เกิดขึ้นจากบทบาททางสังคมที่ปัญญาชนจะต้องเป็นผู้นำทางความคิดและกิจกรรมทางการเมืองในสังคม โดยมีสื่อมวลชนเป็นผู้ทำหน้าที่กระจายข่าวสารและเปิดเวทีทางปัญญาให้กับกลุ่มคนเหล่านี้

จากทัศนะที่แตกต่างนี้แสดงให้เห็นว่าสื่อมวลชนยังคงทำหน้าที่ในการเปิดเวทีการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากเท่ากับที่บุคคลนั้นเป็นที่รู้จักของสังคม และการแสดงความคิดเห็นของปัญญาชนนั้น ถือเป็นการแสดงความคิดเห็นบนเวทีใหญ่ที่ดึงดูดสายตาของผู้ชมได้มากกว่า ทำให้งานเผยแพร่อุดมการณ์ของปัญญาชนสามารถดำเนินไปได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ในขณะที่ชนชั้นกลางทั่วไปใช้เวทีเล็กในการแสดงความคิดเห็น ส่วนหนึ่งยังรู้สึกไม่พอใจกับทางเลือกที่มีอยู่น้อยนิดในการมีกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งกลับกลายเป็นว่าชนชั้นกลางได้ถูกจำกัดอิสรภาพในการแสดงออก และคงเหลือไว้เพียงแค่เสรีภาพในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนเท่านั้นเอง

1.3 บทบาทและอำนาจในการตรวจสอบของหนังสือพิมพ์

ในทัศนะของสื่อมวลชนเอง แน่ช่นว่าย่อมต้องมีทัศนะเชิงบวกกับบทบาทหน้าที่ของตนเองต่อสังคม โดยเฉพาะอำนาจการตรวจสอบความไม่ชอบมาพากลของกลุ่มที่ไม่หวังดีต่อประเทศ ดังบทความที่ผู้วิจัยตัดตอนมานำเสนอไว้ดังนี้

"การล้มลงของรัฐบาล 3 ชุด นับแต่ปี 2535 แม้จะมีปัจจัยประกอบมากมาย แต่ที่ปฏิเสธไม่ได้คือปัจจัยเหล่านั้นได้รับการทำให้ชัดเจนขึ้น รุนแรงขึ้น จนเกิดเป็นกระแสหลักของสังคม โดยเฉพาะสังคมชนชั้นกลางในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ นั่นก็คือบทบาทหนังสือพิมพ์นี่เอง

การที่หนังสือพิมพ์นำเอาข้อมูลฝ่ายค้านมาลงและติดตามอย่างต่อเนื่อง และการพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ภาษาไทยเกือบทั้งหมดมีลักษณะลบและปรักปรำบุคคลผู้มีตำแหน่งหลักฐานว่าประพฤติตนไม่ชอบมาพากล วิธีการอย่างนี้หนังสือพิมพ์ไม่ใช่เครื่องมือทางการเมืองของฝ่ายใด

เมื่อระบบการเมืองไร้ประสิทธิภาพเพราะไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นในระบบตรวจสอบได้ ทำให้อำนาจตรวจสอบหนังสือพิมพ์จึงมีมากขึ้นและได้รับความเชื่อถือมากขึ้นอำนาจของหนังสือพิมพ์กลายเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง เพราะวันนี้หนังสือพิมพ์ล้มรัฐบาลได้ แต่หนังสือพิมพ์ยังคงไม่สามารถก้าวตามทันในการเปิดโปงความไม่ชอบมาพากลของคนโกงบางกลุ่ม หรือรณรงค์ให้เกิดความคิดในการสร้างกรอยเพื่อป้องกันความชั่วได้ เพราะคนหนังสือพิมพ์ก็คือมนุษย์ที่มีรัก โลภ โกรธ หลง หากควบคุมไม่ได้ก็ผิดพลาดพลั้งพิพากษาไม่ถูกต้องและที่สำคัญ คือแม้จะควบคุมตัวเองได้ดีพอสมควร คนหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็คือลูกหลาน

คนชั้นกลาง ได้รับการอบรมศึกษามาในแบบวิถีชีวิตของคนชั้นกลาง...จึงทำให้เสียงยี้ของคนชั้นกลางดังเหลือเกิน" (คำณูญ สิทธิสมาน, 2539)

ในทัศนะของคนชั้นกลางเอง บทบาทในการตรวจสอบของสื่อมวลชนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงบทบาทหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นความชื่นชมของผู้ให้สัมภาษณ์ที่สื่อมวลชนได้เป็นผู้เปิดหูเปิดตาให้กับประชาชน

"ผมสนับสนุนนะ และส่งกำลังใจไปให้นักข่าวหรือนักวิชาการที่ทำรายงานเปิดโปงความชั่วร้ายของคนบางกลุ่ม คนพวกนี้เป็นคนดีคนกล้า แต่ขาดการสนับสนุนและให้กำลังใจ" (โกศิต ปัญญเศรษฐ์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นเช่นเดียวกับเรื่องการเปิดเวทีเสรีทางความคิด ในส่วนของหนังสือพิมพ์ว่า เมื่อหนังสือพิมพ์ได้กระทำการกระบวนการสื่อสารใด ๆ ก็ตามไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบหรือการสะท้อนความคิดเห็นทางการเมืองและการเสนอแนวทางข้างหน้าให้กับประชาชน หนังสือพิมพ์ยังคงหนีไม่พ้นรูปแบบเดิมเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการเหล่านี้ นั่นก็คือ "การขับไล่รัฐบาล" ถึงแม้ว่าหน้าที่ดังกล่าวเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ในสังคมประชาธิปไตย แต่จากการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์มักจะมีการใช้ถ้อยคำรุนแรงทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง จนทำให้ผู้วิจัยมีความเป็นห่วงว่า บทบาทของหนังสือพิมพ์จะกลายเป็นผู้ก้าวร้าวต่อสังคมไปก่อนที่จะได้รับการขมเขยถึงบทบาทในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนที่ดี นอกจากนี้การสรุปผลโดยการไล่รัฐบาลนั้น อาจเป็นส่วนหนึ่งของการครอบงำทางความคิดกับประชาชนโดยทั่วไป เพราะอาจเป็นเพียงการรายงานข้อเรียกร้องของกลุ่มบางกลุ่ม เพราะการนำเสนอข่าวสารแบบนี้ทุกวันอาจก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมของกลุ่มคนต่าง ๆ ในนักกรณี "คนเมืองล้มรัฐบาล" ที่ยังปรากฏเหตุการณ์ซ้ำรอยอยู่เช่นเดิม

2. คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์ และวิธีการนำเสนอ

* การใช้คำในการพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์บางฉบับ ซึ่งมุ่งประเด็นไปที่การโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง เช่น การใช้คำแทนว่า โจร, อับยศ ฯลฯ หรือถ้อยคำที่แสดงเจตนาทางการเมือง เช่น การขับไล่รัฐบาลของหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ ในช่วงที่มีการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล (24-26 กันยายน 2540) เป็นต้น

ข่าวสารที่ประชาชนได้อ่านนั้น จะมีความน่าสนใจมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้ทำข่าวและวิธีการนำเสนอของแต่ละคน ภายใต้สภาวะการแข่งขันของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ นโยบายในการดำเนินงานด้านข่าวสารก็มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถพิจารณาจากประเภทของหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ประเภท สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นคนชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์คุณภาพมากที่สุดได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์เอาไว้โดยมีประเด็นที่น่าสนใจมากมาย และเป็นการให้ทัศนะทั้งในภาพรวมและแยกส่วนตามประเภทของหนังสือพิมพ์

(ก) ทัศนะต่อคุณภาพของหนังสือพิมพ์ในภาพรวม

สำหรับทัศนะโดยภาพรวมที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีต่อหนังสือพิมพ์ก็คือ คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์ ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มของคนทำออกเป็น 3 กลุ่ม คือ บรรณาธิการข่าว นักข่าว และ คอลัมนิสต์

(1) บรรณาธิการข่าว

ในฐานะผู้รับผิดชอบงานด้านข่าวของสำนักพิมพ์ บรรณาธิการข่าวจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสูงต่อภาพพจน์ของหนังสือพิมพ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ทัศนะต่อความสำคัญของบรรณาธิการข่าว ว่า ผู้อ่านสามารถตีความหมายของทิศทางหนังสือพิมพ์ได้จากบทบรรณาธิการ ซึ่งก็คือความเห็นของตัวบรรณาธิการเอง และบทบรรณาธิการยังเป็นจุดเด่นสำคัญของหนังสือพิมพ์ที่ผู้อ่านให้ความสนใจอย่างสม่ำเสมอ

บทบาทของบรรณาธิการไม่ได้วนเวียนอยู่ในลักษณะของตัวอักษรในหนังสือพิมพ์เท่านั้น แต่บทบาททางด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะบทบาทในการต่อสู้ทางวิชาชีพกลับกลายเป็นจุดเด่นสำคัญที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความสนใจ และติดตามความเคลื่อนไหวของบรรณาธิการผู้นั้นอยู่ตลอดเวลา

“ผมกำลังติดตามต่อว่าหลังจากที่ “เปโลว สีเงิน” ที่แยกออกมาแล้ว หนังสือพิมพ์ฉบับใหม่จะเป็นอย่างไรบ้าง เพราะว่าตอนที่ทำสยามโพสต์เนื้อหาโดยรวมผมว่าดี คือมีความกล้าที่จะนำเสนอประเด็นที่เล่มอื่นไม่ทำ และยังเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งก็ได้รับความสนใจมากที่สุด” (ปฐม สรรพเหตุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"หนังสือพิมพ์ในช่วง 4-5 ปี มีการพัฒนามาก การเกิดขึ้นของสยามโพลีในวงที่แตกตัวจากไทยรัฐ ผมคิดว่าเป็นกลุ่มก้าวหน้าที่พยายามทำให้เป็นธุรกิจสื่อมวลชนเพื่ออุดมคติ หรืออย่างการเกิดของผู้จัดการที่มีบรรณาธิการอย่างคุณคำณูญ สิทธิสมาน ซึ่งเป็นตัวแทนของคนร่วมสมัย โดยมันเกิดขึ้นแบบสวนกระแสและฉีกแนวทางออกไปเป็นของตัวเอง" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงปักหลักการให้ความสำคัญกับบรรณาธิการข่าว โดยเฉพาะบทบาทการต่อสู้ที่ทำให้ดูเหมือนว่ามีความศรัทธาในตัวบรรณาธิการอย่างมาก ในลักษณะของผู้ที่เฝ้าติดตามผลงานและคอยลุ้นว่าทีมงานและบรรณาธิการคนนั้นจะสามารถดำเนินงานด้านข่าวไปได้ในลักษณะอย่างไร

นอกจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจแล้ว บรรณาธิการยังถูกเปรียบให้เป็นบุคคลที่มีบทบาทนำในสังคม ที่สามารถดำเนินการครอบงำอุดมการณ์ของสังคมได้โดยง่าย เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในตำแหน่งผู้ควบคุมกลไกสื่อมวลชน หากผู้ให้สัมภาษณ์พบเห็นว่าบทบาทใดของบรรณาธิการที่ก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัย หรือ ปล่อยให้เกิดการนำเสนอข่าวที่ไม่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นความบกพร่องของบรรณาธิการในฐานะผู้ดูแลข่าว ปฏิกริยาต่อต้านของผู้ให้สัมภาษณ์จะเกิดขึ้นและส่งผลโดยตรงกับหนังสือพิมพ์ทันที (ซึ่งในกรณีนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เน้นไปยังบทบาทของหนังสือพิมพ์ประชานิยม)

"ผู้ซื้อสามารถที่จะเรียกร้องหรือกำหนดคุณภาพของหนังสือพิมพ์ได้ เพราะเรารู้ตัวเองว่าเราต้องการอ่านอะไร ผู้ขายหรือผู้ทำก็ต้องรับผิดชอบต่อสังคม หากเกิดกรณีที่ทำร้ายสังคม และผู้อ่านมีความรู้สึกไม่พอใจ เราควรที่จะมีปฏิริยาโต้ตอบกลับไปบ้าง หลายครั้งที่ไทยรัฐลงข่าวที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมมากเท่าไรนัก ความไม่พอใจที่มีนั้นก็แสดงออกด้วยการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ของเขา เป็นการต่อต้านอย่างหนึ่ง คงไม่ถึงขั้นเขียนจดหมายไป" (ศศิณ พัทธนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

จากปฏิกริยาของหนึ่งหน่วยในสังคม ก็เริ่มมีการขยายวงของการต่อต้านออกไปเพิ่มมากขึ้น อย่างเช่น การเกิดขึ้นของ "ศูนย์ประสานองค์กรประชาชนผู้บริโภคสื่อ" ที่ประกอบไปด้วย นักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็ก และสตรี และประชาชนทั่วไป โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะเรียกร้องต่อหนังสือพิมพ์ที่นำเสนอเนื้อหาข่าวไม่เหมาะสม และต้องการให้มีการปรับปรุงเปลี่ยน

ซึ่งเหตุการณ์ที่เป็นตัวอย่างชัดเจนที่สุดคือ กรณีของการตีพิมพ์ภาพส่วนตัวของดารานักร้อง (ใหม่ เจริญปุระ) ลงในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ

แปลง วิธีการนำเสนอ อีกทั้งยังมีการเรียกร้องผ่านโทรสารและจดหมายให้สมาชิกและประชาชนทั่วไปที่มีความเห็นแบบเดียวกันร่วมงดซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวเป็นเวลา 3 เดือนติดต่อกัน (สร้างพลังประชาชน หนทางปรับคุณภาพสื่อ, 2539: 11)

บรรณาธิการข่าวจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงข้อกล่าวหาหากข่าวที่ถูกนำเสนอออกมานั้นขาดความเหมาะสมในทัศนะของผู้บริโภคข่าวสารทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มคนชั้นกลางที่มีทางเลือกอีกมากในการเปิดรับข่าวสาร ทำให้การต่อสู้ในเวทีประชาชนสามารถสร้างกระแสผลักดันบางอย่างต่อหนังสือพิมพ์ที่ต้องรับฟังข้อเสนอจากประชาชนในฐานะผู้ซื้อสินค้า การเป็นผู้ดูแลด้านข่าวสารของบรรณาธิการจึงต้องคอยรับฟังความคิดเห็นของสังคมอยู่เนืองๆ และพยายามที่จะลดกระแสการต่อต้านในบางสถานการณ์ตามความจำเป็นเพื่อไม่ให้เกิดความไม่สบายใจของทั้งสองฝ่าย

(2) นักข่าว

ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นพ้องต้องกันว่า คุณภาพของนักข่าวในปัจจุบันมีลักษณะหย่อนในหน้าที่และจรรยาบรรณของการเป็นนักข่าว โดยมุ่งประเด็นไปที่การปฏิบัติงานซึ่งต้องอาศัยพื้นฐานความรู้รอบด้าน เพื่อที่จะสื่อสารข้อมูลกลับมายังประชาชนผู้อ่านได้โดยไม่ทำให้เกิดความสับสน

เกี่ยวกับสาเหตุของการขาดประสิทธิภาพของนักข่าวนี้นี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะไว้ซึ่งผู้วิจัยสามารถแยกเอาไว้ได้ 2 ข้อ คือ

1. พื้นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานข่าวที่นักข่าวต้องรับผิดชอบ

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า นักข่าวนั้น นอกจากจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการเป็นสื่อมวลชนแล้ว ยังต้องมีความรอบรู้ในเรื่องสายข่าวของตนด้วย เช่น นักข่าวการเมือง ต้องมีความรู้ทางด้านการปกครอง เพื่อที่การรายงานข่าวจะทำให้สามารถเจาะประเด็นได้ชัดเจน ไม่หลงประเด็น หรือไม่ได้อะไรจากข่าวที่รายงานนั้นเลย

"การที่นักข่าวไม่มีความรู้พื้นฐานมาก่อนเกี่ยวกับระบบที่ตนเองต้องไปคลุกคลีนั้น อาจส่งผลให้ข่าวที่รายงานออกมาไม่ค่อยจะรู้เรื่อง หรือทำให้เข้าใจได้ยากขึ้น โดยเฉพาะคนอ่านที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นด้วย อย่างผมเป็นข้าราชการ ผมต้องคลุกคลีอยู่กับกฎหมาย เรื่องภายใน

ในกระทรวง ดังนั้นเมืองผมอ่านข่าวการเมืองก็รู้เลยว่านักข่าวไม่มี sense บางทีก็จับได้ว่า นักข่าวจับแพะมาชนแกะ" (ศศิณ พัฒนาภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

การรู้เท่าทันสื่อมวลชนเป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของชนชั้นกลาง ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่บุคคลนั้นเป็นผู้ที่คลุกคลีอยู่กับแหล่งข่าวเดียวกัน หรือมีประสบการณ์ในเรื่องนั้นเป็นอย่างดี ทำให้เห็นข้อบกพร่องของข่าวที่เสนอออกมาจากนักข่าวที่ประสบการณ์น้อยกว่า ในลักษณะเช่นนี้เป็นไปได้อย่างมากที่ชนชั้นกลางผู้มีประสบการณ์ในประเด็นข่าวมากกว่าจะไม่ถูกครอบงำทางความคิดจากสื่อมวลชนและนอกเหนือไปจากนี้แล้ว ชนชั้นกลางอาจก้าวเข้าสู่การชี้แจงข้อเท็จจริงในส่วนของการประสบการณ์ที่มากกว่า และถ่ายทอดเพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ให้กับบุคคลอื่นที่อาจเคยถูกทำให้เข้าใจผิดจากสื่อมวลชนไปแล้วก่อนหน้านี้

2. จรรยาบรรณของนักข่าว

ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวถึงนักข่าวโดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการเข้ามาสู่วิชาชีพสื่อมวลชน ไปจนถึงภาพของการปฏิบัติงานและการรายงานข่าว ดังคำให้สัมภาษณ์นี้

"ที่รู้สึกว่าจรรยาบรรณของนักข่าวเริ่มลดลง บางทีเขาหาข่าวเพื่อที่จะได้ข่าวมาขาย คนอ่านยังรู้สึกได้เลยว่ามันซ้ำซากและไม่มีอะไรใหม่ ซึ่งมันผิดไปจากหลักของการเป็นข่าวใช่ไหม ครั้งหนึ่งที่เคยคิดว่าที่มันไม่มีอะไรใหม่นี้มันเกิดจากพวกนักการเมืองแย ๆ นะ แต่มาตอนนี้ชักไม่แน่ใจแล้วว่านักข่าวเองก็ชักจะแยไปเหมือนกัน อย่างไรก็ตามที่ยังคงมองในภาพรวมนะว่าที่เป็นอย่างนี้เพราะระบบมันเป็นตัวกำหนด ว่าจะเอาคนแบบไหนเข้ามาเป็นนักข่าว เอาชนิดเกรดเอ หรืออะไรก็ได้ให้เอามาก่อน ก็เป็นเกรดรองลงมา พอมันเป็นอย่างนี้ ระบบมันก็เลยพึ่งพอกับปัญหาอะไรก็อ้างว่าถูกครอบงำเสรีภาพ แต่จริง ๆ แล้วคือนักข่าวนั้นแหละที่ไม่มีวินัย และไม่มีจรรยาบรรณที่จะทำให้สถาบันนี้มีความน่าเชื่อถือ" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

จากบทสัมภาษณ์นี้แสดงให้เห็นว่า จรรยาบรรณของนักข่าวกำลังถูกทำลายด้วยระบบของสื่อมวลชนเอง และการแสดงว่าโครงสร้างสื่อมวลชนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่าง นั่นก็คือการย้อนกลับไปหาต้นตอของการเปลี่ยนแปลง ก็พบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา (ยุคที่การเมืองเข้าสู่นายกฯ ที่มาจากการเลือกตั้ง) วงการสื่อมวลชนได้เข้าสู่ยุคเสรีทางความคิด ข่าวสารกลายเป็นที่ต้องการอย่างมากของสังคมและเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงอยู่ของทุกวงการ การขยายตัวของตลาดข่าว

สาร (Information Market) ทำให้แรงงานด้านข่าวสารเป็นที่ต้องการอย่างมาก ทำให้การนำบุคลากรเข้ามาช่วยเสริมกำลังในการผลิตข่าวสารออกสู่ตลาดเป็นแรงงานที่มาฝึกฝนความสามารถเอาในภายหลัง จุดนี้เองที่เป็นการแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการเมืองได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมสื่อมวลชน (จรรยาบรรณ) และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมสื่อมวลชนดังกล่าวก็ย้อนกลับมาสร้างผลกระทบกับวัฒนธรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นพลวัตอยู่เช่นนี้

จรรยาบรรณที่ขาดหายไปของนักข่าวทำให้ภาพของนักข่าวในสายตาคนชั้นกลางมีลักษณะการทำงานแบบ “ไม้จิ้มปากนักการเมือง” มีการตั้งคำถามที่ไม่สร้างสรรค์ รวมไปถึงการเสนอ “ข่าวปนความเห็น” ที่ส่งผลให้สังคมเกิดความสับสนในเรื่องข้อเท็จจริง จรรยาบรรณที่ขาดหายไปของนักข่าวยังเป็นส่วนที่ส่งเสริมให้สังคมเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงอันนำไปสู่การเข้าใจผิดของฝ่ายต่าง ๆ ที่กำลังเผชิญหน้ากันอยู่ เช่น การนำเสนอข่าวของสมัชชาคนจน กับ การรายงานคำให้สัมภาษณ์ของรัฐมนตรีที่ไม่เห็นด้วยกับการมาของสมัชชาคนจน เป็นต้น

(3) คอรั้มนิสต์

ในส่วนของผู้เขียนบทความนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเข้าใจเป็นพื้นฐานอยู่แล้วว่า การแสดงความคิดเห็นในบทความเป็นส่วนหนึ่งของการสะท้อนภาพสังคมผ่านสายตานักเขียน แต่สิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะเอาไว้ในช่วงนี้ก็คือ ความคิดเห็นอันหลากหลายที่น่าจะมีอยู่ในหนังสือพิมพ์กลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น แต่มีลักษณะของการดำเนินการทางความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งฉบับ โดยมีบทบรรณาธิการเป็นผู้นำแถวความคิดของหนังสือพิมพ์

“จากที่ครูอ่าน ครูบอกได้ว่าหนังสือพิมพ์ฉบับใดมีจุดยืนตรงไหน ซึ่งตรงนี้เราจะทราบได้จากบทบรรณาธิการซึ่งเป็นตัวแทนของหนังสือพิมพ์ แต่ถ้าเปิดเข้าไปในเล่มก็จะพบบทความที่มีแนวคิดคล้ายกัน น่าจะ 90% ได้” (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าบทความจะแสดงความคิดเห็นไปในแนวทางใด บทความก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาที่การใส่ความคิดเห็นลงไปในนั้นถือเป็นเรื่องปกติ และแนวคิดนั้นจะเป็นการแสดงจุดยืนของผู้เขียนเป็นหลัก แต่ถ้าบทความดังกล่าวไปสอดคล้องกับแนวคิดในบทบรรณาธิการ ถือได้ว่าทั้งสองฝ่ายนั้นได้ประกาศจุดยืนร่วมกันในหนังสือพิมพ์ แต่ปรากฏการณ์ของการเสนอ “ข่าวปนความคิด” ของนักข่าว (ทั้งที่ข่าวควรจะเป็นข้อมูลความจริงที่แยกออกจากความคิดเห็น) ทำให้เนื้อหาและภาพรวมของหนังสือพิมพ์กลายเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะสะท้อนให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นกำลัง

พยายามที่จะบอกใบ้ หรือแอบสนับสนุนอุดมการณ์หรือความคิดบางอย่างแบบเบ็ดเสร็จทั้งฉบับให้ผู้
อ่านได้รับรู้

(ข) ทัศนะเรื่องวิธีการนำเสนอข่าวสาร

ถึงแม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นคนชั้นกลางจะเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์คุณภาพเป็นหลัก
ก็ตาม แต่ในแง่ของการวิจารณ์การนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ยังคงมุ่งประเด็นและ
เน้นไปที่หนังสือพิมพ์ประชานิยมมากกว่า เพราะส่วนหนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ไม่ได้เปิดรับหนังสือพิมพ์
ประชานิยมจะมีทัศนะเชิงลบต่อวิธีการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะหนึ่ง
ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้ เป็นกลุ่มที่พยายามจะยกเหตุผลแวดล้อมมาใช้อธิบายคำถามต่อไป
ว่า แล้ววิธีการนำเสนอของหนังสือพิมพ์ประชานิยมมีข้อดีอย่างไร ซึ่งปรากฏว่าผู้ให้สัมภาษณ์ได้วิจารณ์
ผลเชิงบวกของการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์เอาไว้ด้วย ผู้วิจัยจะอธิบายข้อมูลแบบตอบคำถามไป
พร้อม ๆ กันดังนี้

1. การเขียนข่าวให้มีลักษณะเป็นนิยาย

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยสามารถแบ่งแนว
คิดออกได้เป็น 2 แนวทางคือ แนวคิดด้านบวก และแนวคิดด้านลบ ที่หนังสือพิมพ์บางฉบับใช้วิธีการ
เสนอข่าวแบบเล่าเรื่อง

i) สำหรับแนวคิดด้านบวก เป็นการพยายามทำความเข้าใจต่อวิธีการนำเสนอของหนังสือพิมพ์
โดยให้เหตุผลว่า เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายของหนังสือพิมพ์ประชานิยมนั้น ยังคงครอบคลุมทุกกลุ่ม และม
ีความหลากหลายในด้านคุณลักษณะของประชากร ชนชั้น และความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อมวลชน
การที่จะทำให้นหนังสือพิมพ์ของตนขายได้ครอบคลุมลักษณะของคนที่หลากหลายนี้ จำเป็นที่หนังสือ
พิมพ์จะต้องมีจัดการเกี่ยวกับข้อมูลภายในเอาไว้ที่เหมาะสม รวมไปถึงการนำเสนอเนื้อหาข่าวที่ผู้
อ่านซึ่งอยู่ในกลุ่มล่างสุดจะอ่านได้อย่างเข้าใจ ซึ่งแตกต่างจากหนังสือพิมพ์คุณภาพที่การรายงานข่าวยัง
คงมีภาพลักษณ์ที่แข็งแกร่งและเข้าใจยากกว่า ซึ่งเหมาะสมสำหรับผู้อ่านเพียงบางกลุ่มเท่านั้น

“หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ หรือ กรุงเทพธุรกิจจะโง่งานนี้ชาวบ้านอ่านไม่รู้เรื่องนะ เพราะ
ศัพท์แสงที่ใช้มันสุด ๆ อย่างว่าแต่ชาวบ้านเลย นักศึกษามาอ่านยังเขี่ยทิ้ง ในขณะที่ไทยรัฐ
เขาทำการเมืองให้เป็นเรื่องชาวบ้าน แล้วก็นำเสนอพาดหัวข่าวรายงานเหมือนเด็กตีกันหรือเรื่อง

ชาวบ้านทะเลาะกัน แต่อีกมุมหนึ่ง มันมีการย่อภาพให้เรื่อนามธรรมที่ค่อนข้างแข็ง อย่างเรื่องการเมือง ทำให้มันเป็นเรื่องที่ยธิบายได้ง่าย ๆ โดยอาศัยรูปธรรมแบบที่เรียกว่า ดราม่า ในขณะที่นักวิชาการอาชีววิเคราะห์เป็นแผนผัง แต่อันนี้เขียนเรื่องเป็นละคร” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

กระบวนการของการทำให้ข่าวการเมืองกลายเป็นนิยายนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าส่วนหนึ่งเป็นการพยายามให้การศึกษาทางการเมืองกับชนชั้นที่ไม่มีโอกาสหรือมีน้อยในการแสดงออกทางการเมือง การเขียนข่าวเชิงนิยายเพื่อตอบสนองผู้รับสารระดับล่างจึงเป็นหนทางที่ดีที่สุดสำหรับชนกลุ่มนี้ที่จะได้ไม่ถูกตัดขาดออกจากสังคมข่าวสาร ถึงแม้ว่าเนื้อหา การพาดหัวข่าวอาจจะไม่ลึก และขาดบทวิเคราะห์ทางการเมืองไปบ้างก็ตาม

ii) สำหรับทัศนะในด้านลบนั้น ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นคนชั้นกลางจะรู้สึกไม่ค่อยพอใจกับวิธีการนำเสนอข่าวด้วยความเป็นนิยาย ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้ให้สัมภาษณ์เป็นบุคคลที่มีความรู้และตั้งใจอย่างจริงจังในการอ่านหนังสือพิมพ์เพื่อเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของชนชั้นกลางในการสื่อสารทางการเมืองโดยสื่อมวลชน ทำให้การต้องเปิดรับ หรือเห็นข้อมูลข่าวสารที่มีลักษณะของการเขียนแบบนิยาย กลายเป็นเรื่องของการใส่อคติของสื่อมวลชนและทำให้ข้อมูลผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงกลายเป็นข่าวที่เขียนขึ้นจากความเห็นมากเกินไป

“นักข่าวเริ่มเคยชินกับการทำข้อมูลข้อมูลพื้น ๆ ให้ประชาชนอ่าน แต่อย่างผู้จัดการข้อมูลลึกมามากแต่ขายไม่ได้ อันนี้มันสะท้อนว่า คนติดนิสัยแบบข้อมูลพื้น ๆ และข่าวเชิงนิยายพาดหัวด้วยเรื่องไร้สาระ ” (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนได้แสดงทัศนะต่อไปอีกว่า การที่หนังสือพิมพ์เสนอข่าวให้เป็นนิยายนั้น ส่วนหนึ่งมาจากความคาดหวังต่อยอดขายที่จะได้รับจากผู้ซื้อที่มีรสนิยมในการอ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ประชานิยม ที่อ่านง่ายและน่าติดตาม

“ผมมองว่าปรากฏการณ์นี้มันคือ หนังสือพิมพ์ต้องการทำให้มันดูเข้าใจง่ายเขียนให้คนเข้าใจไม่จืดจางเขาไม่ซื้ออ่าน อย่างที่สองคือสื่อเริ่มหลงกลว่าต้องหาข่าวแบบนี้ เอาไม้ค้ำปากนักการเมือง คือคิดแต่จะเอาข่าวแต่ไม่ได้คิดว่าข่าวจะสามารถเอามาจัดการศึกษาให้ประชาชนได้อย่างไร แต่ต้องการเอามาขายให้เกิดความขัดแย้ง เหมือนว่าจะตั้งใจดี แต่พอทำแล้วมันหลุดออกจากวงนี้ไม่ได้” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

สำหรับการเสนอข่าวสารในเชิงนิยายนี้ อาจมีส่วนในการครอบงำอุดมการณ์บางอย่างของคนในสังคมได้ เนื่องจากเนื้อหาที่อ่านง่ายและเข้าใจไปตามเนื้อเรื่องโดยไม่ได้ทำการตรวจสอบข้อเท็จจริง ทำให้หนังสือพิมพ์สามารถสร้างอุดมการณ์บางอย่างและกระจายอุดมการณ์นั้นไปตามเนื้อหาข่าวสาร และอาจส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง

2. การใช้ภาษารุนแรงเพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้อ่าน

ผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มชนชั้นกลางมีทัศนคติต่อการใช้ภาษาที่รุนแรงว่า การเสนอเนื้อหาด้วยภาษาที่รุนแรงในหนังสือพิมพ์เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการเพิ่มยอดจำหน่าย ปรัชญาการณดังกล่าวนอกจากจะพบในหนังสือพิมพ์ประชานิยมแล้ว ยังเห็นได้จากหนังสือพิมพ์คุณภาพบางฉบับอีกด้วย (บุชาบุชารธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539) ซึ่งในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า การใช้ภาษาที่รุนแรงเป็นวิธีการที่ส่งผลร้ายต่อสังคมในระยะยาว (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

ในทางกลับกันการใช้ภาษาที่รุนแรงของหนังสือพิมพ์บางฉบับอาจได้รับการต่อต้านจากคนชั้นกลางบางคน ซึ่งหนึ่งในนั้นคือผู้ให้สัมภาษณ์ของผู้วิจัยที่มีวิธีการต่อต้านความรุนแรงของหนังสือพิมพ์ด้วยการไม่ซื้อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความรุนแรงของภาษาและระบบธุรกิจของหนังสือพิมพ์ว่าเป็นเรื่องปกติที่หนังสือพิมพ์จะต้องวิเคราะห์ตลาดของผู้อ่านและผู้ซื้อว่าให้ความนิยมกับหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาอย่างไร

“มันถึงได้เกิดข่าวสด กับ มติชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพยายามทำหนังสือพิมพ์คุณภาพมันไม่ตรงกับตลาดส่วนใหญ่ การทำหนังสือพิมพ์น้ำเน่า หรืออะไรที่รุนแรงยังคงเป็นที่ยอมรับของสังคมสูง ซึ่งคนอ่านก็มีทั้งชนชั้นกลางและชนชั้นล่าง” (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

“ต้องยอมรับอย่างหนึ่งว่า คนอ่านบางกลุ่มก็ยังให้ความสนใจกับข่าวดาราท้อง หรือลงข่าวดาราโรคว่า คนจะรับซื้ออ่านมากกว่าข่าวเด็กถูกข่มขืนด้วยซ้ำ สังคมมันเป็นอย่างนี้ คนชอบรับสารแบบนี้ ข่าวแบบนี้ ดังนั้น หนังสือพิมพ์มันก็ต้องพยายามขายข่าวให้ได้ ถ้ามีจุดยืน

มากเกินไปมันก็ขายไม่ได้ ต้องปิดตัวเอง หรือไม่ก็ปรับตัวเองมาเป็นครั้งบครั้งน้ำ" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

อาจจะกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ประชานิยมยังคงต้องทำการเสนอข่าวเชิงนิยายต่อไป เนื่องจากปัจจัยทางด้านธุรกิจที่ต้องแข่งขันกับหนังสือพิมพ์ประเภทเดียวกันเอง และจากปัจจัยธุรกิจดังกล่าวทำให้หนังสือพิมพ์หัวสีฉบับต่าง ๆ เกิดการแข่งขันทางด้านเนื้อหามากขึ้น เช่น การรายงานคดีอดีตพระยานครของหนังสือพิมพ์ข่าวสด หรือ การขุดคุ้ยเรื่องคดีสปก.4-01 ของรัฐบาลนายชวน หลีกภัย และจากการแข่งขันของทั้งสองฝ่ายนี้เองที่ทำให้เกิดธรรมเนียมการแข่งขันทางด้านข่าวสารที่จะนำเสนอต่อสังคมและคงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะนำเสนอข่าวสารที่ชาวบ้านให้ความสนใจมาลงแข่งกันบนหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า หนังสือพิมพ์เองก็ได้เล่นการเมืองกับสื่อมวลชนด้วยกันเองบนหน้าหนังสือพิมพ์ไปด้วย

3. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อชนชั้นกลาง

อิทธิพลของหนังสือพิมพ์นั้นประกอบไปด้วยสิ่งสำคัญอยู่ 2 อย่าง คือ อิทธิพลของกลไกตลาดและอิทธิพลของปัญญาชน ชนชั้นกลางที่เป็น Highly Involve and Highly Sensational จะเข้าทำการสำรวจความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาทางสื่อมวลชน ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกว่าความคิดใดสมควรรับฟัง โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะให้แนวคิดนั้นเข้ามาครอบงำอุดมการณ์เดิมที่ตนมีอยู่ ซึ่งในจุดนี้อาจทำให้หนังสือพิมพ์ไม่ได้มีอิทธิพลทางความคิดต่อคนชั้นกลางกลุ่มนี้มากนัก ในขณะที่ชนชั้นกลางทั่ว ๆ ไป ที่ไม่ได้มีการสำรวจหรือวิเคราะห์ให้อุดมการณ์ที่แฝงเข้ามาจากสื่อมวลชน ทำให้โอกาสที่คนชั้นกลางทั่วไปจะถูกครอบงำทางอุดมการณ์มีมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งการมีอิทธิพลดังกล่าวนั้นก็ได้อีก

- กลไกที่มีอิทธิพลต่อหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ตามปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ของสื่อมวลชนที่ชนชั้นกลางต่างก็คำนึงถึงอยู่เสมออีกคือ "กลไกตลาด" ของระบบทุนในสื่อมวลชน ที่ได้เข้าไปมีบทบาททำให้ข่าวสารข้อมูลนั้นแปลงสภาพกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มทุนแทนที่จะเป็นของประชาชน และจากความไม่ไว้วางใจในบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปของหนังสือพิมพ์ ได้ส่งผลกระทบต่อวิธีการเลือกรับข่าวสารให้มีความเข้มงวดมากยิ่งขึ้น

"ตอนนี่สิ่งที่เราต้องทำก็คือ "การจะรู้เท่าทันสื่อมวลชน" และการที่จะรู้เท่าทันสื่อมวลชนก็คือพอเราอ่านแล้วเราต้องยังไม่เชื่อ หรืออย่าไปยอมรับมันในทันที ในขณะที่สื่อมวลชนเชื่อไม่ได้ทั้งหมด ดังนั้นผู้เปิดรับข่าวสารจะต้องเลือกรับสื่ออื่น ยิ่งถ้าเป็นคนละขั้วด้วยจะดีมาก

เพราะว่าตอนนี้องการสื่อก็มีแต่กลุ่มทุนที่เข้ามาดำเนินการ การสนับสนุนหรือการห้ามนทางธุรกิจย่อมเกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ ซึ่งเวลาเราอ่านแล้วเราจะไม่สบายใจ แต่เราก็พอจะเข้าใจ" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 253)

"บางที่ต้องเข้าใจว่าสื่อมวลชนมันถูกบีบอยู่กับกลุ่มเจ้าของ ทำให้บางที่ข่าวที่รายงานอาจไม่ตรงกับความเป็นจริง ดังนั้นเวลาเราอ่านก็ต้องตัดสินใจโดยใช้แนวคิด หรืออุดมการณ์ของเราเองว่าจะใครควรจะเป็นอย่างไร" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"สื่อมวลชนถูกใช้เป็นเครื่องมือค่อนข้างมาก เราเองก็ใช้ แต่เรารู้วิธีดีแค่ไหนที่จะเข้าไปใช้สื่อมวลชน ในขณะที่เราจะพบว่าสื่อถูกครอบงำโดยนักการเมือง นักการเงิน นักธุรกิจ เช่น กรณีการปล่อยข่าวสื่อเรื่องธนาคารล้ม สื่อมวลชนเขารับเอามาทำเป็นข่าวทันทีโดยยังไม่ทันได้ตรวจสอบ ดังนั้นการที่เราจะรับฟังข่าวสารเราเองก็ต้องแยกให้ได้ว่าจะอะไรเป็นข่าวลวงข่าวหลอก" (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

จากคำให้สัมภาษณ์ก็พอจะบ่งชี้ได้แล้วว่า ชนชั้นกลางในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ต่างมีวิธีรับมือกับข่าวยังต้อง "ฟังหูไว้หู" เสียก่อน ซึ่งทางหนึ่งที่จะช่วยให้มีการตรวจสอบข่าวสารได้ก็คือการพยายามที่จะใช้สื่ออื่น ๆ ควบคู่กับแหล่งสารที่เป็นสื่อมวลชน ซึ่งผลก็ปรากฏอยู่แล้วว่าผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้ต่างใช้สื่อมวลชนค่อนข้างหลากหลายและยังค้นหาช่องทางใหม่ ๆ ในการเปิดรับข่าวสารอยู่เสมอ

ในขณะที่ชนชั้นกลางคนอื่นในสังคมอาจมีปัญหาเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารในลักษณะเดียวกัน ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าเป็นจุดที่ทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบจากสื่อมวลชนและกลุ่มผลประโยชน์ที่อยู่เบื้องหลังของข่าวสารที่ถูกแพร่กระจายไปในสังคมเพื่อผลบางประการ

"ถึงแม้ว่าคนโดยทั่วไปจะมองว่าสื่อเป็นเครื่องมือทางการสื่อสาร แต่เอาเข้าจริง ๆ แล้วเขากลับไม่มีความรู้ที่จะเข้าควบคุมสื่อได้ บางทีเขาอาจจะคิดว่า สื่อก็คือสื่อสารมวลชน ก็เลยไม่ได้คิดจะผลักดันหรือตรวจสอบสื่อหรือข่าวสาร" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"เราเป็นผู้ได้เปรียบในแง่หนึ่งคือเราพอจะมี sense บางอย่าง หมายถึงเราวิเคราะห์ข่าวสารได้ รู้วิธีที่จะตรวจสอบ เช็คข่าว คือเรามีทางไป แต่คนชั้นกลางคนอื่นที่เวลาเขาเปิดรับ

สารนั้น บางที่เขาอาจจะยังไม่ทันรู้เลยด้วยซ้ำว่า ชาวที่เขาอ่านมันมีอะไรไปมากมายแค่น้อยแค่ไหน" (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

จากทัศนะเหล่านี้ ทำให้เห็นภาพของสื่อมวลชนหรือหนังสือพิมพ์ว่าเป็นฝ่ายที่มีบทบาทในการชี้นำสังคม และมีอิทธิพลทางความคิดกับคนชั้นกลางอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า คนชั้นกลางทั่วไปในสังคม ผู้ซึ่งมีวิธีการเปิดรับข่าวสารแบบชนชั้นกลาง แต่ไม่มีการใช้วิธีการเลือกรับและวิเคราะห์ข่าวสารเช่นเดียวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้กลุ่มคนชั้นกลางกลุ่มนี้กลายเป็นกลุ่มที่เปิดช่องให้สื่อมวลชนเข้ามาใช้อิทธิพลทางความคิดได้มากที่สุด และในทางกลับกัน กลุ่มคนหรือชนชั้นที่มีการเปิดรับสื่อน้อยมาก มีความเป็นไปได้ว่าการได้รับผลกระทบจากข่าวสารน้อยที่สุด จะทำให้อิทธิพลของสื่อมวลชนเข้าไปถึงได้น้อยที่สุดเช่นกัน

- ปัญหาชนกับอิทธิพลทางความคิด

บทความของนักวิชาการในหนังสือพิมพ์ถือเป็นอีกส่วนสำคัญอันหนึ่งในกระบวนการปฏิบัติการวาทกรรม (Discursive Practice) ในการอธิบายปรากฏการณ์ของสังคม ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยอมรับว่า ส่วนหนึ่งของนักวิชาการเหล่านี้มีความน่าเชื่อถือในฐานะผู้มีประสบการณ์ แต่นักวิชาการจะมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้ให้สัมภาษณ์มากน้อยหรือไม่นั้น คำตอบที่ได้รับก็คือ อิทธิพลทางความคิดที่จะมีต่อผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานภาพหรือบทบาททางสังคมของนักวิชาการ แต่เป็นการพิจารณาด้วยเหตุและผลตามอุดมการณ์ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ยึดถืออยู่

"นักวิชาการก็ยังคงทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางด้านอุดมการณ์บางอย่าง ซึ่งก็ติดตามอ่านตลอดแต่ไม่ใช่เพราะเชื่อที่เขาเขียน สำหรับพี่แล้วนักวิชาการไม่ได้ชี้นำอะไรนอกเหนือไปจากการแสดงความคิดเห็นในความเป็นตัวเองของเขา ซึ่งตรงนั้นมันน่าจะมีคุณค่ามากกว่าในการรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นในสังคม" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

"เนื่องจากคนเรามีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน การอ่านความเห็นของนักวิชาการเปรียบเสมือนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์บางอย่าง เป็นการเห็นมุมมองของคนอื่นบ้าง" (ศศิน พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

จะเห็นได้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ได้ถูกชี้นำทางการเมืองจากนักวิชาการ แต่ผู้วิจัยได้พบข้อแตกต่างตรงที่ลักษณะของปัญญาชนจะส่งผลให้ชนชั้นกลางเชื่อถือในความคิดเห็นแตกต่างกัน เช่นในกรณีชาคริต สุตสายเนตร เขาได้กล่าวว่า ปัญญาชนหรือนักวิชาการอื่น ๆ ที่เสนอปัญหาแบบเข้าประเด็น นำจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือได้มากกว่า (นักวิชาการแบบครุฑุยตามความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือ Organic Intellectual)

“อย่างครุฑุย ภาพของเขาจะชัดเจนในเรื่องเด็ก การที่เขาออกมามันแสดงให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่ชัดเจนว่า แนวคิดและผลประโยชน์ของเขาไม่ได้ตกอยู่กับกลุ่มใด” (ชาคริต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

ในขณะเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้เหตุผลถึงความเป็นไปได้ที่ชนชั้นกลางคนอื่นจะรับอิทธิพลทางความคิดของนักวิชาการเข้าไว้ โดยพิจารณาจากตัวบุคคลมากกว่าการวิเคราะห์ดูเหตุและผล หรือการศึกษาเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นนั้นให้ต้องแท้เสียก่อน

“เชื่อว่าคนไทยได้รับอิทธิพลจากการอ่านเยอะมาก เพราะว่าเราเป็นสังคมที่ยึดติดกับตัวบุคคล สถานะทางสังคมก็มีผลเยอะ คือคนนั้นควรจะเป็นที่รู้จัก อย่างเช่น หมอประเวศมาพูด ก็เชื่อทันทีทั้งที่เรายังไม่ได้ตรวจสอบด้วยว่าเขาจะพูดเรื่องอะไร คนอ่านจะไม่ตั้งคำถาม จะเชื่ออย่างเดียว” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

ผู้วิจัยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับอิทธิพลทางความคิดของปัญญาชนที่มีต่อสังคมว่า ทุกสังคมจะมีคนชี้นำ แต่ไม่ได้หมายความว่าสังคมจะต้องเห็นด้วยกันทุกคน เพราะนักวิชาการจะพูดเรื่องที่ยังมาไม่ถึง เป็นลักษณะของการอธิบายอดีตเพื่อทำนายอนาคต เนื้อหาของบทความก็ค่อนข้างอ่านได้เข้าใจยาก นอกจากนี้วิธีการนำเสนอของปัญญาชนถึงมีลักษณะการให้เหตุผล แต่ก็ไม่ได้ใส่ภาพของการเร่งเร้าอุณหภูมิทางการเมืองเหมือนบทความของคอลัมนิสต์ ทำให้แรงกระตุ้นที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของบุคคลที่อ่าน จะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน ในแง่ของอุดมการณ์หรือแนวความคิด ซึ่งตรงข้ามกับการอ่านบทความของคอลัมนิสต์ที่อาจสร้างกระแสให้เกิดขึ้นด้วยการกระทำ

จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของหนังสือพิมพ์ที่เข้ามาเกี่ยวพันกับการเมืองมากขึ้นนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า ในแง่ของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการปรับปรุงด้านเนื้อหาของหนังสือพิมพ์นั้น ไม่มีผลกับชนชั้นกลางในงานวิจัยนี้อย่างเป็นรูปธรรมมากนัก เว้นเสียแต่ที่จะเป็นการเอื้อประโยชน์ทางด้านข่าวสารระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น และที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีการเตรียมพร้อมทั้ง

ทางด้านความคิดและการเลือกเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนมาเป็นอย่างดีตามความพร้อมของแต่ละบุคคล

4. การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

ตามแนวคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชนชั้นกลางที่ปรากฏในบริบททางสังคม กล่าวโดยภาพรวมของข้อมูลแล้ว ผลประโยชน์ดังกล่าวมีความหลากหลายในเชิงเป้าหมายของแต่ละกลุ่ม รวมถึงวิธีการใช้สื่อมวลชนในการตอบสนองผลประโยชน์ของชนชั้นกลางด้วย และจากการที่ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่ใกล้ชิดกับสื่อมวลชนทั้งในฐานะผู้รับ-ผู้ส่งสาร ทั้งที่เป็นการปรากฏตัวในกิจกรรมทางการเมือง บางสถานการณ์ หรือแม้แต่การแฝงผลประโยชน์ทางชนชั้นเข้าไปปรากฏอยู่ในสื่อมวลชน ประเด็นคำถามของเรื่องนี้จึงไม่ได้พิจารณาเพียงแค่ชนชั้นกลางใช้วิธีอย่างไรในการใช้สื่อมวลชนเพื่อผลประโยชน์ แต่ยังเป็นการถามต่อไปอีกว่า ชนชั้นกลางพึงพอใจกับช่องทางที่ใช้ในการแสดงผลประโยชน์ทางชนชั้นมากน้อยเพียงใดอีกด้วย

ในประเด็นเรื่อง การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นของหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อให้ได้คำตอบจากมุมมองทั้ง 2 ด้าน โดยได้แบ่งผลการให้สัมภาษณ์ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสื่อมวลชน และ กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป ตามการอธิบายผลข้างล่างดังต่อไปนี้

(ก) ทัศนะจากกลุ่มสื่อมวลชน

ผู้ทำงานในกลไกสื่อมวลชน การย่อภาพของชนชั้นกลางให้มาปรากฏอยู่ในพื้นที่สื่อมวลชน น่าจะสามารถทำได้ไม่ยากนัก เพราะสื่อมวลชนยังคงต้องทำหน้าที่รายงานปรากฏการณ์ทางการเมือง และสังคมของคนกลุ่มต่าง ๆ ตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ และในฐานะของการเป็นสื่อสาธารณะที่คนกลุ่มต่าง ๆ พากันมุ่งเข้ามาสู่การใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน ทำให้บทบาทของสื่อมวลชนกลายเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงเอาคนจากชนชั้นต่าง ๆ มารวมกันเข้าไว้ ยิ่งทำให้พื้นที่สื่อมวลชนกลายเป็นเวทีแสดงภาพของการต่อสู้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางชนชั้นที่หนาแน่นแห่งหนึ่ง และในการเป็นเจ้าของสนามการต่อสู้ สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการจัดลำดับการปรากฏตัวของชนชั้นตามความเหมาะสมในฐานะนายทวารประตู (Gate Keeper) และจากบทบาทนี้เองที่ทำให้หนังสือพิมพ์ กลายเป็นทางผ่านเข้าออกของผลประโยชน์ทางชนชั้นอยู่ตลอดเวลา

ชนชั้นกลางผู้แสวงหาเครื่องมือในการรักษามลประโยชน์ทางชนชั้นตนเอง ได้ทำการเดินผ่านเข้าออกประตูดังกล่าวอยู่บ่อยครั้ง ภาพของชนชั้นกลางในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มสื่อมวลชนจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ชนชั้นกลางได้เข้ามาใช้สนามการต่อสู้ได้อย่างไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

1) ปรัชญาการทำงานของสื่อมวลชน

“หลักของเราเปิดกว้าง” นี่คือนิยามอย่างสั้น ๆ เกี่ยวกับหลักการการทำงานของหนังสือพิมพ์ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีกลุ่มเป้าหมายอย่างไรก็ตาม “การเปิดกว้าง” ในที่นี้มีความหมายอยู่ 2 ประการ คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นข่าวและขายได้ จะถูกนำเสนอลงในหนังสือพิมพ์ และ ทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ (Public Interest) ก็จะถูกนำเสนอเป็นข่าวเช่นกัน (ฐากูร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

อย่างไรก็ตาม “การเปิดกว้าง” ในความหมายด้านเนื้อหา ยังคงต้องพิจารณาจากรูปแบบของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ที่เน้นข่าวการเมือง ก็จะไม่ลงข่าวชาวบ้าน (สันติศ กรณีสัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539) รูปแบบของเนื้อหาจึงเป็นปัจจัยตัวหนึ่งที่ทำให้การเดินเข้าสู่พื้นที่สื่อมวลชนมีการแบ่งแยกว่าประเด็นผลประโยชน์แบบหนึ่งควรจะเข้าสู่เวทีใดที่จะทำให้การตอบสนองผลประโยชน์มีความตรงตัวมากที่สุด

หลักการ “เปิดกว้าง” ก็ยังทำหน้าที่ของมันต่อไป จนวันหนึ่งเมื่อมีผู้สังเกต (จากหอคอยงาช้าง) ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับชนชั้นกลางที่กลายเป็นว่าญาติของชนชั้นกลางถูกตอกย้ำ อธิบายและเผยแพร่จนเป็นที่เข้าใจ กลายเป็นญาติทางการเมืองที่นักการเมืองและข้าราชการต้องเอาใจใส่ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539: 8)

“การที่เราไปตั้งสมมติฐานว่าหนังสือพิมพ์เข้าข้างชนชั้นกลางอาจจะเป็นความคิดที่ผิดจริง ๆ แล้วหนังสือพิมพ์ไม่ได้คิดว่าคนไทยมีความแตกต่างกัน แต่เรามีผลประโยชน์อันเดียวกันก็คือ อยากให้คนส่วนใหญ่ของประเทศนี้อยู่ดีกินดี” (ฐากูร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

“มันขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร คนกรุงเทพฯมีปัญหาจริงหรือเปล่า ไม่ใช่สะท้อนความเป็นชนชั้นกลาง เพราะสิ่งนี้มันไม่มีตัวตน” (พนา จันทวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

ข้อสนับสนุนที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้อ้างในการอธิบายเหตุผลว่า เหตุใดหนังสือพิมพ์จึงมีแนวทางที่เอนเอียงเข้าหาคนชั้นกลางในทางการเมือง

"หนังสือพิมพ์คือผลผลิตของคนชั้นกลาง ทั้งทัศนคติ วิสัยทัศน์ มันถูกหล่อหลอมโดยความเป็นคนชั้นกลาง เพราะฉะนั้นแนวโน้มและท่าที พื้นฐานความคิดมันจะเอียงไปทางคนชั้นกลาง หนังสือพิมพ์ต้องทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ต้อง simplified เรื่องนั้น โดยมีความเข้าใจพื้นฐาน เข้าใจกลไก เข้าใจโครงสร้าง เข้าใจระบบ เข้าใจความซับซ้อนและความสำคัญ แล้วก็นำมาอธิบายให้คนเข้าใจ เช่น ให้หมอฟันเข้าใจเรื่องการสร้างตึกให้นักธุรกิจเข้าใจอาชญากรรม" (สุภากร บุญปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

อย่างไรก็ตาม การเป็นผลผลิตของคนชั้นกลางไม่ได้หมายความว่าหนังสือพิมพ์จะต้องทำหน้าที่รับใช้คนชั้นกลางในเรื่องของผลประโยชน์ แต่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของ "การเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน" ระหว่างประโยชน์ที่ได้เป็นข่าวกับประโยชน์ในแง่การขาย (ธงชัย คงสินธุ, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2540) และเป็นการพิจารณาความเหมาะสมจากประเด็นของข่าว ไม่ใช่การพิจารณาจากความเป็นคนชั้นกลางของสื่อมวลชน

จากปรัชญา "การเปิดกว้าง" และ "การเป็นผลผลิตของคนชั้นกลาง" ของสื่อมวลชน เมื่อรวมปรัชญาทั้งสองนี้รวมกันเข้าแล้ว จะทำให้เห็นปรากฏการณ์หนึ่งที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนชั้นกลางกับสื่อมวลชน กล่าวคือ สื่อสารมวลชน (และการสื่อสารคมนาคมแผนใหม่) เป็นองค์กรและเครือข่ายที่หล่อหลอมคนชั้นกลางให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหนือประชาชนกลุ่มอื่น ๆ โดยปราศจากองค์กรที่เป็นรูปธรรม แต่เป็นการจัดองค์กรโดยผ่านสื่อมวลชนและการสื่อสารแผนใหม่ พลังในการจัดองค์กรของคนชั้นกลางได้แสดงให้เห็นถึงอำนาจบางอย่างที่สามารถเชื่อมโยงผลประโยชน์ให้ไปถึงสื่อมวลชน นั่นก็คือ "อำนาจของกลไกตลาด"

กลไกการตลาดยังเป็นกลไกสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ ไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพของการนำเสนอข่าวสาร การแข่งขันระหว่างสำนักพิมพ์ ไปจนถึง การรักษาแนวทางของเนื้อหาในหนังสือพิมพ์แล้ว กลไกตลาดยังได้เข้ามามีอำนาจในการกำหนดพฤติกรรมในหนังสือพิมพ์อีกด้วย (เพราะคนชั้นกลางมีอำนาจเหนือการตลาดในฐานะผู้บริโภคและผู้ซื้อข่าวสาร) สื่อมวลชนจึงเป็นทางผ่านของพฤติกรรมของคนชั้นกลางให้ก้าวเข้าสู่การเป็นพฤติกรรมและกลายเป็นวิถีทางการเมืองในที่สุด

2) ความไม่สมดุลงานของโครงสร้างสังคม

การกระจุกตัวของความเจริญทางโครงสร้างต่าง ๆ ที่อยู่ภายในตัวเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ย่อมเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สมดุลงานของการพยายามปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับชนชั้นอื่น ๆ ภายในสังคม ในสถานการณ์ที่โครงสร้างสังคมอันประกอบไปด้วย เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม กำลังได้รับการพัฒนาและเป็นตัวเร่งความเจริญเติบโตให้เกิดขึ้น และความเจริญนี้เองที่ทำให้เมืองกลายเป็นสถานที่ที่คนจากที่ต่าง ๆ เข้ามาตั้งรกราก กับการมีกลุ่มคนจากที่ต่าง ๆ ที่พยายามจะเข้ามาในเมืองเพื่อทำการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์โดยการเสนอปัญหาของตนให้ได้รับรู้และได้รับการแก้ไขจากรัฐ (ซึ่งมีที่ทำการตั้งอยู่ในเมืองหลวง)

และจากโครงสร้างที่ไม่สมดุลนี้เอง ทำให้เกิดปัญหาของความแตกต่างระหว่างคนเมืองกับชนบท โดยเฉพาะการใช้สื่อมวลชนในการสื่อสารปัญหาของตนเองกับสังคม

"คนที่เข้าถึงทรัพยากรข้อมูลได้มากกว่าย่อมได้เปรียบ อย่างมาแต่ระดับทั่วทั้ง อนาคตต้องถอย ขณะที่คนละเอียดยังสู้กันไม่เสร็จเลย แสดงให้เห็นถึงอำนาจในการต่อรองที่ไม่เท่ากัน โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรก็ไม่เท่ากัน ทั้งแรงสนับสนุนจากข้างหลัง ช่องทางในการแสดงออก การเรียกร้องความสนใจ การพึ่งพาสื่อมวลชน" (ฐาตุร บุนนาค, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

คนชั้นกลางยังคงสามารถใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์ในการรักษามลประโยชน์ทางชนชั้นของตนเช่นเดียวกัน ด้วยการเสนอเรื่องราวของพวกเขาไปในพื้นที่ของสื่อมวลชน เช่น ส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางในปัจจุบันที่นิยมลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งเป็นสถาบัน "ตลาด" ทุน ดัชนีตลาดหลักทรัพย์ ย่อมขึ้นลงตามกลไกตลาดและบรรยากาศการลงทุน แต่เมื่อตลาดหุ้นประสบภาวะถดถอยและตกต่ำด้วยเหตุใดก็ตาม ชนชั้นกลางของเราต้อง "ไวววย" เรียกร้องให้ฝ่ายราชการยื่นมือเข้ามาให้ความอุปถัมภ์ครั้งแล้วครั้งเล่า (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2539: 8)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นวิธีการในการพยายามใช้สื่อมวลชนของชนชั้นกลางอยู่ 2 วิธี คือ การ "ไวววย" เพื่อสร้างความสนใจจากสื่อมวลชน และการขยายภาพผลประโยชน์ของตนให้กลายเป็นเรื่องสาธารณะเพื่อให้รัฐได้เข้ามาทำการแก้ไข

- “การไว้วางย” ที่มาจากการจับกลุ่มของคนทำงานอยู่ในกลไกสังคมที่สำคัญ (นักเล่นหุ้นในตลาดหลักทรัพย์) ได้ทำให้สังคมและสื่อมวลชนให้ความสนใจการเคลื่อนไหวและเสียงเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ทางชนชั้น การ “ไว้วางย” ของคนชั้นกลางบางกลุ่มจึงถือเป็นการเล่นการเมืองโดยการชักนำเอาสื่อมวลชนเข้ามาไว้เป็นพวกในช่วงเวลาหนึ่ง

- การทำให้ประเด็นของตนเป็นประเด็นทางการเมือง ชนชั้นกลางเข้าใจดีว่า การที่จะปกป้องผลประโยชน์ของตนที่ดีที่สุดก็คือการทำให้เรื่องของตนถูกเผยแพร่ออกไป ซึ่งวิธีการเดียวที่จะสามารถทำให้เป็นเช่นนั้นได้คือการใช้พื้นที่สื่อมวลชน การที่จะทำให้สื่อมวลชนให้ความสนใจหรือสนับสนุนนั้น การไว้วางยอาจเป็นวิธีที่ใช้ไม่ได้เสมอไป ชนชั้นกลางจึงใช้วิธีการทำให้ผลประโยชน์ทางชนชั้นตนกลายเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยการเชื่อมโยงปัญหาของตนกับปัญหาของชาติ เช่น กรณีภาวะตกต่ำในตลาดหลักทรัพย์ ชนชั้นกลางได้อาศัยกระแสเศรษฐกิจเป็นเครื่องยืนยันความเป็น Public Interest ที่ควรจะได้รับ การแก้ปัญหาโดยเร็ว

การทำให้ผลประโยชน์ของชนชั้นกลายเป็น Public Interest ได้นั้น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หลักการดำเนินงานของการขยายผลประโยชน์ของชนชั้นกลางออกไปสู่พื้นที่สาธารณะ สอดคล้องกันได้ดีกับหลักการท้าวของหนังสือพิมพ์ นั่นก็คือ การรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์จำเป็นที่จะต้องฉายภาพปัญหาในเชิงมหภาค (Macro) ซึ่งการจับประเด็นข่าวแบบ Macro นี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นนักหนังสือพิมพ์กล่าวว่า เป็นความแตกต่างระหว่างชนชั้นกลางกับชาวบ้านในการมองปัญหา (Macro-Micro) ยิ่งฝ่ายใดสามารถขยายผลประโยชน์ของตน หรือทำให้ปัญหาของตนไปผูกพันอยู่กับโครงสร้างหลักของสังคมได้ สิ่งนั้นย่อมจะเป็นข้อได้เปรียบที่จะทำให้การเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้นไปปรากฏอยู่ในพื้นที่ของสื่อมวลชน (พนา จันทรวโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540) ซึ่งสิ่งนี้เองที่เป็นข้อยืนยันอีกประการหนึ่งว่า อุดมการณ์ของชนชั้นกลางได้แพร่กระจายอยู่ในสื่อมวลชนโดยการ Hegemonize อยู่อย่างเต็มที่

จากภาพของการเสนอปัญหาของชนชั้นกลาง ยิ่งทำให้เห็นความแตกต่างของการมีโอกาสได้ใช้สื่อมวลชน แต่ในภาพของความไม่สมดุลงั้น ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้าไปช่วยสร้างสมดุลงั้นให้กับชาวบ้านบ้าง นั่นก็คือกลุ่มเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้านในท้องถิ่นที่ไม่มีโอกาสได้ใช้หรือเข้าถึงถึงสื่อมวลชน โดยการอธิบายปัญหาให้เกิดความเข้าใจกับคนในสังคมและส่งเสริมให้เกิดวิธีการต่อสู้หรือปกป้องเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นตนเอง

“เรื่องของชาวบ้านบางที่มันยึดเยื้อจนเราลืม บางที่ปัญหานั้นมันซ้ำจนเรารู้สึกเคยชิน หรือมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาไป แต่เดี๋ยวนี้เริ่มมีแนวโน้มการรวมตัวของชาวบ้านกับ NGO ที่เข้ามาช่วยในเรื่องของการสื่อสารกับรัฐบาล ซึ่งมันสามารถสรุปปัญหาที่ทำให้ผู้ฟังถึงกับสะอึก รัฐบาลก็เริ่มให้ความสนใจ สื่อมวลชนก็ให้ความสำคัญ” (ฐากร บุนปาน, สัมภาษณ์, 12 ธันวาคม 2539)

ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น มีข้อน่าสนใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเข้าไปจัดการกับปัญหาผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ ของรัฐบาล ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่ารัฐได้ให้ความสนใจและมีวิธีคิดเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร ดังเช่นการยกตัวอย่างเชิงเปรียบเทียบของผู้ให้สัมภาษณ์ดังนี้

“ถ้าชาวบ้านยกขบวนมา 2 กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นชาวบ้านยกขบวนมาขอความช่วยเหลือ เรื่องที่ดินทำกิน กับกลุ่มสอง คนกรุงเทพมาบอกว่าที่ซอยบ้านมีน้ำขัง เชื้อไหมว่าเรื่องของคนกรุงเทพจะได้รับการแก้ไขก่อน เห็นได้ว่าน้ำหนักปัญหามันต่างกัน แต่วิธีการแก้ไขปัญหามันตรงข้าม ตรงนี้ชี้ให้เห็นเกี่ยวกับวิธีการแก้ไขของรัฐ ที่เป็นอย่างนี้เพราะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายจะเป็นปัญหาที่แก้ได้ช้ากว่า” (สันต์ กรณ์, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

จากตัวอย่างนี้ สามารถที่จะสรุปกระบวนการในการแก้ปัญหาของรัฐอย่างสั้น ๆ ได้ว่า กระบวนการแก้ปัญหาของรัฐ ยังคงเน้นและวนเวียนอยู่กับการแก้ไขปัญหาคือจะก่อให้เกิดผลในระยะสั้น เห็นผลได้เร็ว (ซึ่งก็คือปัญหาที่เล็กกว่า ก็จะแก้ไขได้ง่ายกว่า) ปัญหาที่มีความซับซ้อนและต้องเกี่ยวพันกับการปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขนโยบายมากมายอาจได้รับการแก้ไขช้าที่สุด ภาพของการแก้ปัญหาที่มีความขัดแย้งกันนี้ เป็นไปได้ว่าเกิดจากปัจจัยทั้งทางด้านการเมืองและปัจจัยทางเศรษฐกิจ

สำหรับปัจจัยทางเศรษฐกิจ เมื่อยกเหตุการณ์จริงขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์ ระหว่างปัญหาของนักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ และปัญหาของสมาชิกคนจน จะเห็นได้ว่าประเด็นของการแก้ไขปัญหาตลาดหลักทรัพย์จะได้รับการพิจารณาความสำคัญก่อนเป็นอันดับแรก เนื่องจากระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจมีความสำคัญกับประเทศโดยภาพรวม

“มันเป็นความเคลื่อนไหวที่เกิดจากการเชื่อมโยงเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงแบบ Globalization หากคุณก้าวพลาดเรื่องเศรษฐกิจบนเวทีโลก ภายในวันเดียวสิ่งนี้จะกระเทือนหรือล้มโครงสร้างทางเศรษฐกิจทั้งหมดได้ เทียบกับชาวบ้าน ปัญหายังไม่ต้องรีบแก้หรอก ถึง

เขาเรียกร้องมาที่รุ่นแล้วก็ตาม มันเหมือนเป็นการชิงความสำคัญ" (พนา จันทรวโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

ถึงแม้ว่าคนชนบทจะพยายามใช้วิธีการเชื่อมโยงผลประโยชน์ให้อยู่ในประเด็นเรื่องการเมืองการมีสิทธิเหนือทรัพยากร เช่นเดียวกับที่ชนชั้นกลางใช้กับเรื่องของเศรษฐกิจและการเมืองแล้วก็ตาม แต่ความชัดเจนของข้อมูลตัวเลขหรือรายงานทางเศรษฐกิจยังคงมีความแตกต่างจากตัวเลขที่ได้จากตลาดหลักทรัพย์ ที่ตัวเลขทุกตัวบนกระดานคำหั้นคือมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ที่แท้จริง ในขณะที่ปัญหาผู้ไม่มีที่ดินทำกิน อาจจะตีค่าออกมาเป็นตัวเลขให้เข้าใจได้ยากกว่า

สำหรับปัจจัยทางการเมือง เนื่องจากชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ เป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจและบทบาททางการเมืองในลักษณะของผู้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ กระแสของการเรียกร้องของคนกลุ่มนี้จึงส่งผลกระทบต่ออำนาจของรัฐบาล หากชนชั้นกลางพบว่ารัฐบาลไม่มีความสามารถในการแก้ปัญหาตามเกณฑ์ที่กลุ่มชนชั้นกลางได้ตั้งความหวังไว้ และโดยเฉพาะกับการแก้ปัญหาโครงสร้างที่สำคัญ (เศรษฐกิจ) ที่ส่งผลกระทบโดยตรงกับชนชั้นกลาง หากรัฐบาลต้องการตัดปัญหาขัดแย้งกับชนชั้นกลาง วิธีการหาเสียงโดยการเข้าช่วยเหลือในปัญหาของชนชั้นกลางก่อน ย่อมจะเป็นการชะลอความไม่พอใจและกระแสทางการเมืองของประชาชนและสื่อมวลชนที่มีต่อการบริหารงานของรัฐบาลได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ในทางกลับกัน คนชนบทผู้ซึ่งขาดกลไกตลาดที่ใช้ควบคุมสื่อมวลชน ในการประสานผลประโยชน์และเชื่อมโยงท้องถิ่นให้เข้าร่วมแสดงพลังพร้อมกัน ทำให้ประเด็นของคนชนบทกลายเป็นประเด็นท้องถิ่นที่มีผู้เข้าร่วมเฉพาะคนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาโดยตรงเท่านั้น จากจุดนี้เองที่ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า กลุ่มที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงและรู้กลยุทธในการใช้สื่อมวลชน นอกจากจะไม่สามารถรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนได้แล้ว ยังมีผลต่อความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของกลุ่มอีกด้วย จึงไม่น่าแปลกใจที่ชนชั้นกลางจะสามารถใช้กลไกต่าง ๆ ทางสังคมในการปกป้องและรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นได้ดีกว่าชนชั้นอื่น ๆ เพราะว่าชนชั้นกลางได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสื่อมวลชนด้วยกลไกตลาดไปแล้วก่อนหน้านี้

3) อำนาจในการควบคุมกลไกทางสังคม

เมื่อชนชั้นกลางเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนือตลาด และตลาดมีอำนาจเหนือสื่อมวลชน ดังนั้น อำนาจที่จะใช้ควบคุมกลไกสื่อมวลชนส่วนหนึ่งจึงอยู่ในมือของคนชั้นกลาง และการมีอยู่ของอำนาจนั้นได้เป็นเพราะ ชนชั้นกลางได้กระจายตัวอยู่ในกลไกสำคัญของสังคม

หากจะมองข้อได้เปรียบของชนชั้นกลางที่มีต่อชนชั้นล่างตามแนวคิดของมาร์กซ์ นั่นก็คือการมองไปที่การมี-ไม่มีปัจจัยการผลิต ซึ่งหมายความถึงช่องว่างของรายได้ทางชนชั้นที่แตกต่างกัน แต่ในความเป็นจริงแล้ว การมี-ไม่มีตามแนวคิดนี้ยังไม่ใช่คำตอบที่ชัดเจนนัก เนื่องจากการต่อสู้ด้านผลประโยชน์ทางชนชั้นยังคงดำเนินอยู่ตลอดเวลา และคนชั้นล่างเองก็ได้เคยสัมผัสกับการเข้าไปอยู่ในพื้นที่เสื่อมวลชนมาแล้ว การเป็นผู้ชนะหรือผู้แพ้ทางอุดมการณ์ในที่นี้จึงน่าจะหมายถึงการได้ยึดครองพื้นที่ทางความคิดได้นานและบ่อยครั้งที่สุด ดังนั้นความสำคัญของอำนาจจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับ "เงิน" เพียงอย่างเดียว แต่ประกอบไปด้วยตัวแปรอันหลากหลาย ของคน เช่น อาชีพ อำนาจหน้าที่ การศึกษา สถานภาพทางสังคมและการเมือง โลกทัศน์และจิตสำนึก อุดมการณ์ ฯลฯ

"เรามีช่องว่างที่ไม่ได้หมายถึงรายได้อย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของสิทธิชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย คนชั้นกลางในกรุงเทพฯ สามารถรวมตัวเพื่อกดดันรัฐบาลได้ เพราะเขามีกำลัง มีความรู้ และทำงานอยู่ในกลไกที่สำคัญ ๆ แต่คนต่างจังหวัด ถึงจะมีแรง มีความรู้ แต่ก็ไม่ได้อยู่ในกลไกที่เข้มแข็งพอที่จะผลักดันให้เกิดอำนาจอย่างนั้นได้" (พนา จันทรวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

"เพราะว่าคนกรุงเทพฯ พูดมากและเสียงดัง คนต่างจังหวัดบางครั้งยังรอให้คนกรุงเทพฯ พูดออกมาก่อน ทำให้เราปฏิเสธความมีพลังของคนกรุงเทพฯ ไม่ได้ เพราะคนกรุงเทพฯ เป็นกลุ่มคนที่คุมกลไกโครงสร้างสังคมเกือบทั้งหมด" (สันตติ กรณี, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2539)

การยอมรับว่าคนชั้นกลางเป็นผู้มีอำนาจในการเข้ายึดครองพื้นที่เสื่อมวลชนนั้น ยังคงต้องพิจารณาลงไปในรายละเอียดอีกว่า การที่อยู่ในกลไกสำคัญ มีการศึกษา ฯลฯ จะช่วยให้ชนชั้นกลางเข้ามามีอยู่ในพื้นที่เสื่อมวลชนได้อย่างไร สิ่งที่จะอธิบายได้ค่อนข้างชัดเจนตามความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือ การที่ชนชั้นกลางได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ชนชั้นกลางเองมีส่วนในการสร้างขึ้นมา นั่นก็คือ "เสื่อมวลชนเป็นผลผลิตของคนชั้นกลาง" และคนชั้นกลางก็มีเสื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งในกิจวัตรประจำวันเสมอ

"คนชั้นกลางเป็นพวกเข้าถึงสื่อ เพราะคิดเป็นและรู้ว่าจะต้องใช้อย่างไร ในโอกาสและสถานการณ์อย่างไร แล้วสื่อก็ทำหน้าที่สะท้อนให้ แต่ชาวบ้านเขาใช้หนังสือพิมพ์ไม่เป็นเพราะว่ามันไม่ได้อยู่ในชีวิตประจำวันของคนเหล่านั้น สุดท้ายคนที่จะเป็นผู้เชื่อมต่อกับคนเป็นชนชั้นกลางในกลุ่ม NGO" (พนา จันทรวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

เพราะความผูกพันระหว่างชนชั้นกลางและสื่อมวลชน ซึ่งในที่นี้หมายถึงความผูกพันทางด้านการสื่อสารในแบบของชนชั้นกลาง อันได้แก่ กฎ กติกา มารยาท ในการใช้และเข้าถึงสื่อมวลชน (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขการเลือกจดหมายลงตีพิมพ์) จึงสามารถกระทำการสื่อสารได้อย่างกว้างขวางมากกว่าคนชั้นล่าง (สามารถสื่อสารได้ด้วยตัวเอง) ในขณะที่คนชั้นล่างจะไม่สามารถผูกสัมพันธ์ทางการสื่อสารกับสื่อมวลชนได้ดีเท่าคนชั้นกลาง ทำให้คนชั้นล่างมีโอกาสเข้าไปใช้พื้นที่ทางความคิดในสื่อมวลชนได้น้อยกว่า แต่จะแสดงออกในภาพของการกระทำ (ซึ่งเป็นข่าว) เสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น การรวมตัวของม็อบแรงงาน ม็อบเกษตรกรต่าง ๆ ซึ่งจากสภาพการณ์เช่นนี้จึงคาดคะเนได้ว่า ขั้นตอนที่จะทำให้การสื่อสารกับสื่อมวลชนของคนชั้นล่างหรือชนชั้นแรงงานสามารถประสบผลสำเร็จในข้อเรียกร้องได้มากยิ่งขึ้นนั้น จะต้องมีการขั้นตอนของการแปลงระบบ (Adaptation) ความคิดทางอุดมการณ์ให้เป็นระบบการสื่อสารกับมวลชนให้ได้เสียก่อน จึงจะสามารถเข้าสู่ระบบการใช้พื้นที่ที่สื่อมวลชนได้ เพื่อหาแนวร่วมทางอุดมการณ์จากสังคม โดยมี NGO (ซึ่งเป็นคนชั้นกลาง) คอยเป็นผู้ชี้แนะ เช่น กรณีของสมัชชาคนจน (ที่จับมือร่วมกับองค์การพัฒนาเอกชน) ได้เข้ามายื่นหนังสือเรียกร้องต่อรัฐบาล และสามารถสร้างความสนใจในประเด็นผลประโยชน์ของตนผ่านสื่อมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540) แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ประเด็นการเมืองและเศรษฐกิจยังคงเป็นกระแสหลักของสังคม ทำให้ชนชั้นกลางสามารถสื่อสารกับสื่อมวลชนและสังคมที่มีอุดมการณ์และผลประโยชน์อันมีจุดร่วมเดียวกันอยู่ที่ประเด็นทางการเมืองและเศรษฐกิจได้มากกว่าอยู่แน่นอน (พนา จันทรวโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

(ข) ทัศนะจากชนชั้นกลางทั่วไป

จากบทสัมภาษณ์เกี่ยวกับอุดมการณ์ของชนชั้นกลางและผลประโยชน์ทางชนชั้น ผู้วิจัยพบว่ามีความหลากหลายอยู่มากทั้งในด้านแนวคิดและวิธีการปฏิบัติของผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งส่วนหนึ่งมีหลักฐานยืนยันจากการแบบแผนการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางตามที่ได้อธิบายไปแล้ว และอีกส่วนหนึ่ง จำเป็นที่จะต้องพิจารณาจากแนวคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ของชนชั้นกลางว่ามีเนื้อหาเป็นอย่างไรบ้าง และสื่อมวลชนได้ตอบสนองผลประโยชน์เหล่านั้นได้มากน้อยเพียงใด

ในความหลากหลายทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชนชั้นกลางนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวคิดทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ได้เป็น 4 รูปแบบ คือ อุดมการณ์แบบผลประโยชน์ส่วนรวม, อุดมการณ์แบบผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม, อุดมการณ์ประจำวิชาชีพ และการเชื่อมโยงอุดมการณ์ทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน

i) อุดมการณ์แบบผลประโยชน์ส่วนรวม : ในแนวคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์นี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นว่าผลประโยชน์ที่ตนแสวงหา หรือต้องการที่จะปกป้องนั้น เป็นนิติธรรมที่ มีความสำคัญหรือมีผลกระทบต่อสังคม และคนทุกชนชั้น

"เราทำงานเผยแพร่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เราจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ข้อมูลเพื่อให้อื่นที่ถึงแม้จะไม่ได้อยู่กับปัญหาโดยตรงได้เข้าใจและตระหนักว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลกระทบต่อสังคมที่เราอาศัยอยู่ ซึ่งตรงนี้เมื่อเขาเข้าใจปัญหา เขาก็จะมีกิจกรรมเข้าไปทำให้เขารู้สึกอยากรักษามันเอาไว้" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

"ผมไม่หวังอะไรจากการเขียนจดหมายไปหนังสือพิมพ์ แต่หวังให้ส่วนรวมได้ประโยชน์ เวลาที่เขาอ่านความเห็นของเรา เพราะสังคมของเราเจอปัญหาเยอะมาก ก็ต้องช่วยกันคิด ช่วยกันมองว่ารัฐบาลควรจะแก้ไขอย่างไรให้เศรษฐกิจมันดีขึ้น" (โกจิต ปัญญาเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

จากอุดมการณ์ที่มีลักษณะเดียวกันแต่มีเนื้อหาต่างกัน (สิ่งแวดล้อม - เศรษฐกิจ) และแสดงผลให้เห็นว่ามีผลกระทบต่อสังคมทั้งระบบนี้ แสดงให้เห็นว่า คนชั้นกลางได้พยายามให้ความสำคัญกับแนวคิดหรือสิ่งที่ตนเองยึดถือว่าเป็นเรื่องสำคัญของสังคมโดยส่วนรวม อันเป็นการพยายามที่การสร้างความนำทางความคิด (Hegemonize) ให้กับสังคมของชนชั้นกลางในด้านที่แตกต่างกันออกไป และแนวร่วมที่จะตามมานั้น จะมีมากน้อยแค่ไหน จึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการเผยแพร่อุดมการณ์ด้วยวิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้สื่อมวลชนเป็นเวทีในการเผยแพร่ทางด้านอุดมการณ์เหล่านี้

ii) อุดมการณ์แบบผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม : ผู้ให้สัมภาษณ์มีทัศนะต่อผลประโยชน์ของความ เป็นกลุ่มในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่า ผลประโยชน์ของกลุ่ม (ที่ตนมีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง) ได้กลาย

อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์ส่วนรวมในทัศนะข้างต้นนี้ ต้องยอมรับว่าถ้ามองกันอย่างถี่ถ้วนแล้ว ก็เป็นผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มในสังคม แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เจตนาของผู้เผยแพร่อุดมการณ์จาก คำให้สัมภาษณ์นั้น ยังคงมุ่งประเด็นไปที่ผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นประการแรก ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาไปถึง บริบทที่แวดล้อมจากคำให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับอุดมการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์เอง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับ สังคมและสิทธิบริโภคนิยม ของศยามล ไกยูรวงศ์ เป็นต้น

เป็นที่รับรู้หรือเป็นผลประโยชน์ของสังคมในทางหนึ่ง โดยได้รับการแพร่กระจายผลประโยชน์เหล่านี้จากสื่อมวลชนนั่นเอง

“ส่วนหนึ่งต้องเข้าใจว่ากรุงเทพมันเป็นอะไรที่ใหญ่โตในความรู้สึก ถึงแม้จะตีกรอบว่าเป็นเรื่องของคนกรุงเทพ แต่มันไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่นั้น เพราะมันมีระบบที่ใหญ่โต วุ่นวายอย่างเรื่องรถติดของคนกรุงเทพ ถึงจะเป็นปัญหาของคนกรุงเทพ แต่คนอื่นเขาก็รับรู้ได้จากข่าวจากสื่อมวลชน และเดี๋ยวนี้กลายเป็นว่าเรื่องน้ำท่วมขัง ถนนพังก็เป็นข่าวได้ มีรายการให้ร้องเรียนมากมาย” (ปฐม สรรเพชญดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

“ที่เราไปยื่นหนังสือกับรัฐบาลก็เพราะว่าภาวะเศรษฐกิจมันย่ำแย่มาก พวกเราที่เป็นนักธุรกิจระดับกลางก็ได้รับผลกระทบกระเทือนอย่างมาก นักลงทุนในตลาดหุ้นก็ Suffer มาก ถ้าเราไม่เคลื่อนไหวหรือออกมาทำอะไรเลย รัฐบาลอาจจะเข้าใจว่ามันยังไปไหว ก็อาจจะอยู่ไปเรื่อย ๆ ไม่ปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง แนวโน้มมันก็จะแย่งลงเรื่อย ๆ หากเป็นเช่นนั้นก็ไม่ต้องพูดถึงคนระดับล่างว่าจะเสียหายอีกเท่าไร เราจึงต้องเคลื่อนไหว” (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

จากคำให้สัมภาษณ์นี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ ต่างเห็นความสำคัญในผลประโยชน์ของตนเองว่ามีความสำคัญและสามารถกระจายแนวคิดเพื่อให้คนกลุ่มอื่น หรือคนชั้นอื่นได้เห็นความสำคัญของผลประโยชน์ตามอุดมการณ์ของตนเองว่ามีความสำคัญที่ต้องตระหนัก เช่น ปัญหาการจราจรของคนเมือง (ที่มีเงินซื้อรถยนต์) ปัญหาของนักลงทุน (ที่มีเงินซื้อหลักทรัพย์) ได้ส่งผลให้เป็นปัญหาของคนที่ไม่มียศ และไม่มีหลักทรัพย์ไปด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์เหล่านี้อีกครั้ง เนื่องจากปัญหาของคนชั้นกลางได้กลายเป็นปัญหาของสังคมส่วนรวมที่ต้องเผชิญปัญหาอยู่ภายใต้กรอบสังคมเดียวกัน และในสังคมเดียวกันนี้เองที่ชนชั้นกลางได้แสดงให้เห็นแล้วว่า สามารถเข้ายึดพื้นที่ทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ด้วยการทำ War of Position ในสื่อมวลชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น จากการเป็นข่าว หรือ รายการที่สื่อมวลชนเปิดโอกาสให้ประชาชนทำเรื่องร้องเรียนผ่านสื่อได้อย่างเต็มที่

ยกตัวอย่างจากรายการโทรทัศน์ เช่น รายการทุกขคนเมือง (ไอทีวี) หรือ รายการสะกิดข่าว (ช่อง 7) หรือรายการวิทยุ เช่น จส.100 (FM 100) หรือ ร่วมด้วยช่วยกัน (FM 97.5, AM 873) และคอลัมน์จดหมายร้องทุกข์ในหนังสือพิมพ์ต่างๆ

iii) อุดมการณ์ประจำวิชาชีพ : ผู้ให้สัมภาษณ์ในอาชีพที่แตกต่างกัน ต่างมีแนวทางในการรักษาผลประโยชน์ทางด้านอุดมการณ์ตามเนื้อหาของวิชาชีพ และโดยภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่า แต่ละฝ่ายได้แสดงทัศนคติต่อสื่อมวลชนในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นได้ดำเนินวิชาชีพที่มีความเกี่ยวข้องกับชนชั้น หรือลักษณะของกลุ่มแบบใดมากกว่า

“อาชีพข้าราชการก็ต้องคลุกคลีกับประชาชน ยิ่งโดยตำแหน่งของผลคือปลัดฯ ก็ต้องพบชาวบ้าน มีออกพื้นที่ในต่างจังหวัด เราก็ไปให้ความรู้กับชาวบ้านเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น ไปดูว่าอบต.เป็นอย่างไร คือทุกอาชีพต่างมีช่องทางในการตอบสนองอุดมการณ์นะครับ ขึ้นอยู่กับวิธีการและรูปแบบ แต่สิ่งหนึ่งที่สังเกตได้ก็คือ คนชนบทค่อนข้างจะเสียเปรียบคนชั้นกลางในเรื่องของการใช้สื่อเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม ผมรู้สึกว่าสื่อของเราเสนอข่าวของคนชนบทน้อยไป แล้วก็ไม่ค่อยหลากหลาย ในขณะที่คนชั้นกลางที่ใกล้ชิดสื่อ ก็ยังมีพลังในการเรียกร้องสื่อให้หันมากมองได้มากขึ้นเรื่อยๆ ” (ศศิณ พัทธนภิมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

“อาชีพครูมันไม่กว้างหรือมีโอกาสได้แสดงออกต่อสังคมมากนัก แต่เราก็มีอุดมการณ์ของเราที่ตกค้างมาตั้งแต่สมัยเป็นวัยรุ่น มันก็ยังอยู่ แล้วเราก็หาทางที่จะทำให้มันคงอยู่ต่อไป โดยการถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลังซึ่งก็คือนักเรียน แต่ก็เป็นทำให้โดยทางอ้อม เพราะจรรยาบรรณของครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางเท่านั้นเอง ซึ่งส่วนใหญ่ก็แทรกผ่านไปกับการเรียนการสอน เป็นการให้ความรู้เพื่อให้นักเรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้นนอกเหนือไปจากตำราเรียน โดยเราจะใช้ข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความคิดเห็นของเราไปสู่นักเรียนอีกทีหนึ่ง” (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

การยึดอุดมการณ์ประจำวิชาชีพเป็นหลักในการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ จัดเป็นวิธีการต่อสู้และการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองที่เข้าถึงตัวผู้ถูกถ่ายทอดอย่างใกล้ชิดและเป็นไปลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคลมากกว่าที่จะเข้าไปใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่อุดมการณ์ โดยสื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสารในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลให้ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ประกอบการถ่ายทอดอุดมการณ์และผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ได้แสดงทัศนคติให้เห็นด้วยว่า เรื่องของชนชั้นที่แตกต่างกัน ทำให้ได้รับผลประโยชน์จากสื่อมวลชนไม่เท่ากัน ทั้งในด้านความหลากหลายของข่าวสารข้อมูล และปริมาณพื้นที่ในการนำเสนอ โดยที่ชนชั้นกลาง (หรือลูกหลานชนชั้นกลาง) ยังคงได้รับประโยชน์จากข่าวสารจากสื่อมวลชนมากกว่าคนชนบทผู้นั้นเอง

iv) การเชื่อมโยงอุดมการณ์เฉพาะกลุ่ม / อุดมการณ์วิชาชีพ เข้ากับ อุดมการณ์ผลประโยชน์
 ส่วนรวม : เป็นการผนวกเอาอุดมการณ์ทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกันแล้วสร้างขึ้นเป็นจุดร่วมของอุดมการณ์ขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะชนชั้นกลางที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ทางการเมือง จนกระทั่งเข้าสู่ยุคทุนนิยมในเวลาต่อมา

“อาชีพสื่อมวลชนที่ทำอยู่ รวมกับความที่เรามาจากระดับล่าง เวลาเราเจอปัญหาในพื้นที่ ซึ่งเราได้เคยเรียนรู้มาก่อน พอมาถึงจุดนี้เราก็เลยเอนเอียงที่จะเป็นปากเป็นเสียงให้กับคนกลุ่มนี้มากกว่า” (ชาคริต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

“อย่างผมที่มาทำงานด้านนี้ เพื่อนก็ว่าเหมือนกัน ไปเรียนวิศวะมาตั้ง 9 ปี จบมากลับมาทำงานที่ไม่ตรงกับสาขาเท่าไร ที่มาทำงานเกี่ยวกับชุมชนเพราะมันเป็นงานที่ได้ช่วยคน สนับสนุนให้เขามีโอกาสสามารถธุรกิจกับเรา คือชาวบ้านเขาไม่ค่อยได้มีโอกาสในการเป็นเจ้าของธุรกิจหรือทำอะไรตรงนี้ เราก็เข้ามาสร้างการเรียนรู้ ให้เขาได้สร้างฐานะให้กับตัวเอง ทำให้เขาแข็งแรงพอที่ชุมชนจะได้ไม่แตกสลาย” (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

“ถึงแม้จะไม่ได้ทำสื่อโดยตรง แต่การเป็นสต๊าฟที่ดีในองค์กรที่ทำงานด้านสื่อมวลชน อย่างน้อยก็ช่วยพัฒนาให้มันก้าวหน้าไปอย่างมีจิตวิญญาณ ไม่ใช่ก้าวไปแต่ตัว หรือโดดแต่หัว หรือการหากำไรเข้าบริษัทอย่างเดียว ต้องทำให้มันมีประสิทธิภาพและต้องมีจุดยืนในการช่วยคนที่เสียเปรียบในสังคม” (วิภา ดวามณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

การเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้นของผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นไปในทิศทางใดนั้น ขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดกับสื่อมวลชนในระดับที่แตกต่างกันด้วย ในที่นี้จะเห็นได้ว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีความสามารถในการถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านสื่อมวลชนไล่เรียงตั้งแต่ระดับนโยบาย (วิภา ดวามณี) ฝ่ายปฏิบัติ (ชาคริต สุตสายเนตร) และในฐานะผู้รับสารจากสื่อมวลชน (บุชา บุชาธรรม) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานยืนยันเกี่ยวกับสถานะภาพของชนชั้นกลางในการเผยแพร่อุดมการณ์ของตนผ่านสื่อมวลชนได้อย่างกว้างขวาง และมีทางเลือกที่จะกระทำการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ได้อย่างหลากหลายวิธีการ ทั้งในฐานะผู้ส่งและผู้รับสาร

อย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้ผู้วิจัยได้พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์ของตนในสื่อมวลชนที่แตกต่างไปจากทัศนะข้างต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับผลกระทบที่จะได้รับในภายหลังจากการแสดงบทบาทในการเผยแพร่อุดมการณ์

“เพราะว่าผ่านและพบเจอการแสดงออกทางความคิดเห็นในสังคมที่แตกต่างกันมาก ในช่วงที่อยู่ต่างประเทศ เรามีเสรีภาพมากและบรรยากาศมันก็เอื้ออำนวย เราพร้อมที่จะแสดงความคิดเห็นของเราเต็มที่ โดยการเขียนบทความหรือจดหมายไปยังหนังสือพิมพ์ แต่เมื่อกลับมาที่เมืองไทย สถานะที่เปลี่ยนไป คือเป็นอาจารย์ กับสภาพสังคมที่ยังไม่เปิดกว้างมากนัก การจะพูดอะไรออกไปก็ต้องระวัง ทำให้การถ่ายทอดความคิดเห็นถูกจำกัดในกลุ่มเล็ก ๆ ผมก็เลยพยายามหลีกเลี่ยงโดยเฉพาะการใช้สื่อมวลชน ทั้งที่ผมมองเห็นปัญหานั้น แต่เราทำอะไรไม่ได้หรอก เพราะเราไม่มีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลง” (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

ถึงแม้ผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถรวบรวมหรือเชื่อมโยงอุดมการณ์และผลประโยชน์เอาไว้ได้ แต่ก็นำมาใช้ในการต่อสู้ หรือเผยแพร่ออกไปในวงกว้างมากนัก โดยจะใช้กับกลุ่มเล็ก ๆ ที่เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลมากกว่าที่จะเข้าไปใช้สื่อมวลชน ทำให้ความเข้มข้นของการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ในสื่อมวลชนแตกต่างไปจากผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่น ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นการสร้างกรอบในการสื่อสารทางการเมืองให้จำกัดอยู่แต่เพียงแวดวงวิชาชีพมากกว่า ถึงแม้ผู้ให้สัมภาษณ์จะสามารถเชื่อมโยงและค้นพบแนวทางที่จะแก้ปัญหาก็ตาม ส่วนหนึ่งของการจำกัดบทบาทของตัวเองเป็นเพราะบุคคลนั้นอาจเกิดจากการเปรียบเทียบเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของสังคมที่มีความแตกต่างกัน ทั้งที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคุ้นเคยอยู่ในประเทศที่มีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างมาก (สหรัฐอเมริกา) แต่เมื่อกลับมาใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย กลับไม่แสดงบทบาทใด ๆ ในทางการเมือง (ซึ่งเป็นบ้านเกิดของตัวเอง) ซึ่งกรณีนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า อาจเกิดจากสาเหตุของความไม่แน่ใจในเสรีภาพของสื่อมวลชน, สวัสดิภาพของตนเองในทางวิชาชีพ รวมไปถึงการคาดหวังในผลของการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรม แต่ไร้ซึ่งอำนาจในการจัดการแก้ไขกับปัญหา ซึ่งสาเหตุเหล่านี้อาจมีส่วนทำให้บุคคลหรือชนชั้นกลางแสดงบทบาทเป็นผู้เฉยชาทางการเมืองในที่สุด

จากอุดมการณ์ทั้ง 4 รูปแบบของชนชั้นกลาง ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า แต่ละอุดมการณ์ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ในแง่ของการตอบสนองผลประโยชน์ทางด้านอุดมการณ์รวมอยู่ด้วย การจะตอบคำถามว่าหนังสือพิมพ์สามารถตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นให้กับชนชั้นกลางได้มากน้อยแค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับว่า อุดมการณ์ของชนชั้นกลางสามารถเข้าไปทำการเผยแพร่และทำงานในโลกใต้นั้นได้สำเร็จหรือไม่เช่นกัน และจากปรากฏการณ์เหล่านี้สามารถอธิบายถึงภาพของการใช้สื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือทางการเมืองที่จะตอบสนองผลประโยชน์ของชนชั้นกลางได้ดังต่อไปนี้

- ในขณะที่ชนชั้นกลางทั่วไป จะใช้สื่อมวลชนในฐานะแหล่งข้อมูลประกอบกับอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางวิชาชีพ แต่จะมีชนชั้นกลางจำนวนหนึ่งที่สามารถใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่

อุดมการณ์ หรือใช้เป็นเวทีในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสื่อมวลชนในระดับที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับนโยบาย ฝ่ายผลิต ไปจนกระทั่งผู้รับสารที่สามารถโต้ตอบกับสื่อมวลชนได้เป็นอย่างดี เช่น กลุ่ม NGO กลุ่มนักธุรกิจ อย่างไรก็ตามหากจะพูดกันตามความเป็นจริงแล้ว สื่อมวลชนยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของนายทุน ที่จะเป็นผู้กำหนดทิศทาง การเคลื่อนไหว หรือการสนับสนุนบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอยู่ดี

- ในอุดมการณ์ทั้ง 4 รูปแบบนี้จะเห็นได้ว่า ชนชั้นกลางในแต่ละอุดมการณ์ต่างก็พยายามที่จะผลักดันอุดมการณ์และผลประโยชน์ของตนให้เข้าสู่การเป็นประเด็นสาธารณะ หรือทำให้เห็นว่าเป็นผลประโยชน์ที่ทุกคนมีส่วนได้เสียในเรื่องดังกล่าว หรือถ้าไม่ใช่ผลประโยชน์ที่มีส่วนได้เสีย ก็พยายามที่จะตอกย้ำสังคมให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับปัญหานั้นอย่างต่อเนื่อง โดยการเข้าไปใช้สื่อมวลชนเป็นผู้ขยายภาพดังกล่าวออกสู่สังคม ให้เกิดการยอมรับในอุดมการณ์และผลประโยชน์นั้นอย่างยินยอมพร้อมใจ

- จากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสื่อมวลชน ตั้งแต่ระดับนโยบายจนถึงฝ่ายผลิต แสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางน่าจะเป็นผู้ที่สามารถใช้สื่อมวลชนได้ดีกว่าและมากกว่าชนชั้นล่าง (หากไม่พิจารณาถึงอำนาจของนายทุน) และไม่เพียงแต่การเป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงสื่อมวลชนเท่านั้น ชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสารยังสามารถใช้สื่อมวลชนได้จากอำนาจของการเป็นผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อข่าวสารอีกด้วย

- จะสังเกตได้ว่าชนชั้นล่างได้พยายามใช้วิธีเดียวกันกับชนชั้นกลางในการใช้เวทีสื่อมวลชนในการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตามชนชั้นกลางยังคงรักษาพื้นที่ด้านอุดมการณ์ไว้ได้ค่อนข้างจะยาวนานกว่า โดยเฉพาะประเด็นทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง (ในช่วงระยะเวลาที่กว่าจะล้มรัฐบาลได้มักจะยาวนานกว่าการได้มาซึ่งรัฐบาล) หรือแม้แต่ในประเด็นปัญหาอื่นๆ และจากความได้เปรียบเช่นนี้ ชนชั้นล่างจึงพยายามที่จะรวมตัวกับชนชั้นกลางบางกลุ่ม โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ในการร่วมต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ (รวมไปถึงการได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองบางคน ซึ่งทำให้เกิดการสร้าง Historical Block) และการวางกลยุทธ์ในการใช้สื่ออย่างได้ผล และสามารถยึดพื้นที่สื่อมวลชนได้ในระยะเวลาที่ยาวนานขึ้นกว่าในอดีต

ไม่ว่าต่างฝ่ายจะยืนอยู่บนอุดมการณ์และทำการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์แบบใด สิ่งหนึ่งที่เป็นความจริงอย่างหนึ่งที่ทุกคนหรือทุกชนชั้นไม่อาจปฏิเสธความเป็นไปของมันได้ก็คือ ความต้องการที่จะตอบสนองและปกป้องผลประโยชน์ของตนเองหรือพยายามที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใกล้ตัวก่อนเป็นอันดับแรก หากแต่ว่าความได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างชนชั้นเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายที่ยึดครองสามารถกำชัยชนะเหนือทางด้านอุดมการณ์ในสังคมอยู่บ่อยครั้ง

สำหรับสื่อมวลชนซึ่งเป็นพื้นที่ทางความคิดเห็นของทุกชนชั้นได้แสดงให้เห็นแล้วว่าตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา หนังสือพิมพ์ได้ยืนอยู่ข้างฝ่ายประชาชนมาโดยตลอด (ตามประวัติศาสตร์ของหนังสือพิมพ์) และภายในกลุ่มประชาชนผู้เปิดรับข่าวสารนี้เองที่ได้ทำการต่อสู้ทางอุดมการณ์ในการแย่งชิงพื้นที่เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ของตนให้ได้รับการยินยอมว่าเป็นนิติสาธารณะที่ทุกคนมีส่วนได้ส่วนเสีย หรือตระหนักถึงความเดือดร้อนนั้นอย่างเข้าใจ และเมื่อมองกลุ่มย่อยลงมาเฉพาะเพียงแคชนชั้นกลาง อุดมการณ์อันหลากหลายของคนชั้นกลางก็ยังทำการต่อสู้และเคลื่อนไหวอยู่ภายในกลไกสังคมอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่หนังสือพิมพ์ต้องทำการคัดเลือกกว่าความเคลื่อนไหวของชนชั้นใด กลุ่มใดเหมาะสมที่จะได้ปรากฏตัวอยู่ในพื้นที่ของสื่อมวลชนเพื่อแสดงอุดมการณ์และใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนในการเผยแพร่อุดมการณ์ ซึ่งจากสภาพโดยทั่วไปแล้วจะพบว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่สามารถยึดพื้นที่ที่สื่อมวลชนในการเสนออุดมการณ์ได้ยาวนานกว่าชนชั้นล่าง และสามารถใช้อำนาจสื่อมวลชนในการตอบสนองผลประโยชน์ได้อย่างเต็มที่มากกว่า

บทที่ 7

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

บทสรุป และอภิปราย

จากปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ผ่านมา ชนชั้นกลางได้เป็นส่วนหนึ่งของการต่อสู้เรียกร้องทางการเมืองร่วมกับชนชั้นหรือกลุ่มอื่น ๆ มาโดยตลอด หากแต่ในทศวรรษนี้ บทบาทของคนชั้นกลางได้ถูกพูดถึงในแง่ของ "เสียงที่ดังกว่า" อันนำมาซึ่งความสงสัยในบทบาทที่แท้จริงของคนชั้นกลางที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะในด้านอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้นอันเป็นเป้าหมายหลักของการดำรงสถานะของความเป็นชนชั้นของตนในสังคม วิธีการในการรักษาสถิติประโยชน์ทางอุดมการณ์ของชนชั้นซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบในสังคมนั้น สื่อมวลชนจัดเป็นเครื่องมือเพื่อให้ "เล่นการเมือง" แบบหนึ่งของชนชั้นต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในฐานะกลไกทางสังคม ซึ่งผู้ใช้สามารถเข้ายึดพื้นที่ความคิดของสังคมในการหาแนวร่วมทางด้านอุดมการณ์ได้อย่างกว้างขวางมากที่สุด การเป็นเวทีสาธารณะของสื่อมวลชนได้เปิดโอกาสให้คนทุกชนชั้นได้มีโอกาสเผยแพร่และตอกย้ำอุดมการณ์ทางการเมือง ในขณะที่คนบางกลุ่มของชนชั้นต่าง ๆ ได้เข้าไปเล่นการเมืองในสื่อมวลชนเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นเสียเอง โดยหนังสือพิมพ์เป็นเป้าหมายหนึ่งของวิธีการเล่นการเมืองในสื่อมวลชนที่ผู้ใช้ไม่ต้องลงทุนมากนัก และแม้แต่ชนชั้นกลางผู้มีอันจะพอกินก็ได้เข้าร่วมเล่นการเมืองในแบบเดียวกันนี้ด้วย อย่างไรก็ตามการเล่นการเมืองเพื่อรักษาอุดมการณ์ของชนชั้นกลางยังปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน จากความต้องการที่จะทราบวิธีการเล่นการเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ จึงทำให้เกิดหัวข้อวิจัยเรื่อง "การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง" โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

1. เพื่อสำรวจรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในหนังสือพิมพ์
2. เพื่อวิเคราะห์ทัศนคติของชนชั้นกลางต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ใช้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 18 คน โดยแบ่งกลุ่มสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ขั้นตอน

ขั้นตอนแรก สัมภาษณ์รูปแบบการสื่อสารทางการเมือง : ผู้วิจัยจัดแบ่งกลุ่มจากสถานะของความสัมพันธ์กับสื่อมวลชน ได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ชนชั้นกลางทั่วไป 14 คน และ กลุ่มสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ 4 คน แต่ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้เน้นการศึกษารูปแบบการสื่อสารจากกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นชนชั้นกลางทั่วไปเป็นหลัก

ขั้นตอนที่สอง การวิเคราะห์ทัศนะของชนชั้นกลาง : ผู้วิจัยยังยึดกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์หลักทั้ง 14 คน แต่ได้เพิ่มกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นสื่อมวลชนทั้ง 4 คนในการแสดงทัศนะและมุมมองของผู้ทำหนังสือพิมพ์

สำหรับการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้แนวคำถามตามที่ได้เตรียมไว้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิ เกี่ยวกับบทความที่กล่าวถึงชนชั้นกลางในช่วงปี พ.ศ. 2539 มาใช้เป็นข้อมูลประกอบในงานเขียนวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้

1. แบบแผนการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

ผลจากการสำรวจพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง เป็นความพยายามในการทบทวนรูปแบบการสื่อสารของคนชั้นกลาง ซึ่งปรากฏผลออกมาได้ 4 รูปแบบ และเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ชนชั้นกลางดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวัน อันมีความสัมพันธ์กับแบบแผนการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล สำหรับรูปแบบการสื่อสารทั้ง 4 เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นจากจุดเริ่มต้นเดียวกัน ในฐานะผู้รับสาร แต่มีการสลับวิธีการสื่อสารในฐานะผู้ส่งสารแตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการสื่อสารของชนชั้นกลางตามแบบแผนดังนี้

1.1 แบบแผนของการเปิดรับข่าวสารในฐานะผู้รับสาร

การเป็น "ผู้รับสาร" ถือเป็นบทบาทเริ่มต้นในการสื่อสารทางการเมือง และในขณะเดียวกันชนชั้นกลางในที่นี้ล้วนแต่เป็นกลุ่มที่รับสารอย่างค้อยข้างจะหลากหลาย การศึกษาแบบแผนการเปิดรับสื่อ ในฐานะผู้รับสารของชนชั้นกลาง ผู้วิจัยจึงแบ่งอธิบายแยกเป็น 2 แบบแผน คือ แบบแผนของการเปิดรับสื่อทั่วไปทุกประเภท และ แบบแผนของการเปิดรับเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์

(ก) แบบแผนของการเปิดรับสื่อมวลชนทั้ง 4 ประเภทที่ชนชั้นกลางใช้ในการเปิดรับข่าวสาร คือ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และ อินเทอร์เน็ต

(1) วิทยุ : ในความเป็น Hot Media ของสื่อ ที่ต้องเปิดฟังในเวลาที่กำหนด ดังนั้นแบบแผนหลักของการใช้สื่อวิทยุจึงเป็นการใช้ร่วมกับสื่อประเภทอื่นๆ ในการติดตามรับฟังข่าวสาร โดยเฉพาะสถานีที่เน้นรายการด้านข่าวสารการเมืองและเศรษฐกิจที่มีรูปแบบรายการของการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบระหว่างผู้ฟังและผู้จัดรายการ (Audience Participation & Interactive Program) ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มของการเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) และทำให้เห็นว่าชนชั้นกลางมีลักษณะพิเศษข้อหนึ่ง คือ การเปิดรับข่าวสารเป็นความเคยชินและเป็นกิจวัตรประจำวันที่ขาดเสียมิได้ของชนชั้นกลาง

(2) โทรทัศน์ : มีแบบแผนเดียวกับสื่อวิทยุคือการใช้ร่วมกับสื่ออื่น ๆ ในการเปิดรับข่าวสาร อย่างไรก็ตามจุดเด่นของสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียงจะช่วยให้ข่าวสารมีความน่าเชื่อถือ และจากการเกิดขึ้นของโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยเอกชนที่สามารถนำเสนอข่าวสารได้อย่างเป็นกลางและรอบด้าน ทำให้โอกาสในการเลือกเปิดรับข่าวสารการบ้านการเมืองมีเพิ่มมากขึ้น และเพื่อแก้ไขข้อจำกัดของโทรทัศน์ที่รายการข่าวมีพื้นที่และปริมาณเวลาที่น้อย ทำให้ชนชั้นกลางเพิ่มการเปิดรับข่าวสารโดยหันมาใช้บริการข่าวสารจากโทรทัศน์แบบเคเบิลทีวีเพิ่มเติม

(3) สื่อหนังสือพิมพ์ : มีลักษณะการใช้ทั้งที่เปิดรับเป็นสื่ออันดับแรกและใช้ร่วมกับสื่อประเภทอื่นๆ โดยเน้นที่เนื้อหาข่าวการเมือง เศรษฐกิจ ที่มีรายละเอียดที่มากกว่า และเสรีภาพในการดำเนินงานโดยเอกชนทำให้เกิดหลักประกันในเรื่องเสรีภาพในการเสนอข่าว ผู้รับสารจึงได้รับสารที่มีความรอบด้านมากขึ้น ถึงแม้ว่าเนื้อหาในหนังสือพิมพ์จะมีความหลากหลายทั้งเนื้อหาสาระและบันเทิง แต่ชนชั้นกลางยังคงเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) และเลือกรับรู้ข่าวสาร (Selective Perception) รวมทั้งยังมีความสามารถให้ประโยชน์อันหลากหลายรูปแบบจากหนังสือพิมพ์ (Multifunction) อีกด้วย

(4) สื่ออินเทอร์เน็ต : เป็นสื่อที่ผู้ให้สัมภาษณ์ใช้ในการเลือกหาข่าวสารที่สนใจ จากจำนวน 4 คนที่เปิดรับข่าวสารจากอินเทอร์เน็ต อาจนับได้ว่าเป็นสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับภาพรวมของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในสังคมไทย โดยการใช้ยังคงเน้นไปที่ลักษณะของการเลือกเปิดรับและรับรู้ข่าวสาร โดยไม่ต้องผูกติดกับเงื่อนไขเรื่องเวลา เว้นเสียแต่ว่าผู้ใช้หรือผู้เปิดรับนั้นจะต้องมีข้อเรียกร้อง (Requirement) เพิ่มขึ้นกว่าผู้รับสารทั่ว ๆ ไปอีกหลายประการ เช่น ต้องมีอุปกรณ์สื่อสารเพื่อเชื่อมโยงระบบ รู้ระบบการใช้งานคอมพิวเตอร์ และมีความรู้ด้านภาษาเป็นอย่างดี

การเป็นผู้รับสาร ได้ยืนยันคำอธิบายของ Gramsci ที่ว่า บุคคลทุกกลุ่มที่อยู่ในสังคมได้พยายามเต็มที่ในการใช้กลไกต่าง ๆ ในสังคมมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ของตน แม้แต่ในฐานะฝ่ายตั้งรับ (Passive) เช่น การเป็นผู้รับสาร ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าได้ทำการต่อสู้เพื่อหาวิธีการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์ต่อตัวเองให้มากที่สุดตามเงื่อนไขและสภาพการณ์ของตนเอง โดยมีปริมาณการเปิดรับข่าวสารที่ค่อนข้างหลากหลาย มีความพร้อมในการใช้สื่อชนิดต่างๆ เพื่อลบข้อด้อยของแต่ละสื่อออกไป เพื่อให้ได้ข่าวสารที่ครบถ้วน และจุดเด่นของชนชั้นนี้ก็คือ การเป็นผู้เลือกใช้สื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Selective Use of Media) ตั้งแต่ขั้นตอนของการเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) เลือกรับรู้ (Selective Perception) เลือกตีความ (Selective Interpretation) เลือกจดจำ (Selective Retention) และการเลือกนำมาใช้ประโยชน์ (Selective Use) ผลจากการเลือกนี้เองที่ทำให้ชนชั้นกลางสามารถกุมอำนาจการเปิดรับสื่อในรูปของ Rating ซึ่งได้กลายเป็นวิธีการควบคุมคุณภาพของสื่อมวลชนและเป็นกลไกที่สำคัญในการต่อสู้ของชนชั้นกลาง

(ข) สำหรับการใช้สื่อหนังสือพิมพ์ของชนชั้นกลาง ปรากฏว่า มีแบบแผนที่น่าสนใจอยู่ 2 ประเด็น คือ แบบแผนการเลือกประเภทหนังสือพิมพ์ จากข้อมูลสรุปได้ว่าชนชั้นกลางในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีแบบแผนการเปิดรับที่ค่อนข้างกว้าง ทั้งหนังสือพิมพ์ธุรกิจ คุณภาพ และประชานิยม ในความเป็นกลุ่มเป้าหมายของผู้ทำหนังสือพิมพ์ ทำให้เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ประเภทเหล่านี้บรรจุอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ เป็นการแสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางสามารถยึดพื้นที่ทางวัฒนธรรม (War of Position) ในเวทีสื่อมวลชนได้ในระดับหนึ่ง

สำหรับปริมาณและคุณภาพของการเป็นเจ้าของ ชนชั้นกลางยังคงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่กำลังในการซื้อสูง (ประมาณ 3-4 ฉบับต่อวัน) โดยมีเกณฑ์ในการเลือกจะมีตั้งแต่ ตรงกับความสนใจ ตรงกับการนำไปใช้ประโยชน์ในงานอาชีพ หรือแม้แต่จะไม่มีเกณฑ์อะไร ก็ยังมีการเปิดอ่านเพื่อให้รู้ข่าวประจำวันบ้าง เป็นต้น สำหรับการเลือกซื้อ ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีการจัดลำดับการซื้อจากหนังสือพิมพ์คุณภาพเป็นลำดับแรก ทั้งนี้มาจากข้อสรุปที่ว่าผู้อ่านเป็นนักอ่านที่ค่อนข้างจะจริงจังกับข่าวสาร (Serious Reader) และต้องการใช้ประโยชน์จากข่าวสารให้ได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นนิสัยการซื้อหนังสือพิมพ์เช่นนี้จะเอื้ออำนวยให้ชนชั้นกลางมีข้อได้เปรียบในเรื่องของการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และการใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์สูงสุด

และจากข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถนำมาสรุปรวมเป็นภาพการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นโดยมีรายละเอียดในการวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยในเรื่องรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางได้ดังต่อไปนี้

1.2 แบบแผนการเป็นผู้รับสาร-ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล

ก่อนการเริ่มต้นการสื่อสารระหว่างบุคคล ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งได้แสดงให้เห็นว่าการจะเป็นผู้ส่งสารได้นั้นจะต้องผ่านเงื่อนไข 2 ประการคือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก โดยที่ปัจจัยภายในเป็นเงื่อนไขที่กำหนดขึ้นจากตัวผู้รับสารเอง ที่จะปิดกั้นหรือเปิดรับเนื้อหาในการสื่อสารที่หลากหลายในการสื่อสารกับสังคมให้มากขึ้น ส่วนปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมที่กำหนดให้ผู้รับสารได้แสดงบทบาทในการเป็นผู้สื่อสารได้มากนักน้อยเพียงใด รวมไปถึงการมีทัศนคติต่อการแสดงความคิดเห็นว่า "ความคิดของคนๆ เดียวคงไม่มีค่า" หรือ "ไม่อยากรุ่งเรืองการเมือง" ซึ่งหากบุคคลใดไม่สามารถผ่านเงื่อนไข 2 ข้อนี้ จะทำให้กระบวนการส่งสารในขั้นต่อไปไม่เกิดขึ้นเลย

สำหรับการเป็นผู้รับสาร-ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล จำเป็นอย่างยิ่งในการอาศัยความสัมพันธ์ในสื่อสาร โดยแบ่งจำแนกออกได้เป็น

1) ความสัมพันธ์แบบส่วนตัว เป้าหมายของการสื่อสารจึงมีลักษณะของการเป็น "การระบายความคิดเห็น" หรือ "เป็นการให้การศึกษาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย" ซึ่งก่อให้เกิดผลได้ 2 ประการคือ การสื่อสารในลักษณะของการโน้มน้าวใจ และการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการ "พูดคุยเพื่อนำไปปฏิบัติการ" (Practical)

2) ความสัมพันธ์ตามสถานะทางสังคม เป็นการสื่อสารระหว่างคู่ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) เช่น ครู-นักเรียน ความเป็นทางการที่มากขึ้นทำให้เป็นการเพิ่มกรอบในการสื่อสารด้วยเช่นกัน การสื่อสารจึงเน้นการสอดแทรกเนื้อหาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้มากกว่าที่จะโน้มน้าวความคิดเห็น

3) ความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารกับองค์กร หรือหน่วยงานรัฐบาลแบบเข้าถึงตัว โดยมีเป้าหมายในการสื่อสารค่อนข้างชัดเจนในลักษณะของการคาดหวังต่อผลที่จะเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การยื่นจดหมายชี้แจง/เสนอแนะไปยังองค์กรของรัฐ หรือการเป็นตัวแทนในการสื่อสารของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่า เนื้อหาของการติดต่อสื่อสารนี้จะเกี่ยวพันกับผลประโยชน์ของกลุ่มทางชนชั้นและมักจะมีเรื่องของการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องค่อนข้างมาก

ดังนั้นในการสื่อสารระหว่างบุคคล สิ่งสำคัญนอกเหนือไปจากการเป็นผู้รู้ข้อมูลข่าวสารแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ทักษะในการถ่ายทอด รวมไปถึงความสามารถในการเป็นผู้นำทางความคิด (Public

Opinion) ที่สามารถสร้างบรรยากาศการแสดงความคิดเห็นให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ซึ่งพื้นฐานของการเป็นผู้นำทางความคิดนี้ มักจะได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว หรือผ่านประสบการณ์ในช่วงศึกษาในสถาบันการศึกษา

1.3 แบบแผนของการเป็นผู้รับสารและการเป็นผู้ส่งสารในสื่อมวลชน

วิธีการสื่อสารทางการเมืองในสื่อมวลชนที่ชนชั้นกลางคุ้นเคยทั้งในฐานะผู้รับสาร หรือผู้ส่งสาร มีอยู่ 4 รูปแบบ คือ

i) การส่งผลประชามติ : เป็นวิธีการอย่างง่ายที่หนังสือพิมพ์เป็นผู้กำหนดประเด็นในการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน (Agenda Setting) การกระทำเช่นนี้จัดได้ว่าเป็นวิธีเล่นการเมืองตามหลักการเดียวกับประชาธิปไตย คือ "One Man One Vote" ที่ได้มาปรากฏอยู่ใน "สังคมพลเรือน" (Civil Society) เพื่อทำสงครามและการต่อสู้ในแบบ War of Position ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกและการดำเนินชีวิตประจำวันโดยตรง แทนการต่อสู้ตามกฎหมายใน "สังคมการเมือง" (Political Society) ที่ต้องต่อสู้ในลักษณะ War of Movement (ปฐม สรรพเหตุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539, ชาศริต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์ 7 กุมภาพันธ์ 2540)

ผลของการส่งผลประชามติของชนชั้นกลางจะเป็นเครื่องสะท้อนกระแสความคิดเห็นของคนในสังคม โดยมีสื่อมวลชนเป็นผู้เริ่มต้นที่จะกำหนดประเด็นที่สอดคล้องกับความสนใจของสังคม หรือเป็นประเด็นที่ต้องการคำตอบจากสังคมส่วนหนึ่งอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าจะเน้นเสียงที่ได้มาจากประชาชนนี้ได้แปรเปลี่ยนคุณค่าจากตัวเลขกลายเป็นเครื่องมือกดดันทางการเมืองได้ในส่วนหนึ่ง (อย่างที่เข้าใจกันว่าเป็น "เสียงสวรรค์") ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมาจากอำนาจของสื่อมวลชนในการเป็นผู้นำการรวบรวมความเห็นของผู้คนในสังคมให้เข้ามารวมไว้ด้วยกัน ทำให้เสียงของประชาชนดูมีพลังมากขึ้น นอกจากนี้วิธีส่งผลประชามติยังเป็นวิธีที่สะดวก และไม่มีข้อเรียกร้องต่อผู้ส่งสารมากนัก และยังมีพัฒนาการของการส่งไปในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งทำให้ชนชั้นกลางผู้ซึ่งรักความสะดวกสบาย ยิ่งให้ความสนใจกับการส่งผลประชามติมากขึ้น (เช่น การส่งผลประชามติผ่านโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต เป็นต้น)

ii) การเขียนจดหมายไปยังหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้เปิดพื้นที่ให้กับประชาชนได้แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลในพื้นที่สาธารณะ เพราะสิ่งนี้ถือเป็นหลักสำคัญของการถูกคัดเลือกลงตีพิมพ์ แต่ไม่ได้เน้นถึงการเปิดเผยตัวตนของผู้ส่งมากนัก จึงมักจะพบว่าจดหมายที่ส่งเข้าไปยังหนังสือพิมพ์นั้นจะมีความหลากหลายในแง่ของการลงชื่อ เช่น การใช้นามแฝง

การขอกปิดชื่อจริง หรือเปิดเผยทั้งชื่อและที่อยู่ (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539, โกศิต ปัญญเศรษฐ, สัมภาษณ์ 24 มกราคม 2540)

การเขียนจดหมายจะมีเสรีภาพในการกำหนดประเด็นที่ตนเองจะเขียนได้มากกว่า ทำให้พื้นที่บนหน้าหนังสือพิมพ์กลายเป็นเวทีของการแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย และมีเรื่องราวที่แตกต่างกันออกไปบ้าง รวมถึงการใช้วิธีเขียนจดหมายเป็นเครื่องมือที่ประชาชนใช้ในการควบคุมหนังสือพิมพ์ หากเขาสำรวจพบว่าหนังสือพิมพ์ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างที่เหมาะสม เช่น การเขียนจดหมายเข้ามาวิจารณ์ความเป็นกลางของสื่อ แต่อย่างไรก็ตามการเขียนจดหมายก็ต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกเพื่อลงตีพิมพ์ (ซึ่งมักจะลงเนื้อหาที่สอดคล้องกับกระแสทางการเมือง) ทำให้จดหมายหลายฉบับไม่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับผู้ส่งสารว่ามีเป้าหมายอย่างไรต่อจดหมายที่ส่งไป เช่น ต้องการลงตีพิมพ์ หรือเพื่อต้องการแสดงความเห็นให้หนังสือพิมพ์ทราบโดยไม่ต้องตีพิมพ์

iii) การเขียนบทความ นอกจากผู้เขียนจำเป็นที่จะต้องมีการประเด็นและเนื้อหาที่แน่นอนมีรายละเอียดและเนื้อหาที่ถูกต้องครบถ้วน รวมไปถึงสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ในภายหลัง ในกรณีที่เขียนบทความเชิงวิชาการ ผู้เขียนยังต้องมีคุณสมบัติตรงตามความต้องการของหนังสือพิมพ์คือเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือเช่นเดียวกับในฐานะแหล่งข่าวคนสำคัญ (Source) ซึ่งความน่าเชื่อถือนั้นจะมาจากประสบการณ์ตรงต่อเรื่องที่เขียน หรือการเป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงของเรื่องนั้น ๆ (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์ 9 มกราคม 2540, เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2540, พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

การเขียนบทความส่งไปยังหนังสือพิมพ์มีข้อได้เปรียบมากกว่าการเขียนจดหมายแสดงความคิดเห็นตรงที่พื้นที่ของการแสดงความคิดเห็นในการเขียนบทความมีมากกว่า สามารถให้รายละเอียดได้โดยไม่ถูกตัดทอนจากกองบรรณาธิการ ทำให้เนื้อความที่ต้องการสื่อสารยังอยู่ครบถ้วน ช่วยให้การเผยแพร่แนวคิดหรืออุดมการณ์ต่าง ๆ เป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ สามารถกระทำการโน้มน้าวความคิดตามใจความของข้อมูลได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้รูปแบบของบทความอันเป็นการแสดงความคิดเห็นแล้ว ยังมีบางบทความที่ได้นำเสนอไม่เพียงแต่เรื่องปัญหาเท่านั้น แต่เป็นการเสนอแนวทางแก้ไขหรือเป็นการโน้มน้าวให้นำไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น

iv) การเป็นข่าวและแหล่งข่าว วิธีนี้เป็นวิธีที่ดีที่สุดในการชิงพื้นที่เพื่อเผยแพร่ความคิดเห็นด้านอุดมการณ์หรือปัญหาที่กลุ่มกำลังได้รับความเดือดร้อนให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะ และอาจทำให้เกิดผลในการแก้ไขปัญหากฎหมายประเด็นนั้นมีน้ำหนักหรือมีความสมควรที่จะถูกนำเสนอ ผู้ที่จะ

ใช้วิธีนี้ได้จึงเป็นบุคคลที่รู้วิธีการเล่นกับข่าวอย่างยอดเยี่ยม ทั้งกลยุทธ์และศิลปะการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง และกลุ่มที่ต้องการผลักดันเรื่องราวของตนให้ไปปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ เนื้อหาที่มักจะได้เข้าร่วมเป็นข่าวในพื้นที่หนังสือพิมพ์ก็คือเนื้อเรื่องใด ๆ ก็ตามเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของคนจำนวนมาก หรืออาจจะเกี่ยวข้องกับคนเหล่านั้นได้ในภายหลัง ดังนั้น การเป็นข่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ระหว่างอุดมการณ์ต่าง ๆ อย่างมาก เพราะพื้นที่ของหนังสือพิมพ์ยังคงมีจำนวนเท่าเดิม แต่ถ้าหากประเด็นของใครได้ถูกบรรจุลงไปในพื้นที่นั้นจะทำให้ จะทำให้ข้อเรียกร้องนั้นกลายเป็นประเด็นกดดันทางการเมืองได้ไม่ยากนัก ยิ่งกลุ่มใดมีการรวมตัวกันอย่างแข็งขัน และได้ปรากฏตัวในสื่อมวลชนบ่อยเท่าไร กลุ่มนั้นก็จะสามารถสร้างภาวะกดดันให้กับฝ่ายตรงข้ามได้มากยิ่งขึ้น เช่น สมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) หรือสมาคมทางธุรกิจต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามการใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารทางการเมืองตามสายตาคนชั้นกลางส่วนหนึ่ง ยังคงแสดงความไม่เชื่อมั่นต่อการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์อยู่พอสมควร ทั้งในเรื่องของความน่าเชื่อถือในกระบวนการสำรวจประชามติ การเล่นเกมแบบแผนซ่อนแผนของสื่อมวลชน หรือกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่มที่ใช้เสียงของประชาชนเป็นเครื่องมือในการตอบสนองผลประโยชน์บางอย่าง หรือการเสนอข่าวเพื่อสร้างสถานการณ์ของกลุ่มทุนบางกลุ่ม (พิเชียร อัจฉาจรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540) จนทำให้บางครั้งผู้ที่แสดงความคิดเห็นไม่กล้าที่จะใช้ชื่อจริง เพราะบางรายเกิดความกังวลต่อผลที่อาจจะเกิดตามมาภายหลัง (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์ 8 ตุลาคม 2539) ซึ่งลักษณะการกระทำดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างอำนาจทางการเมือง (Political Society) ได้ก้าวข้ามมาปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Civil Society)

นอกจากนี้ยังมีความไม่มั่นใจในการถูกคัดเลือกข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ในฐานะนายทวารประตู (Mr. Gate) ถึงแม้ว่าในการส่งจดหมายแสดงความคิดเห็นผู้ส่งสารจะสามารถเป็นผู้กำหนดประเด็นในการที่จะสื่อสารได้โดยเสรี แต่ก็ต้องผ่านการคัดเลือกจดหมายลงตีพิมพ์ในขั้นตอนสุดท้าย ทั้งนี้เนื่องจากหนังสือพิมพ์เองก็มีจุดยืนและมีผลประโยชน์รวมอยู่ด้วย ทำให้หลายครั้งที่หนังสือพิมพ์จะไม่เลือกประเด็นที่ขัดแย้งกับจุดยืนของหนังสือพิมพ์มาเผยแพร่ (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

สำหรับชนชั้นกลางที่ต้องการความรวดเร็วในการส่งความเห็น จะมีทัศนะว่า การสื่อสารด้วยการส่งจดหมายไปยังหนังสือพิมพ์เป็นวิธีการที่ช้า และไม่ทันสมัย ในขณะที่เทคโนโลยีได้เข้ามาทำหน้าที่ในการเชื่อมต่อการสื่อสารให้มีการตอบสนอง (Respond) ได้เร็วขึ้น คนชั้นกลางกลุ่มนี้จึงลดขั้นตอนที่

ยุ่งยากจากการเขียนจดหมายผ่านไปรษณีย์ปกติ โดยหันมาให้ความนิยมการส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) ไปยังบรรณาธิการได้โดยตรงแทน (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์ 18 มีนาคม 2539)

1.4 การเป็นผู้รับสาร และส่งสารในการสื่อสารแบบเครือข่าย

เป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นจากชนชั้นกลางที่ต้องการช่องทางการสื่อสารใหม่ (Alternative Channel) เสริมความรวดเร็วในการรับส่งข่าวสารและเข้าถึงตัวผู้ที่สื่อสารได้โดยตรง ทำให้ข้อมูลข่าวสารมีความถูกต้องและชัดเจนมากขึ้น เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารจะได้ใช้ความรู้ความสามารถในการสื่อสารแบบเครือข่ายและมีรูปแบบเป็นของตัวเองในการสื่อสารในเนื้อหาของข่าวที่เกี่ยวข้องกับความสนใจของตนเอง ซึ่งทำให้การสื่อสารทางการเมืองมีสีสันเพิ่มขึ้นจากการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ โดยเครือข่ายในการสื่อสารนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ เครือข่ายที่ดำเนินงานผ่านตัวบุคคล และเครือข่ายที่ดำเนินงานผ่านเทคโนโลยีทางการสื่อสาร ซึ่งในที่นี้ก็คือ อินเทอร์เน็ต

การใช้การสื่อสารแบบเครือข่ายเป็นความพยายามของผู้สื่อสารที่ต้องการลดช่องว่างของการสื่อสารที่เกิดขึ้นในหนังสือพิมพ์ (ที่อาจถูกปิดกั้นจาก Mr.Gate) ทำให้การสื่อสารแบบเครือข่ายกลายเป็นการสื่อสารสองทางแบบ Interactive ที่ถึงแม้ผู้ที่สื่อสารด้วยจะมาจากที่ต่าง ๆ กว้างขึ้น แต่จัดเป็นกลุ่มที่ความสนใจแคบลงโดยมีความสนใจเฉพาะประเด็นบางประเด็นเท่านั้น การสื่อสารในลักษณะนี้จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมการสื่อสารแบบใหม่ ที่ผู้สื่อสารอาจไม่ต้องรู้จักกันมาก่อนแต่สามารถสื่อสารและแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องกังวลกับการเปิดเผยตัวตนในที่สาธารณะเช่นในสื่อมวลชนมากนัก ทำให้เป็นการฝึกฝนการเตรียมความพร้อมแบบไม่รู้ตัวในการแสดงความคิดเห็นผ่านสนามการต่อสู้ทางอุดมการณ์ที่ใหญ่และมีอิทธิพลมากกว่านี้

ข้อสังเกตของรูปแบบการสื่อสารของมวลชน มีอยู่ว่า เมื่อมีการทำ War of Movement ในรูปแบบของการชุมนุมเคลื่อนไหวนั้น ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มักมีความเข้าใจในประเด็นคลาดเคลื่อนหรือไม่กระจ่าง เนื่องจากการรับข่าวสารข้อมูลมีไม่เพียงพอ ดังนั้นหากการสื่อสารผ่านเครือข่ายจะทำหน้าที่ในการเสริมจุดอ่อนทางด้านข้อมูลให้เต็มที่และมีการบวนการเหลาคำความคิดของผู้ชุมนุมให้แหลมคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การเตรียมการดังกล่าวก็น่าจะเป็นการรับประกันชัยชนะของขั้นตอน War of Movement ได้เป็นอย่างดี และนี่คือศักยภาพอีกด้านหนึ่งของการสื่อสารผ่านเครือข่ายจะสามารถทำได้และโดดเด่นกว่าสื่ออื่น ๆ

และจากแบบแผนการสื่อสารทั้ง 4 แบบสามารถนำมาทบทวนและเรียบเรียงวิธีการสื่อสารทางการเมืองของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงได้เป็น 5 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว
2. รูปแบบการเป็นผู้รับสาร และ เป็นผู้ส่งสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล
3. รูปแบบการเป็นผู้รับสาร และ เป็นผู้ส่งสารใน 2 ระบบ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล และ สื่อมวลชน
4. รูปแบบการเป็นผู้รับสาร และ เป็นผู้ส่งสารใน 2 ระบบ คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล และ การสื่อสารผ่านเครือข่าย
5. ใช้ทุกแบบแผน

จากทั้ง 5 รูปแบบนี้แสดงให้เห็นว่านอกจากการเป็นผู้รับสารแล้ว การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นรูปแบบสำคัญที่ปรากฏอยู่ในทุกรูปแบบของการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสื่อสารภายในกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งผู้สื่อสารต่างมีความสัมพันธ์พื้นฐานในชีวิตประจำวันต่างมีความสำคัญในฐานะเวทีการเมืองเล็ก ๆ ที่แต่ละบุคคลจะใช้เป็นบันไดก้าวเดินเข้าสู่เวทีใหญ่ในวันหน้า เช่นเดียวกับทัศนะของชนชั้นกลางทั้งหลายที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่จะแสดงความคิดเห็นทางการเมืองจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยความกล้าในการแสดงออก ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคล จะเป็นการช่วยฝึกความพร้อมนั้นให้กับคนที่มีพื้นฐานจากการเป็นผู้รับฟังที่ดี ให้มาเป็นผู้พูดที่ดีและกล้าแสดงออก และสามารถสื่อสารโดยการขยายออกไปยังแวดวงที่กว้างขวางขึ้นนั่นเอง

2. ทัศนะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทัศนะที่มีต่อหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปทัศนะได้ 4 ประเด็น คือ

2.1 บทบาทและหน้าที่หนังสือพิมพ์ต่อสังคม

โดยภาพรวมของทัศนะแล้ว จะพบว่าการแบ่งแนวคิดออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ทัศนะด้านบวกและลบต่อบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคม ในหัวข้อดังต่อไปนี้

i) ความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของสังคม

- การเป็นผู้กำหนดวาระความสนใจของสังคม

สำหรับทัศนะด้านบวก นอกจากหนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่ในการเป็นผู้กำหนดวาระความสนใจของสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงสังคมแล้ว ยังมีส่วนกระตุ้นให้สังคมเกิดการตื่นตัวต่อข่าวสารและหันมาเอาใจใส่ต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงการทำให้เกิดการรับรู้ในชั้น What to think about ก็ตาม แต่ช่วยให้เกิดสิทธิการรับรู้ (Right to Know) ของประชาชนที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ในทัศนะด้านลบ หนังสือพิมพ์ประชาานิยมยังคงถูกโจมตีในเรื่องของการนำเสนอข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์และการเสนอข่าวที่มีความรุนแรง การใช้ภาษาที่ไม่ค่อยเหมาะสม ซึ่งแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการเสนอข่าวสารลักษณะเช่นนี้ก็คือ ระบบกลไกตลาดและการแข่งขันของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ที่ต้องดึงความสนใจด้วยภาษาและเนื้อหาที่สร้างความสนใจแบบทันที ทำให้เกิดกระบวนการทำอย่างไรก็ได้เพื่อให้ข่าวของตนขายได้จนละเลยจรรยาบรรณของสื่อมวลชนไป

- อิทธิพลทางความคิดที่มีต่อสังคม

แนวความคิดที่หลากหลายของคนชั้นกลางยังคงเป็นภาพของทัศนคติทั้งทางด้านบวกและด้านลบต่อการมีอิทธิพลทางความคิดของสื่อมวลชน อันเนื่องมาจากแหล่งอำนาจของสื่อมวลชนที่มีมาจาก 3 ทางก็คือ

อำนาจจากโครงสร้าง เป็นอำนาจที่สื่อมวลชนสามารถนำมาใช้นอกเหนือไปจากหน้าที่การเป็นผู้รายงานข่าว กลายเป็นความพยายามในการต่อสู้แข่งขันทางธุรกิจระหว่างหนังสือพิมพ์ด้วยกันเอง ทำให้ผู้อ่านหรือประชาชนตกเป็นเครื่องมือของสื่อมวลชนได้ในบางโอกาส

อำนาจด้านจิตวิทยา ซึ่งเกี่ยวกับแนวคิดของ Gramsci ในการครอบงำทางความคิดจากปรากฏการณ์และทัศนะของชนชั้นกลางที่พยายามจะไม่เชื่อสื่อในตอนแรกที่ย่าน แต่อย่างไรก็ตาม ชนชั้นกลางยังมีแนวโน้มที่จะเชื่อสื่ออยู่ค่อนข้างมาก เพราะสื่อมวลชนอาจเป็นสถาบันเดียวที่ประชาชนให้ความเชื่อถือและไว้วางใจในทางการเมือง ทำให้บทบาทของสื่อมวลชนยังคงไว้ซึ่งอำนาจในการครอบงำความคิดและการกำหนดบทบาททางการเมืองของคนในสังคมได้

อำนาจเชิงปทัสสถาน มีการพูดถึงกันอย่างมากเกี่ยวกับความเป็นกลางของสื่อมวลชน ในความที่นี้มีทัศนะของชนชั้นกลางที่มองความเป็นกลางเอาไว้ในฐานะความยุติธรรมของการ โกล่เกลี่ยผลประโยชน์ อย่างเป็นธรรม ไม่ใช่ความเป็นกลางที่ไม่รู้ร้อนรู้หนาวต่อสภาพการณ์ ความเป็นจริง

- คาดหวังต่อบทบาทของสื่อมวลชน และข้อเสนอแนะ

ส่วนใหญ่แล้วความคาดหวังที่สังคมมีต่อสื่อมวลชนก็คือ ความต้องการที่อยากจะให้สื่อมวลชน ยืนอยู่ข้างเดียวกับประชาชน และความคาดหวังโดยทั่ว ๆ ไปของผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือการเรียกร้องให้ หนังสือพิมพ์พยายามเสนอเนื้อหาและรายงานข่าวอย่างสร้างสรรค์และให้คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับ สังคมไม่ว่าทางใดทางหนึ่งจากการรายงานข่าว นอกจากจะนำเสนอข่าวอย่างสร้างสรรค์แล้ว การ ติดตามความต่อเนื่องของข่าวสารก็เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงทัศนะเอาไว้

ii) การเล่นบทบาทเสรีทางความคิด

เวทีเสรีทางความคิดมีทัศนะที่แยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มชนชั้นกลาง และกลุ่มปัญญาชน ทั้ง สองกลุ่มนี้มีโอกาสในการใช้เวทีทางความคิดไม่เท่ากัน เนื่องจากสถานการณ์ภาพและบทบาทที่ต่างฝ่ายต่างมี ต่อสังคม ในกลุ่มของปัญญาชนนั้น ส่วนใหญ่จะมีทัศนะเชิงบวก เนื่องจากการเปิดพื้นที่ให้เข้าไปใช้นั้น สามารถเข้าไปได้ง่ายกว่าในขณะที่ประชาชนทั่วไปไม่มีความเห็น ว่า สื่อยังคงเปิดพื้นที่ไม่เพียงพอและมี จำนวนจำกัดมาก ซึ่งทำให้ส่วนหนึ่งของประชาชนได้หันไปใช้เวทีอื่นในการแสดงความคิดเห็น ชนชั้น กลางจึงกลายเป็นผู้บุกเบิกสำคัญในการพยายามสื่อสารและเปิดความคิดเสรีโดยใช้ช่องทางเครือข่าย การสื่อสาร

iii) อำนาจตรวจสอบของสื่อมวลชน

อำนาจในการตรวจสอบของสื่อมวลชนถือเป็นอำนาจที่สำคัญอย่างหนึ่งและมีบทบาทอย่าง มากต่อสังคม เนื่องจากสถาบันสื่อมวลชนสามารถที่จะเข้าไปทำหน้าที่ตรวจสอบ (แทนฝ่ายค้านในทาง การเมือง) แทนประชาชนที่ต้องการทราบข้อเท็จจริง แต่โดยทั่วไปเราจะพบว่าเมื่อสื่อมวลชนได้ค้นพบ ข้อบกพร่องของรัฐบาลหลายครั้งจากการตรวจสอบ แนวคิดเกี่ยวกับการขับไล่รัฐบาลโดยหนังสือพิมพ์ มักจะเริ่มขึ้น และเป็นเช่นนั้นอยู่บ่อยครั้ง และหากไปจับคู่กับ "คนเมืองล้มรัฐบาล" ยิ่งทำให้ภาวะการ เมืองมีความตึงเครียดมากขึ้น เนื่องจากชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่มีความรู้สึกไว และไม่ไว้ใจระบบการเมือง

เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การทำหน้าที่ตรวจสอบของสื่อมวลชนจึงอาจกลายเป็นการครอบงำทางความคิด และโน้มน้าวให้คนเริ่มไม่พอใจต่อระบบการเมือง จนถึงขั้นก่อความรุนแรงได้ในบางครั้ง

2.2 คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์และวิธีการนำเสนอ

- คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์

ชนชั้นกลางยังคงให้ความสนใจกับผู้ทำหนังสือพิมพ์ตั้งแต่ระดับบรรณาธิการจนถึงระดับนักข่าว ซึ่งเมื่อวัดจากทัศนคติของชนชั้นกลางแล้วจะพบว่า ชนชั้นกลางจะดูหน้าที่ของบรรณาธิการในการติดตามผลงานของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ๆ เช่น บทบาทในการเข้าเป็นพวกกับกลุ่มทุน รวมไปถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ หากพบว่ามีความไม่เหมาะสมและสร้างผลกระทบให้กับสังคม บรรณาธิการจึงเป็นบุคคลแรกที่ประชาชนจะถามหาความรับผิดชอบในการรายงานข่าว

สำหรับนักข่าว โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ให้สัมภาษณ์ยังไม่มีคุณภาพในระดับของนักข่าวนัก อันเนื่องมาจากทัศนคติที่มองว่า ข่าวนักข่าวไม่มีคุณภาพ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากความไม่มีคุณภาพของผู้สื่อข่าว รวมไปถึงการขาดจรรยาบรรณในการนำเสนอแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นในสังคม จากข้อเขียนข่าวที่ไม่มีความรู้จริงหรือรายงานปนความคิดเห็นลงไป

ความหลากหลายจากบทความของคอลัมนิสต์ในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นว่าล้วนแต่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ทำให้เห็นจุดยืนของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับว่ามีแนวทางเป็นอย่างไร และจากจุดยืนนี้เองที่ชนชั้นกลางจะใช้หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งข้อมูลและเครื่องทำนายแนวโน้มทางการเมือง รวมไปถึงการเป็นบอกบทในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชนอีกด้วย

- การนำเสนอข่าวสาร

หนังสือพิมพ์ประชาานิยมยังคงถูกดำเนินเกี่ยวกับการเขียนข่าวเชิงนิยาย และใช้ภาษาที่รุนแรง ซึ่งอาจจะส่งผลต่อผู้รับสารที่ไม่ได้กลั่นกรองความถูกต้องของข้อมูลที่ตีพิมพ์ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นว่า การนำเสนอข่าวสารเชิงนิยายอาจมีความเหมาะสมในฐานะเป็นภาพละครทางการเมืองให้ประชาชนระดับล่างที่นิยมเปิดรับข่าวสารเพื่อความบันเทิงได้ศึกษาเรียนรู้การเมืองในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความน่าสนใจ มากกว่าการอ่านแต่ข่าวหนักเพียงอย่างเดียว

2.3 อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อชนชั้นกลาง

ในสภาพของชนชั้นกลางที่เป็น Highly Involve and Highly Sensation จะทำให้ชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสารไม่ได้รับอิทธิพลจากการครอบงำทางด้านอุดมการณ์มากนัก เพราะลักษณะการเปิดรับข่าวสารของคนชั้นกลางกลุ่มนี้จะมีขอบเขตที่กว้างทั้งในด้านปริมาณที่เปิดรับและคุณภาพในการเปิดรับ (มีการเปรียบเทียบข้อมูลที่มีมากกว่า 1 ฉบับเสมอ) และมีความระแวดระวังในการเลือกรับข่าวสารอย่างมาก แม้แต่บทความของนักวิชาการที่เป็นแกนนำของสังคม ชนชั้นกลางกลุ่มนี้ยังคงมีการเลือกรับฟังความเห็นโดยพิจารณาจากเหตุผลมากกว่าการพิจารณาจากตัวบุคคล

2.4 การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

จากรูปแบบการสื่อสารและทัศนคติของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของชนชั้นกลาง ก็คือ การใช้วิธีการ "เลือก" ที่จะทำการสื่อสารในฐานะผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การเลือกรับเปิดรับ (Selective Exposure) การเลือกรับรู้ (Selective Perception) การเลือกตีความ (Selective Interpretation) การเลือกจดจำ (Selective Retention) และการเลือกนำมาใช้ประโยชน์ (Selective Use) โดยการเลือกเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการปกป้องตนเองจากการครอบงำทางด้านอุดมการณ์ของสื่อมวลชนและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม การเลือกเป็นเพียงบทบาทตั้งรับ (passive) ในสนามการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์เท่านั้น ในขณะที่ชนชั้นกลางต้องขยายขอบเขตพื้นที่ทางด้านอุดมการณ์ใน Civil Society ด้วยการเป็นฝ่ายรุก (Active) เพื่อเผยแพร่และถ่ายทอดอุดมการณ์และผลประโยชน์ของตนไปพร้อม ๆ กัน การเผยแพร่อุดมการณ์ของชนชั้นกลางจึงจำเป็นที่จะต้องใช้สื่อมวลชนเป็นเวทีในการเผยแพร่อุดมการณ์ เพราะสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสื่อสารโดยตรงกับมวลชน ที่ได้รับการยอมรับว่ามีความน่าเชื่อถือในระดับหนึ่ง (หรือมากกว่าบางสถาบัน เช่น สถาบันทางการเมือง)

ในการถ่ายทอดอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้น สิ่งสำคัญของการปฏิบัติการก็คือ การได้รับความร่วมมือจากสื่อมวลชนในการเผยแพร่อุดมการณ์เหล่านั้น ถึงแม้ว่าสื่อมวลชนจะ "เปิดกว้าง" สำหรับทุกชนชั้น แต่สื่อมวลชนยังมีอำนาจในฐานะนายทวารประตูที่จะสอดส่องว่า กลุ่มผลประโยชน์ใดกำลังเคลื่อนไหวทางด้วยอุดมการณ์อย่างไร

ถึงแม้ว่าสื่อมวลชนจะเป็นผลผลิตหนึ่งของชนชั้นกลาง และในทัศนะของสื่อมวลชนที่ยอมรับเองว่า เนื้อหาทางด้านอุดมการณ์ของชนชั้นกลางย่อมต้องมีปะปนอยู่บ้าง แต่ไม่ได้หมายความว่าสื่อ

มวลชนจะฉายภาพอุดมการณ์และผลประโยชน์ของชนชั้นกลางแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เนื่องจากความหลากหลายทางด้านอุดมการณ์ของชนชั้นกลางในเวทีแห่งการต่อสู้ ส่วนหนึ่งก็ทำการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ของชนชั้นตัวเอง และส่วนหนึ่งก็เสนออุดมการณ์ของชนชั้นอื่นขึ้นมา

ชนชั้นกลางซึ่งมีอุดมการณ์และผลประโยชน์อันหลากหลาย ต่างได้เข้าไปใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่หรือผลิตซ้ำทางด้านอุดมการณ์ของตัวเองอยู่เสมอ อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางไทยมีการตกผลึกทางความคิดจากประวัติศาสตร์ทางการเมืองในยุคสมัยต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากบทบาททางการเมืองที่แตกต่างกันของชนชั้นกลางในมิติทางการเมืองถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายพลังเงียบ VS ฝ่ายนักต่อสู้

ฝ่ายพลังเงียบ อาจกล่าวได้ว่าคนชั้นกลางที่ทำการต่อสู้ด้วยวิธีนี้เป็นการมีส่วนร่วมในการจับต้องผลประโยชน์เพียงบางส่วน โดยไม่ได้เข้าไปยึดถือหรือเชื่อมโยงประเด็นทางการเมืองเข้าไว้กับอุดมการณ์ของตนมากนัก ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการเป็นคนชั้นกลางที่เฉื่อยชาและรักความสะอาดสบาย (เฉลิมพร ชุ่มแก้ว, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2540) อย่างไรก็ตามคนชั้นกลางกลุ่มนี้ก็ยังไม่ได้ละทิ้งอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางการเมืองของตนไปเสียทีเดียว เมื่อสังคมเกิดวิกฤติการณ์ที่ต้องการพลัดจากผู้เสียผลประโยชน์ในมิติทางการเมือง เช่น การทุจริตรอนอำนาจทางการเมืองโดยการยึดอำนาจ ฝ่ายพลังเงียบจึงเริ่มคลายตัวออกมาสู่เวทีใหญ่ซึ่งมีประชาชนเป็นผู้ร่วมแสดงด้วยอย่างมากมาย และปนเปไปกับด้วยอุดมการณ์ที่แตกต่างแต่มีผลประโยชน์ในแนวทางเดียวกัน

สำหรับวิธีการเล่นการเมืองในเวทีเล็กของฝ่ายพลังเงียบ ในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีจำนวนน้อยมากที่จะเข้าไปขอใช้เวทีสื่อมวลชนเพื่อแสดงบทบาททางการเมือง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า ผู้ที่เคยเข้าร่วมเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่เคยผ่านประสบการณ์ทางการเมืองบนเวทีใหญ่ (เช่น 14 ตุลาคม 2516, 6 ตุลาคม 2519, 17-21 พฤษภาคม 2535) กลับกลายเป็นฝ่ายพลังเงียบเมื่อเวลาผ่านไป (รัตวรรณ แก้วนิช, สัมภาษณ์ 13 มกราคม 2540) ในขณะที่ส่วนหนึ่งของฝ่ายพลังเงียบ เป็นผู้ที่เคยรับรู้และถูกถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองในยุคนั้น (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์ 23 กรกฎาคม 2539) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะหาคำตอบว่า เหตุใดการตอบสนองอุดมการณ์และผลประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มที่เคยถูกเรียกว่า Activist จึงกลายมาเป็น Silence Majority

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มพลังเงียบนี้น่าจะเป็นเพราะในมิติทางการเมือง ภาพของระบบการปกครองเริ่มเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ระบบเผด็จการไม่มีอีกแล้วในสังคมไทย รวมทั้งวัยของผู้ที่ผ่านประสบการณ์นั้นก็ได้ล่วงเลยเข้าสู่การเปลี่ยนสถานภาพที่เติบโตขึ้น เช่น มีครอบครัว

ครัว เป็นหัวหน้า อย่างไรก็ตาม เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองในยุคหลังเริ่มมีความระส่ำระสายอันเกิดจากผู้เล่นการเมืองในเวทีรัฐสภาไม่สามารถดำเนินงานบริหารต่อไปได้ ฝ่ายพลั้งเจียบเหล่านี้จะคอยเป็นผู้เล่นการเมืองตามอุดมการณ์ของตนในฐานะผู้รับสารที่รอคอยโอกาสในการเลือกตั้งตามระบบการเมืองทั่วไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบการเล่นการเมืองที่ฝ่ายพลั้งเจียบมีความมั่นใจว่าจะสามารถเล่นบทบาทนี้ได้โดยไม่ต้องหวั่นวิตกกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ฝ่ายนักต่อสู้ จากรูปแบบการใช้สื่อมวลชนและการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ที่แสดงบทบาทในฐานะนักสู้แห่งมิติทางการเมืองมีจำนวนเพียง 2 คน (ศยามล ไกยูรวงศ์ และ พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ) ซึ่งต่างมีจุดร่วมที่คล้ายกันนั่นก็คือการได้เข้าไปใช้เวทีสื่อมวลชนในการสื่อสารทางการเมือง และการได้เข้าร่วมกลุ่มในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ในทางกลับกัน ทั้งสองฝ่ายต่างมีอุดมการณ์และผลประโยชน์ที่เปรียบเสมือนยืนอยู่คนละมุมบนมิติทางการเมือง นั่นก็คือ ฝ่ายหนึ่งเป็นตัวแทนของสมาชิกชนชั้น ในขณะที่ยีกฝ่ายหนึ่งเป็นตัวแทนของชนรมนักธุรกิจ ซึ่งต่างก็มีทัศนคติต่อการต่อสู้ของผลประโยชน์ของอีกฝ่ายว่า

“คนระดับล่างมีทัศนคติที่ไม่สอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน เพราะการมานั่งประท้วงยาว ๆ แบบนี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการผลิต ซึ่งแทนที่จะเอาเวลาไปทำงานจะดีกว่า พวกเราก็เห็นใจชาวบ้าน อย่างป่าไม้ ที่ดิน คือเขาประสบปัญหา แต่ว่าเรื่องนี้ต้องใช้เวลาในการดำเนินการช่วยเหลือ เพราะว่ารัฐบาลจะเอาเงินออกมาหลายพันล้านมาจ่ายให้เกษตรกรที่เดียวคงจะลำบากและไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย” (พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ, สัมภาษณ์ 13 กุมภาพันธ์ 2540)

“ชาวบ้านที่มาไม่ได้อยากมานะ แต่เขามาเพราะกลไกราชการมันไม่ได้ผล เขาไม่ตามปัญหา แล้วทำให้เขาคิดว่าการใช้สันติวิธีมันไม่ค่อยได้ผล ถ้าการชุมนุมทำให้เกิดการรับรู้เขาจะทำและมันก็ได้ผลเชิงรับรู้จริง ๆ นายก็ยังเดินมา แต่แก้ปัญหาได้ไหมอาจจะไม่ได้ แต่เกิดการรับรู้แล้วติดตาม” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์ 9 มกราคม 2540)

ในขณะเดียวกัน นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับอุดมการณ์และผลประโยชน์ทั้งสองฝ่ายไว้ดังนี้

"คนชั้นกลางที่ประสบความเดือดร้อนเพราะหุ้นตกต่อเนื่องกันหลายเดือน สามารถทำให้ภาวะตลาดหุ้นกลายเป็นปกติสาธารณะได้ง่าย ๆ และด้วยเหตุดังนั้นจึงทำให้รัฐยอมจ่ายเงินลงมาพยุงราคาหุ้นถึง 3 หมื่นล้าน ในขณะที่ประชาชนซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนสิรินธร ไม่สามารถทำให้ความเดือดร้อนของตัวเองกลายเป็นปกติสาธารณะและกลายเป็นเรื่องไร้สาระที่จะเรียกเอาเงินเพียง 1,700 ล้านบาท" (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539)

จากความต่างของอุดมการณ์และผลประโยชน์นี้ ผู้วิจัยไม่ได้ตั้งใจที่จะเปิดฉากการต่อสู้ด้านอุดมการณ์ขึ้นอีกเวทีหนึ่ง แต่เป็นความตั้งใจที่จะยกตัวอย่างเพียงเลี้ยวหนึ่งของปรากฏการณ์การต่อสู้ของฝ่ายต่าง ๆ ในมิติทางการเมืองว่า ต่างมีรูปแบบและวิธีคิดเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัวของคนในสังคมมากน้อยเพียงใด อุดมการณ์และผลประโยชน์ที่ทั้งสองฝ่ายต้องต่อสู้ จึงไม่ใช่การต่อสู้ที่ต้องเผชิญหน้ากันเสมอไปทุกครั้ง แต่เป็นการต่อสู้ในลักษณะต่างกรรม ต่างวาระ ขึ้นอยู่กับว่าในสถานการณ์ทางการเมืองแบบใดที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งควรจะเข้ามาใช้เวทีในการต่อสู้แห่งนี้

สื่อมวลชนจึงเป็นเวทีสำคัญในการเผชิญหน้าอย่างสันติในการการเล่นการเมืองของชนชั้นต่างๆ ถึงแม้ว่าสื่อมวลชนจะยังทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์นักในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ แต่ส่วนใหญ่แล้วชนชั้นกลางต่างก็ทราบถึงปัจจัยและเงื่อนไขของสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เป็นเครื่องมือในการ Hegemonize ของกลุ่มอันหลากหลายในสังคม ชนชั้นกลางกลับเป็นผู้ที่มีโอกาสในการใช้หนังสือพิมพ์ด้วยข้อได้เปรียบที่สื่อมวลชนเป็นผลผลิตของชนชั้นกลาง ทำให้ชนชั้นกลางมีความชัดเจนในพื้นที่ และมีความสามารถในการทำให้เสียงของตนดังกว่าชนชั้นอื่นในสังคม

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. เนื่องจากงานวิจัยนี้ คำถามที่ได้ใช้เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ค่อนข้างเป็นคำถามเชิงนามธรรม ซึ่งส่งผลให้ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนไม่สามารถให้รายละเอียดหรือตอบตรงตามเนื้อหาที่ผู้วิจัยต้องการจะวัดหรือศึกษาได้อย่างตรงประเด็น ผู้วิจัยจึงอาศัยวิธีการตีความตามความหมายประกอบกับลักษณะส่วนบุคคลที่ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ทุกครั้งเมื่อได้สัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน

2. สำหรับตัวผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งค่อนข้างจะมีเวลาจำกัดในการให้สัมภาษณ์ ทำให้ในการสัมภาษณ์บางครั้งผู้วิจัยไม่สามารถตั้งคำถามให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้จนหมดชุดคำถาม ดังนั้นในบางข้อมูลและบางรายละเอียด ข้อมูลบางส่วนอาจจะไม่มีการกล่าวถึงผู้ให้สัมภาษณ์บางราย

3. ในการสำรวจหาผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ใช้หนังสือพิมพ์ในการแสดงความคิดเห็นอย่างแท้จริง นั้น วิจัยได้พยายามที่จะค้นหาบุคคลเหล่านี้จากจดหมายที่ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ในจำนวน 4 ราย ชื่อที่ผู้วิจัยได้ติดต่อ ส่วนใหญ่ได้ปฏิเสธที่จะให้คำสัมภาษณ์ เนื่องด้วยเหตุผลส่วนตัวและไม่ต้องการปรากฏตัวในงานวิจัยซึ่งเป็นที่เปี่ยมต่อสาธารณะ ผู้วิจัยจึงมีเพียงแค่ 1 รายชื่อเท่านั้นที่ได้สัมภาษณ์ หักคะแนนจากคนที่ใช้หนังสือพิมพ์จริง ๆ

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง เป็นการมองประเด็นใหม่ในการใช้มิติทางวัฒนธรรมในการครอบงำอุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลาง ซึ่งยังไม่ค่อยมีปรากฏการศึกษาตามแนวนี้นัก และเพื่อให้เป็นความต่อเนื่องของการศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นในสังคม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะต่อไปสำหรับการทำงานวิจัยที่ต่อเนื่องคือ การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นล่าง ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ระบบการเมืองไทยในปัจจุบันเริ่มที่จะเข้าสู่การแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางภายหลังจากการปรับเปลี่ยนแบบแผนจากการปฏิรูปการเมือง ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่ผ่านมาทำให้เริ่มเห็นแนวโน้มแล้วว่าชนชั้นต่าง ๆ จะเริ่มเข้ามาให้ความสนใจกับการเมืองและการสื่อสารทางการเมืองในรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

2. การศึกษาเรื่อง “อุดมการณ์” ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของการสื่อสารทางการเมือง เนื่องจากอุดมการณ์และผลประโยชน์อันหลากหลาย ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ ที่คอยหาจังหวะเข้าชิงพื้นที่ทางความคิดในพื้นที่ทางวัฒนธรรมล้วนแต่ต้องอาศัยกลยุทธ์ในการสื่อสารไม่เฉพาะแต่ในสื่อมวลชนเท่านั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าในการใช้ทฤษฎีของกริมซีนั้น ยังสามารถนำมาใช้อธิบายรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองในจุดย่อยอื่น ๆ ซึ่งมีความน่าสนใจไม่แพ้กันกับการศึกษาเฉพาะการใช้สื่อมวลชนเท่านั้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมล สมวิเชียร. ลักษณะและปัญหาของปัญญาชนไทย. อ้างถึงใน ภูวดล ทรงประเสริฐ. สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับครบรอบ 30 ปี (2499-2529). กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2529.
- กฤษณ์ ทองเลิศ. 2535. การร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชนในช่วงเปลี่ยนผ่านคณะรัฐบาล จากรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ สู่รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน (พฤศจิกายน 2533 - พฤษภาคม 2534). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กันฐิ์ลดา เนียมแสง. 4 กุมภาพันธ์ 2540. สัมภาษณ์.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2539. การวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง. เอกสารประกอบคำบรรยาย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2539. A. Gramsci: การใช้สื่อเพื่อการต่อสู้ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์. เอกสารประกอบคำบรรยาย คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกษม ศิริสัมพันธ์. 14 กุมภาพันธ์ 2539. ชั้นชั้นกลาง (1). ผู้จัดการรายวัน: 8.
- เกษม ศิริสัมพันธ์. 21 กุมภาพันธ์ 2539. ชั้นชั้นกลาง (2). ผู้จัดการรายวัน: 8.
- เกษียร เตชะพีระ. 2537. วิสามัญสำนึก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ทางไท.
- เกษียร เตชะพีระ. 18 พฤศจิกายน 2538. สุโขทัยานทางการเมืองสนทนา. ผู้จัดการรายวัน: 8.
- เกษียร เตชะพีระ. 20 พฤษภาคม 2539. วิสามัญสำนึก. ผู้จัดการรายวัน: 8.
- เกษียร เตชะพีระ. 20 พฤษภาคม 2539. ปฏิบัติการทางการเมืองบนจอแก้วในรูปลักษณะละคร (น้ำเน่า) ทางโทรทัศน์. ผู้จัดการรายวัน.
- โกสิต ปัญญเศรษฐ. 24 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.
- คำบุญ สิทธิสมาน. 7 ตุลาคม 2539. หมา(เฝ้าบ้าน)ดู. ผู้จัดการรายวัน.
- คุณากร เพชรคง. 2533. การวิเคราะห์ข่าวเมืองหลวง ข่าวท้องถิ่น และข่าวระดับชาติ ในรายการข่าวโทรทัศน์ไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมพร อุ่นแก้ว. 4 กุมภาพันธ์ 2540. สัมภาษณ์.
- ชาคริต สุตสายเนตร. 7 กุมภาพันธ์ 2540. สัมภาษณ์.

ฐาทร บุญปาน. 12 ธันวาคม 2539. สัมภาษณ์.

ไทยรัฐ. 1-7 มกราคม 2540: 1, 8-9.

ธงชัย คงสิทธิ. 27 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

ธงชัย สันติวงษ์. 11 กุมภาพันธ์ 2539. คนชั้นกลางยุคใหม่ ลูกครึ่ง-พันทาง. กรุงเทพฯ: 6.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 16 เมษายน 2539. เสียงที่ค่อยลงของคนจน. ผู้จัดการรายวัน: 8.

บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา. 24 เมษายน 2539. สื่อมวลชนกับเมืองน่าอยู่ สองจินตภาพที่เป็นจริงได้?

ผู้จัดการรายวัน.

บุชา บุญธรรม. 18 มีนาคม 2539. สัมภาษณ์.

ปฐม สรรพพุดาญาณ. 8 ตุลาคม 2539. สัมภาษณ์.

ปราณี ศรีกำเหนิด. 6 มีนาคม 2539. เสรีภาพของสื่อมวลชน. กรุงเทพฯ: 6.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. ทฤษฎีชนชั้นกลาง. อ้างถึงใน สังคิต พิริยรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร.

ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

พนา จันทวิโรจน์. 22 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

พรรคดี ผ่องแผ้ว. 2534. ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ในชนบท: ศึกษากรณีอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ. 13 กุมภาพันธ์ 2540. สัมภาษณ์.

มีชัย ฤชุพันธุ์. 26 มิถุนายน 2539. คุณภาพสื่อมวลชนไทยในปัจจุบัน. ผู้จัดการรายวัน.

รัตนวรรณ เถาว์นิช. 17 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

ลีชา ชัยมัน. 13 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

วรวรรณ เปรมสุข. 23 กรกฎาคม 2539. สัมภาษณ์.

วรวิทย์ เจริญเลิศ. ชนชั้นกลางกับเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ: ฝ่ายประชาธิปไตยหรือรัฐปฏิการ. อ้างถึงใน

ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

วิภา ดามณี. 14 มีนาคม 2539. สัมภาษณ์.

ศยามล ไกยูรวงศ์. 9 มกราคม 2540. สัมภาษณ์.

ศศิณ พัฒนาภิรมย์. 15 กันยายน 2539. สัมภาษณ์.

ศิริชัย ศิริกายะ และ กาญจนา แก้วเทพ. 2531. ทฤษฎีสื่อมวลชน. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ บุญงามอนงค์. 11 มีนาคม 2539. สัมภาษณ์.

- สร้างพลังประชาชน หนทางปรับคุณภาพสื่อ. 27 สิงหาคม 2539. ผู้จัดการรายวัน: 11.
- สรุปข่าวเด่นครึ่งหลังปี 38. 2538. อ้างถึงใน เศรษฐกิจไทย'38. 2538. ผู้จัดการรายวัน/ผู้จัดการราย
สัปดาห์ฉบับพิเศษ: 25-26, 28.
- สังคีต พริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ชนชั้นกลางและประชาธิปไตยในประเทศไทย : ความนำ.
อ้างถึงใน ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สันหัตถ์ กรณี. 23 ธันวาคม 2539. สัมภาษณ์.
- สุพจน์ จรุงจิต. 24 กรกฎาคม 2539. สื่อ. ผู้จัดการรายวัน.
- แสงร้อน แดดยืน. 22-28 กันยายน 2539. สัมภาษณ์เรื่อง...มีอบใส่ชุด. ฐานอาทิตย์วิเคราะห์: 52.
- อิสระ ทูศรี. 20 พฤษภาคม 2539. เสียงของประชาชน. ผู้จัดการรายวัน.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. 24 เมษายน 2539. สื่อมวลชนกับเมืองน่าอยู่ สองจินตภาพที่เป็นจริงได้?
ผู้จัดการรายวัน.
- เอนก เหล่าธรรมรัตน์. 2536. ฤาเป็นยักษ์ที่เพิ่งตื่น ชนชั้นกลางกับการเมืองไทย. ใน มีอมมีเอื้อ : ชนชั้น
กลางและนักธุรกิจกับการพัฒนาประชาธิปไตย, หน้า 66. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- เอนก เหล่าธรรมรัตน์, 2539. สองนคราประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ภาษาอังกฤษ

- Backer J. D., and Preston I. L. 1969. Media usage and political activity. Journalism Quarterly
46(Spring).
- Lomnitz L., and Melnick A. 1991. Chile's middle class : a struggle for survival in the face of
Neoliberalism. Translated by Jeanne Grant. Boulder & London: Lynne Rienner.
- Schramm W., and Donal R. F. 1971. The process and effects of mass communication. USA:
University of Illinois Press.

ภาคผนวก ข

ผังรายการข่าวจากสถานีวิทยุ (1)

เวลา / สถานี	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
05.00 - 07.00 FM 101 MHz		รายการ อุดมสวัสดิ์ 101 โดย คำกรณ พูดี และ อรรถกรณ กริมศิริรัตน์กุล				05.00 - 06.00 (FM 101) รายการประมวลข่าวไทย สกาย โดย สิทธิพงษ์ พงษ์มานะวุฒิ	
06.00 - 07.00 FM 100.5 MHz		รายการ ข่าวรับอรุณ / เปิดประเด็นข่าว จาก VOA					
06.00 - 07.00 FM 101.5 MHz		รายการ เจาะข่าวเช้า โดย วีระรัตน์ พันธุ์ทวี					
07.00 - 07.30*		รายการข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย				07.30 - 08.00 (FM 101.5) รายการจับกระแสข่าว	07.30 - 08.00 (FM 101) รายการหมายเลข 101
07.30 - 09.00 FM 101 MHz		รายการ ข่าวยามเช้า โดย เต็มศักดิ์ จาสุปราน และ อวิสดา ปกมนตรี					
07.30 - 09.30 FM 89.5 MHz		รายการ พูดจาภาษาข่าว โดย สุทธิชัย หย่น, สุภาพ คลีขจาย					
08.00 - 10.00 FM 92.5 MHz		รายการ เก็บตกจากเนชั่น โดย กนก รัตนวงศ์สกุล				08.00 - 10.00 (FM 101) รายการเก็บข่าวมาคุย	08.00 - 10.00 (FM 101) รายการเก็บข่าวมาคุย
08.00 - 09.00 FM 100.5 MHz		รายการ ก้าวทันข่าว				โดย เทวินทร์ ประทุมวงษ์ จิราพร นิมจินดา	โดย วิญญู บุญยงค์ ยติภูมิ เศวตนันท์

ผังรายการข่าวจากสถานีวิทยุ (2)

เวลา / สถานี	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
08.30 - 09.00 FM 92.5 MHz	รายการ บันทึกสถานการณ์ โดย ฟองสนาน จามรจันทร์						
ตลอด 24 ชั่วโมง	สถานีวิทยุ จส. 100 ออกข่าวทุกต้นชั่วโมง โดยทีมงานผู้สื่อข่าวปฏิบัติ						
12.00 - 13.00*	รายการข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย						
12.00 - 12.30 FM 101 MHz	สรุปข่าวภาคเช้า จากสำนักข่าวไทยสกาย						
13.00 - 13.30 FM 101 MHz	รายการ จดรัสข่าว โดย กิตติมา วีระเดชะ						
15.00 - 16.00 FM 101 MHz	รายการ วัฏจักรเขตไลน์ จาก วิม รุ่งวัฒนจินดา, สุนธนา เหมกวัฒน์						15.00 - 17.00 (FM 101) รายการคุยเฟื่องเรื่องข่าว โดย ฟองสนาน จามรจันทร์
17.00 - 19.00 FM 101 MHz	รายการ สร้างบ้านแปลงเมือง โดย วิเศษฐ์ พิชัยรัตน์						15.00 - 17.00 (FM 101) รายการช่วยกันคิด โดย พิเชียร อำนาจวาระประเสริฐ
19.00 - 19.30*	รายการข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย						
19.30 - 20.30 FM 89.5 MHz	รายการ ข่าวเด่นประจำวัน จากสำนักข่าวไทย						
21.00 - 23.00 FM 100.5 MHz	รายการ พุดจาประสาข่าว						21.00 - 23.00 (FM 101) รายการไทยสกายไลฟ์ทอล์ค รายการ สรรพนามาก

ผังรายการข่าวจากสถานีวิทยุ (3)

เวลา / สถานี	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์
ตลอด 24 ชั่วโมง	คลื่น 97.5 MHz และ AM 873 จัดรายการ "ร่วมด้วยช่วยกัน"						โดย รุ่งภา กมลชนนถ สุติมา สุริยนต์

***ทุกสถานีมีข่าวต้นชั่วโมง

ประวัติผู้เขียน

นางสาว พัสณีย์ นุตาลัย เกิดที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีรัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) สาขาการบริหารรัฐกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในปีการศึกษา 2537 และได้เข้าศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา ปริญญาโท สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2537 และสำเร็จการศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2540